

Gods goochelaartjes

Augusta de Wit

bron

Augusta de Wit, *Gods goochelaartjes*. Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam 1934 (2de druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/wit_001gods01_01/colofon.php

© 2012 dbnl

The logo for the Dutch Bibliography (dbnl) consists of the lowercase letters 'd', 'b', and 'n' in a stylized, blue, sans-serif font, followed by the lowercase letter 'l' in a similar font. The 'd' and 'b' are connected at the top, and the 'n' is connected to the 'l'.

*Voor R.N. en H. Roland Holst.
Twee Goochelaars Gods.*

[Inleiding]

ALS rondom open bloemen de vlinders tintelen in de zon, en stil, als een bloem zoo stil en open zijn hart, slaat een mensch het gade, dan begint getoover.

Verbeeldingen, gepeinzen, herinnering, hoop, een innigheid die het eenmaal vreemde en verre nabij maakt en heel eigen, een welbemind geluk, zweven aan uit het ongeziene.

Als vlosse vlindervleugels zoo luchtigjes weg, zoo zachtkens langs zijn wang streelen vertrouwelijkheden.

Zooals in de engte der harde schaal de pop haar vleugels weefde voor den wind ongevoeld, voor de zon ongezien nog, en daar zweeft heerlijk de vlinder, zoo dicht in zijn binnenst het donkere hart opstrevende gedachte.

Nog ondenkbare vreugden der volkomenheid in wil het, blindelings wijs.

I

HET was op Ambon. Dat is hij, die oude vlinderjager, die maakt dat ik altijd aan Ambon moet denken als aan een eiland van vlinders, al weet ik toch heel wèl dat Ambon van oudsher, al van voor de dagen der Oost-Indische Compagnie af, een eiland van specerijen is, van kostelijke kruidnagels en notemuskaat, een eiland daarom van felle begeerten, roof en geweld, haat, vrees en bedrog, van bloed en goud.

Met dat al is Ambon toch óók het eiland van Rumphius, van dien allereerste die naar Ambon ging, niet om te hebben en te heerschen, maar om te begrijpen en te beminnen, die er wonderen, openbaringen, verrukkingen beleefde, terwijl hij met al verhelderende oogen het gewas en gedierte van Ambon beschouwde, en die, toen hij in den laaien zonneschijn blind daarvan werd aan de oogen van het lichaam, datgene wat hij zag met de oogen van den geest deed opschrijven en uitteekenen in vele boeken, zóo verre het begrip van zijn tijd vooruit, dat nu pas, meer dan twee honderd jaar na den dag toen dat afgewerkte lichaam ter rust werd gelegd in zijn ‘graftuin’, de wereld weet hoe wààr zij zijn.

Het schip dat naar hem heet, dat versierd is met zijn blindemans-beeltenis en met geschil-

derde planten, schelpen, dieren uit zijn boeken, de Rumphius, nam lading in; notemuskaat van Ambon. Wij passagiers waren aan wal gegaan. Ik had de oude stad gezien; Fort Victoria, ‘het eerste proefstuk van Neerlands mogendheid’ noemde de kroniekschrijver het die het zag verrijzen; hier en daar een klein oud huis met ruitjesvensters, halve deur en stoep of het zóó uit een Hollandsche stad ware opgenomen en hier op Ambon neergezet; uit een van de kleinere steden dan, wier koopmanschap zich door den wijzen ouden Staatsman had laten overreden tot de eendracht die macht maakt, inplaats van onderlingen naijver in den strijd tegen Spanje om de Molukken, uit Hoorn of Medemblik; want koopmanshuizen van Amsterdam en Rotterdam waren in trotscher trant gebouwd. Ik had een laatste echo uit tijden van oorlog en gevaar opgevangen uit straatnamen als Moordenaarsstraat en Nekkebrekerssteeg. Langs breede ledige lanen had ik wit van pilaren en breede bordestreden zien schemeren door bloeiend struikgewas, en naderend, lang verlaten en vervallen huizen aanschouwd, ledig de galerij met de forsche pilaren op den schok der aardbevingen gebouwd, gebarsten en met vleermuizendrek bevuild de marmeren vloer waarop het regenwater door het vergane dak goorgele plekken had achtergelaten, de breede treden van het bordes ver-

zakt en door onkruid overwoekerd. In de bijgebouwen hadden Inlander-gezinnen huisvesting gevonden. Halfnaakte kinderen liepen te spelen. Zij riepen elkander bij namen die verbasterd Portugeesch waren.

Maar nu ging ik door de groene koelte van het muskaatnotenbosch dat groeit tot aan zee toe, en waarover de lommer is van de hooge schaduwboomen, de ontzagelijke kenari's, wolk boven wolk van breed-gebreed loover. Over den bruinen grond gloorden als sintels en vonken oranje-en-roode noten overrijp opengebarsten. Ik nam er een in de hand om de prachtige kleuren te zien, het oranje met bruin en groen geschakeerd der was-gladde schil, het scharlaken der foelie die vertakt is als mos, het glimmende zwart der noot. Tusschen de fijnlooverige boompjes bewogen pluksters, slanke vrouwen in blauwe kabaya over donkeren sarong gekleed. Hun gebaren waren rustig; zij zagen mij aan met oogen zoo stil als de blik van een ree uit schaduw.

In en uit buigt het pad door het bosch met de bochten mede van het strand, dat de kalme golfslag der baai heeft gefatsoeneerd in ebbe en vloed. Van een kleine kaap af zie ik felwit over felblauw de stad weer blinken. Die lange muren zijn Fort Victoria, dat den Portugees bedreigde en den Engelschman en de Inlanders die het mochten wagen aan Engelschman of

Portugees de specerij te verkoopen die de Compagnie begeerde, kruidnagels toen; de Compagnie duldde op Ambon de notemuskaat niet; enkel op Banda mocht die groeien. Daarginder - zal het niet voor de waterpoort van Fort Victoria zijn geweest? - zeilde de hongi-vloot uit, de zwerm van breede logge prauwen om gedaante en traagheid schildpadden, korra-korra, genoemd; de Gouverneur zelf was de aanvoerder met de prinsenvlag in top, het glorieuze oranje blanje bleu, naar de eilanden der specerij zeilende om de welige boschjes der eilanders te doen uitroeien, dat niet die overvloed waardeloos maakte, wat enkel zolang het schaars bleef goudswaardig was. Tegen de eilanders in de brandende dorpen als tegen den Portugees en tegen den Engelschman op zijn schepen gingen de Gouverneurs voorop in het gevecht, onversaagd handhaafden zij het recht dat hun opperste aanvoerder het beste ter wereld had genoemd: recht met macht en geweld daarbij. In de kerk waar zij van den gebeeldhouwden preekstoel af het Woord vernamen dat zij geloofden, staan nog leesbaar hun grafschriften op zerken met geslachtswapens getooid, die averechts tot blazoenen verknutselde gildeteekens zijn.

Zoons van bakkers, wijnroeiers, zakkedragers, klompenmakers, rijk gevochten en gekocht in den dienst der Edele Compagnie, adelden zóó

hun afkomst, niet vergetend toch hoe zij winkel of werkplaats ontlopen waren, veertig vijftig jaar geleden. De schuifelvoeten der kerkgangers hebben in de Zondagen van driehonderd jaren zulk adelijk sieraad boven namen uit het volk niet weggesleten, en de grafschriften niet, die hooge deugden roemen: manhaftigheid, wijsheid, ‘voorzienigheid’, moed godsvrucht.

Hun zonen en kleinzonen bouwden die marmeren huizen die zelfs de aardbevingen van Ambon niet deden instorten. Daar is er een, zoo had ik gehoord, waarheen niet bordestreden opstijgen maar een marmeren helling. Een Helmbreker bouwde die, kleinzoon van den Grooten Helmbreker, hijzelf de Dolle Helmbreker. Met zijn vierspan schimmels placht hij in zijn staatsiekaros den eenigen rijweg van het eiland een kwartier gaans langs de baai op en af te rijden bij zonsondergang. Terugkeerend wilde hij dan niet den door het gemeen beganen grond aanraken met zijn voetzolen. En hij deed de marmeren helling bouwen dat het vierspan schimmels zijn koets het huis in kon trekken.

Een vervallen huis een eindweegs verder, zoo hoorde ik weer, heeft in de voorgalerij een leemen vloer geheel met regelmatige rijen ondiepe zuiver ronde deuken geteekend. Een mededinger van den Dollen Helmbreker die

om zijn schoonste slavin had gewed dat hij op nog kostelijker vloer de voeten zou zetten dan Helmbreker, brak in die voorgalerij het marmer van Carrara op, waarmede zijn vader die had bevloerd, en legde een plaveisel van zilveren en gouden munt: rijksdaalders van de Compagnie, gouden ridders, Portugeesche en Spaansche matten, dubloenen, dukaten, groote zilverstukken met de pilaren van Hercules gestempeld zinnebeeld der heerschappij over de Middellandsche Zee, Engelsche kronen en guinjes waarop St. Joris op zijn steigerend ros triomfeert boven den verslagen Draak.

Zijn achterkleinzoon die niet kon lezen en schrijven en niet anders verstond dan Maleisch, brak dien tergenden rijkdom uit het leem en liet de ronde deuken staan, als herinnering misschien aan de grootheid van voorheen of misschien ook, als naar het schijnt de meesten gelooven, uit trage onverschilligheid alleen. Zijn kinderen, van eilanderkinderen niet te onderscheiden, bikkelen en knikkeren de ronde deuken in en uit.

Stil is het nu in de muskaatnotenboschjes rondom de stad. Maar verhalen worden nog vernomen van den tijd toen zij weerklonken van muziek en gezang, van luidruchtige feesten. De perkenier ging den rijpenden oogst van zijn perken schouwen. In den draagstoel gezeten dien vier slaven torschten, kroesha-

rige krachtige kerels, Papoea's zooals er vaak een scheepslading van werd aangebracht en verkocht bij opbod, leidde hij de lange rij zijner gasten naar het van palmloover omwimpelde paviljoen waar de maaltijd stond opgedragen. Rondom werd de lucht zwaar van den geur der wijnen uit Frankrijk en Spanje. De Papoea slavenmethun lange zwaarmoedige gezichten - altijd in vrees leefden zij, vrees voor geesten van kind af aan in hun geboorteland, vrees voor meesters zweep hier op Ambon - dansten op het doffe gebom van de houten trom, hun wilde liederen zingend. Zij dansten den dans van de kangaroo-jacht, bukkend naar het spoor van het dier, elkander waarschuwend met gebaren, de speer opheffend die straks zou vliegen; zij dansten den dans van den oorlog, den vijand uitdagend met trotsch geheven hoofd en dood-dreigend gebaar. Het eilandervolk maakte muziek op fluiten en getokkelden sesandoek daaromhenen. Als de kleine Chineesche speelkaarten waaraan zoo gemakkelijk geheim merkteeken was aan te brengen, uit kleverige bevende dronkemansvingers gleden, was met oogst en perk menige slaaf bezit geworden van een ander heer.

Van deze plek af aan het strand, deze kleine kaap van het muskaatnotenbosch, is het geboomte niet te onderscheiden van Rumphius' 'grafuin' in de oude stad, waar nu meer dan

honderd jaar geleden een Gouverneur Generaal die geen dienaar was van de Oost-Indische Compagnie, dat eenvoudige gedenkteeken zette. Maar ergens hier aan de baai is de plek van zijn aankomst.

Het was oorlog op Ambon toen - het was altijd oorlog op Ambon. Maar die jonge adelborst, Georg Eberhard Rumpf uit Hanau, dacht aan oorlog niet. Hij liep het veld in en het bosch om al dat wonderbare gewas te bezien, hij roeide de baai op, en zag wonderbaar zeegeedierte.

Van jongs af aan had hij daarnaar verlangd, van dat hij nog een jongen was op de Latijnsche School. Zijn vader, de kundige bouwmeester, bouwde in Hanau de huizen weer op die Zweedsche benden en Keizerlijke bij de vele belegeringen hadden in puin geschoten en platgebrand; voor bouwmeester liet de vader Georg Eberhardleeren op de Latijnsche School. Maar de jongen had daar boeken gevonden die van planten en dieren verhaalden en in teekeningen die toonden: het boek van een Duitschen monnik die later overging tot het nieuwe geloof en predikant werd en weer later arts, een groot boek over alle kruid dat in Duitschland groeit; het boek van een Vlaming die aan de nog jonge maar al beroemde Universiteit van Leiden de studenten had onderwezen, een boek in het Fransch vertaald waarin meer dan

achthonderd teekeningen van planten stonden; het boek van een Franschman over wonderlijke zeevisschen en een boek over vogels. Sedert menschen naar Amerika waren gezeild en naar Indië, werden er zulke boeken geschreven. En ook schreven over gewas en gedierte in eigen land menschen als die Duitscher en die Vlaming, die met eigen oogen goed hadden gezien waarover zij schreven en niet, zooals vroeger de geleerden, herhaalden wat in Grieksche en Latijnsche boeken stond.

Veel liever dan de Grieksche en Latijnsche boeken las Georg Eberhard die nieuwere, toen echter al niet nieuw meer, haast honderd jaar oud sommige. En hij dacht, als hij toch ook maar eens naar verre landen kon gaan en al dat wonderlijke gewas en gedierte zien, hij zou alweer andere dingen daaromtrent zoeken en zeker ook wel vinden, dan waarvan in die boeken werd verhaald; hij zou willen weten hoe die planten en die dieren leefden; niet enkel hoe zij er uit zagen. Daarom had de Graaf van Solms Greifenstein, de neef van den Heer van Hanau, gewonnen spel toen hij Georg Eberhard aanried dienst te nemen in het leger van de Doorluchtige Republiek Venetië. In de beroemde zeestad begonnen alle verten! Vroolijk liet hij zich aan werven, vroolijk reisde hij naar Holland en zeilde van Texel uit op 'De Zwarte Raaf'.

Hoe had hij kunnen raden dat de edele Graaf een menschenhandelaar was die aan de West-Indische Compagnie oorlogslaven verkocht voor haar krijg tegen Portugal? Dat hij niet naar Venetië voer doch naar Brazilië?

Maar hij treurde niet lang, toen het Portugeesche schip dat de Zwarte Raaf in den grond had geboord hem met al de andere mannen naar Portugal voerde om daar te worden ingelijfd in het leger. Want, niet hard behandeld, hoorde hij nu van zijn nieuwe kameraden en van allerlei varensvolk dat goed vriend met hen was, over de Molukken, het prachtigste wingewest van Portugal. En wist van nu aan: daar wilde hij heen!

Weer vrij en terug in Hanau bekende hij het zijn ouders. En noch door zijn vaders vermaningen, die sprak van het vele geld in Hanau te verdienen met huizen bouwen, nu eindelijk die oorlog van dertig jaren lang voorbij was, noch door de tranen van zijn moeder, die sprak van haar ouden dag en den steun die haar lieve zoon, zoo onverwachts boven hopen en bidden weder gekomen, haar dan zou zijn, liet hij zich atbrengen van zijn onwrikbaar besluit, en hij ging naar Holland om bij de Oost-Indische Compagnie die de Molukken had veroverd op Portugal, in dienst te treden als adelborst.

Het was, als altijd, oorlog op Ambon toen hij

daar voet aan wal zette. Hij kreeg versterkingen te bouwen, wallen en poorten tegen vele vijanden, Portugeezen, Engelschen, eilanders ook, die niet wilden gehoorzamen aan de Compagnie. De bouwmeesterszoon kweet zich zóó wel van die taak dat zijn meerderen hem van adelborst tot vaandrig bevorderden. Maar met dat al zeiden zij hoofdschuddend tot elkander dat die jonge man van humeur niet wel gequalificeerd scheen tot de militaire charge. Ook was hij hun veel te vriendschappelijk in den omgang met de eilanders. En wel zeer gestrengelijk moesten zij hem berispen toen hij openlijk partij voor hen trok tegen de Edele Compagnie zelve. Die had hen beloofd dat zij ongemoeid hun kruidnagelen zouden telen en oogsten. Maar de overvloed van hun oogst bedierf den prijs der kruidnagelen op de Markt in Amsterdam. En om niet gedwongen te worden tot geweld, namen nu de machthebbers op Ambon list te baat; zij riepen de eilanders op tot de bedongen heerediensten toen de kruidnagel knop zette; en hielden hen aan den arbeid zoo lang tot de knop vrucht was geworden, smakelooze waardelooze moernagel. Toen verzette de vaandrig zich openlijk; openlijk beschuldigde hij hen die zijn meerderen waren van trouwbreuk en schennis van het recht der eilanders. Alsof er eenig recht gold tegenover het recht der Compagnie!

‘Recht

met geweld en macht daarbij', als de opperste aanvoerder roemde. Dit echter, zoo zeiden zij onder elkander, moest waar blijven: waar Rumpf was, daar was peis en vree. Hij had ook de eilanders overgehaald tot betere wijzen van landbouw en sagopalnteelt; hun oogsten waren rijker nu dan voor zijn komst. Zij onthieven hem van zijn militaire charge en droegen hem een ambt van toezicht en inkoop op, als Onderkoopman. Ook lieten zij hem begaan met zijn kruiden plukken en schelpen opvisschen zoolang het kon geschieden zonder verachtering van den dienst der Compagnie.

Er waren vele liefhebbers in Holland en elders voor zulke 'fraaiïgheden', rare krabben, kreeften, hoorntjes, tooten, wellen; de geleerde Hendrik d'Acquet, Doctor in de geneeskunde en Burgemeester van Delft had in zijn verzameling die allerzeldzaamste toot, den oranje Admiraal die wel vierhonderd guldens waard was. De doorluchtige vorst, de Groothertog van Toscane, Cosimo II dei Medici, deed naar vreemd gewas en gedierte zoeken. Er werd over gedisputeerd aan de Academia Curiosorum Naturae te Weenen.

Onverlet voer de onderkoopman met zijn Maleische helpers over de Molukkenzee, de stranden langs waar onder het doorzichtige water de Zeetuinen schitteren. Met gereefd zeil en ingehaalde riemen dreef hij boven koraalstrui-

ken, bronsbruin, purper, oranje, hemelsblauw, wazig-paars als rijpe druiven, waar allerkleinste vischjes, juweelig flonkerend, bij zwermen overheen speelden, ontelbaar-getinte vlindertjes van de zee. En terwijl hij den prachtigen tak dien een duiker hem opreikte beschouwde en met deernis dien gloed versterven zag, dacht hij, niet een plant was dit wonder, maar steen en dier tegelijk in planten-gedaante.

De eilanders vertelden hem - zij zagen dat hij gaarne luisterde - allerlei wonderlijke fabels omtrent planten en dieren. Hij geloofde die niet, al namen geleerden in Europa de even wonderlijke fabels der Oudheid grif voor waarheid aan. Evenwel luisterde hij en schreef zelfs op; hij meende dat zelfs in de ongerijmdste fabel nog wel een korreltje waarheid kon zitten dat de peine van het te voorschijn halen en onderzoeken waard was. Zoo luisterend leerde hij ook wanneer de monsterlijke krabben te vangen die met hun vervaarlijke scharen een ijzerharde kokosnoot kraken; te weten, wanneer zij van schaal verwisselen, en weerloos in de nieuwe huid die nog zacht is, in hun hol onder het zand verscholen zitten, waar de speurende jager, zijn oor tegen den grond, het lichte geritsel hoort dat zij maken. Toen hij door zijn helpers geraden zijn handen met fijngestooten gember inwreef, als hij bij maneschijn zeeappels ging plukken van de rotsen,

wondden ‘de pijlen van dat snoode ongedierte’ hem niet meer.

Er waren Arabieren op Ambon, scherpe speurders naar winst. Maar hij dacht aan de scherpe speurders naar de geheimen der natuur die van oudsher onder de besten van dat volk zijn geweest, artsen, kenners van geneeskrachtige kruiden, scheikundigen, sterrekundigen. Misschien was van hun wetenschap iets te vinden onder de geldschieters en woekeraars van Ambon? Om hun vertrouwen te winnen leerde hij hun taal; hij sprak en schreef Arabisch.

Ook het Compagniesvolk wist wel een en ander omtrent dat zeegedierte waarvan zij schoone winst konden maken in Holland. Van hen leerde hij vele namen, namen soms door ruw zeevolk bedacht, maar soms ook door belezen verzamelaars. Hij moet er wel schik in hebben gehad dat hij ze zoo getrouw opteekende in zijn Ambonsche Rariteitkamer. Daar zijn namen bij als caricaturen en fantastische portretten van die schelpdieren, namen als verhalen, als sprookjes, als verzen, als droomen; zeker heeft hij er zelf ook wel bedacht: Edele Harp, Ossekop of Gehoornde Stormhoed, Begijnendrol, Asschepoetster, Vleermuis, Wolkje, Tijger, Korhoender, Droomhorentje. De slanke toot met een snoer donkere figuren spiralig omwonden noemt hij Prinsensbegrafenis om dien langen stoet en nasleep als van donkere

gedaanten, gebogen onder rouwgewaad. Hij zat te peinzen bij de Spookjes, ‘van fatsoen aan de grauwe Asschepoetster gelijk, maar dooyergeel van verwe, met eenige magere en gehakte figuren, best gelijkend naar de Spoken die de Kaartenmakers schilderen in de groote en grouwelijke woestijn van Lob, bewesten Sina gelegen.’ Dien naam van Wilde-Boeren-Muziek teekende hij op voor de plumpe bleekroode wel die bezet is met rijen zwarte vierkanten tusschen zwarte lijnen als noten op een notenbalk. Dacht hij aan die schelle krijgsmuziek, het woeste geschreeuw en schallen en schetteren op groote zee-horens van de koppensnellers, ‘de Wilde Boeren van Ceram op hun hakkelig gebergte?’ Hij zal hen wel gezien hebben op de korra-korra vloot. De aanvoerders der hongi-tochten ontscheepten hen op eilanden die de Compagnie wilde ontvolken van weerspannige specerij-planters, bedervers van haar markt. Hun soldy was een oud kapmes voor elk afgehakt hoofd.

En zeker heeft hij aan een aardig kantwerkstertje dat hij ergens eens zag zitten, gedacht, toen hij dat spikkelige schelpje Speldewerksterskussen noemde. Grauwe Monniken, dat spreekt, had hij vaak genoeg gezien in Portugal, in zijn krijgsgevangenentijd. Hij heeft het voor ons beschreven, zulk een vreugde was het voor hem, hij kon die niet vóór zich houden,

hoe hij eens van Banda naar Ambon zeilende een geheelen dag voer over een zee ‘schier bedekt met Bezaantjes’, de wonderlijke schelpdieren, als schipperkens in hun boot van een schelp gezeten, met zichzelf voor zeil. ‘In groote scholen of troepen kwamen zij aanzetten uit het Oosten, van koleur doorschijnend alsof een kristallijnen flesch met dat groenblauwe Aqua Regis was gevuld en de zeiltjes wit als kristal met een bovenst zoompje van wat blauw of violet, schoon om aan te zien alsof het geheele dier een kostelijk juweel was.’ De lang-drijvende baarden waren blauw, ‘maar zóó dat er wat groen doorhenen speelde.’ Hij nam er mede naar huis en plaatste ze in een schaal zeewater op zijn tafel om nog lang te genieten van dat liefelijke kleurenspeel. Opstaande in den nacht deed hij de schaal schommelen; daar gingen die wonderlijke lichtjes aan. Stil en blijde lag hij te kijken naar ‘dat edele blauw’ dat door de duisternis gloorde. Hoe leefden die wezens van de zee? Waren die groote scholen die daar op kwamen zetten uit den Oosten gretige jagers, de prooi nazeilende? Waren zij zelven prooi, voorjager op de vlucht?

Hij had van de Compagnie ‘zeker stukkie land’ verkregen onder de wallen van Fort Victoria gelegen, dat geoordeeld werd bij den verkoop toch niet meer dan eenige rijksdaal-

ders te zullen opbrengen; daar bracht hij allerlei gewas uit woud en heuvelland in over. Hij sloeg het gade, hoe het wortelde, wies, bloeide, bezocht werd door vlinder, bij, kever, allerlei insect, zaad uitstrooide op den wind; met liefdevolle nauwgezetheid schreef hij dat alles op voor een Ambonsch kruidboek dat hij wilde maken. Hij wilde het evenzoo verschillend van die kruidboeken die hij gelezen had op de Latijnsche School in Hanau, Hieronymus Tragus, Dodonaeus, Lobelius, als die verschillend waren van Dioscorides en Plinius met hun vele sprookjes en fabels en beschouwingen omtrent het nut van deze planten en gene voor den mensch. Tot in haar fijnste vezeltjes onderzocht hij onder het vergrootglas een plant eer hij er zich toe zette haar uit te teekenen. Hij had ook goed waargenomen dan, hoe zij wies en gedijde, op wat grond, in wat weer, in schaduw best of in zonneschijn. Zij was een wezen voor hem zoo goed als een dier dat is of zelfs een mensch.

Door de vrienden in Holland had hij vernomen van plantkundigen en dierkundigen die zochten wat hij zocht: onder den vorm het binnenste, het leven.

Daar was een Italiaan die in Pisa de studenten had geleerd en in Bologna en in Messina, maar daar kreeg hij zoo hevigen twist met aanhangers van de leer der Ouden en met Arabische

geleerden dat hij het veld moest ruimen en naar Bologna terugkeerde: die had den bloedsomloop onderzocht onder den microscoop; had nagegaan en aangetoond hoe een kuikentje ontkiemt en groeit in het ei; en, misschien wel aangespoord door een grooten zijdehandelaar, den zijdeworm bestudeerd. Bovenal verheugde zich Rumphius (zoo was hij nu zijn naam gaan schrijven) toen hij las, dat de geleerde arts de anatomie beoefende der planten. En dan was daar een Hollander, óók arts, óók ontleedkundige, die scherper nog en dieper in het fijnste der weefsels doordrong dan die Italiaan, die het verstond medicijn rechtstreeks in het bloed te brengen door die in te spuiten in een ader; een ijveraar zoo gloeiend van geestdrift voor de wetenschap dat die vlam zijn tenger lichaam opteerde en hij van al te driftigen arbeid in melancholy was vervallen. Hij zocht heeling daarvoor bij een vrome vrouw, vriendin van zieken, die van de kinderjaren af vizioenen had gehad, en geloofde, zij was uitverkoren om het Christene geloof tot zijn oorspronkelijke reinheid terug te voeren, en leerde, de letter doodde maar de geest maakte levend, meer dan alle geschrift was het innerlijke licht, en door vernietiging van het zondige ik geraakte de mensch tot gemeenschap met God. Er werd gezegd, door zulke gedachten gedreven of anders door zijn diepe melancho-

ly die hem zijn werk soms als ijdel en van geener waarde deed verachten, had de arts reeds veel vernietigd van wat hij had geschreven. Daar moest gered worden wat nog te redden viel. Er werd gezocht naar handschriften die hij, in groote armoede zijnde, om weinig geld had verkocht. Vurig begeerde Rumphius zulke boeken te bezitten.

Zijn vrienden beloofden er hem te bezorgen. Hij verzocht de Heeren Zeventien het pakket te doen overbrengen door een van hun schepen, met zorg behandeld dat het onbeschadigd aankwam zooals men wenscht te ontvangen hetgeen met goed geld is betaald.

Maar de Heeren schepten argwaan. Waren het wel waarlijk boeken, die de Koopman Rumphius zich liet zenden? En niet veeleer eenige bijzondere koopwaar die hij tersluiks met hooge winst dacht te verhandelen op Amboina? De ‘morshandel’ van haar ambtenaren was een doorn in het vleesch der Compagnie. Schoorvoetend besloten de Heeren ten laatste tot het verleenen van permissie, mits dat de goederen eerst in hun pakhuis werden geïnspiceerd.

Wij bezitten Rumphius' antwoord aan de Hooge Regeering; ‘dat hij zich door zijn goede vrienden boeken liet zenden, boeken noodig tot zijn curieuze studiën en elucubratiën, en geenszins koopwaar voor geheimen handel,

hebbende hij zich nooit tot zulke beuzelingen kunnen verkleenen.’

Nu had hij die ‘geaprobeerde gidsen op de verwarde paden der nieuwe en moeilijke materie waarin hij zich begeven had.’ Wat dagen en nachten van studie! vergelijking van wat die anderen hadden gevonden met wat hijzelf gevonden had, verrassingen, aarzelingen, twijfel, dubben, scherpst onderzoek van eigen gedachten en uitkomsten bij tegenspraak, vreugde bij onvermoede overeenstemming! Wat waren de dagen en de nachten niet enkel en alléén voor zijn werk, alle uren, alle tijd niet tweemaal zoo lang! Heet en drukkend en benauwend werd al meer dat koopmans-ambt dat hij ‘als een masker moest dragen terwille van het dagelijksch brood voor zich en de zijnen.’

Ondragelijk fel vlamt onder de laaie zon de vurig-blauwe Molukkenzee, ondragelijk-fel de wit-gloeiende zandige eilandstranden; de oogen van den rusteloozen zoeker op zee en op zand schrijnden, schroeiden. Geen betten met verkoelende medicijn verzachtte die vlijmende pijnen. Zelfs tegen den zachtsten lichtschijn in de verdonkerde kamer sloten in afweer zich de oogleden.

Een tijd lang wilde hij nog hopen; in het eene oog was nog een weinig je licht gebleven. Hoe bad en smeekte hij den machthebber op Am-

bon het te sparen! Als hij gehoorzaamde aan diens barsch bevel van zijn koopman-standplaats op Hitoe naar Ambon te komen, om op Fort Victoria te verschijnen voor den Raad, dat geoordeeld konde worden of daar eenige redelijke verwachting bestond van beterschap, dan, och! dan was het met alle hoop gedaan! Hij bad den Raad om uitstel.

In wat vrees en beven, in wat zorgen en slingeringen tusschen hoop en angst hij ook het antwoord afgewacht moge hebben, dat had hij toch niet voorzien; dat het schorsing zou zijn in zijn ambt met herhaald bevel op Kasteel Victoria voor den Raad te verschijnen.

Hij ging.

Het werd donker om hem henen.

Maar toen hij, uit diepten van ellende omhoog geworsteld, een haast verdronken schipbreukeling die weer grond voelt en het vaste grijpt, weer opsteeg tot zijn eigen geest, ging hij voort met zijn werk.

Hij leerde met zijn vingertoppen zien.

Zijn goede zoon Paulus Augustus zat luisterend tegenover hem, schreef op en teekende uit wat hij al tastend voor waarheid had gevonden. Het Ambonsch Kruidboek vorderde. Zachtkens kwam zijn vrouw binnen; als zij vermoeyenis zag in dat beminde gezicht deed zij hem opstaan, legde zijn arm in den hare, leidde hem den tuin in. Voelde hij de zachte

aarde onder zijn voeten? Rook hij den geur van bloem en kruid? Hoorde hij het brommen van de bijen, den allerfijnsten vleugelflap van dien grooten vlinder?

Zij stond stil bij de schoone bloem die hij uit het woud hierheen had overgeplant en naar haar genoemd, de orchidee Flos Susannae; zij telde hem de nieuw-ontloken bloemen voor. Behoedzaam nam zij in de hand en gaf hem in de vingers het bonte kevertje dat op het breede benedenblad als op een steiger of een balcon was aangeland in zijn vlucht en nu naar binnen wilde in den honigrijken kelk. Hij trok de wenkbrauwen samen in nadenken terwijl hij het kevertje betastte. Zij noemde de als in regenboogjes spelende kleuren van zijn dekschilden, brons, goud, prachtig groen dat wegzweemde naar het blauwe.

Later, onhoorbaar nadergeslopen over het gras keek zij naar binnen door zijn open raam, Paulus Augustus met een vinger op de lippen waarschuwend; zij zag zijn voorhoofd in een effen licht, zij hoorde zijn stem vast in het uitspreken van de woorden van zijn boek; zij verheugde zich. Nu vorderde het Kruidboek, nu was Georg Eberhard tevreden.

Een machthebber boven den kleinen dwingeland die hem dat ondragelijk onrecht had aangedaan - en de Heeren Zeventien betuigden dien hun misnoegen daarover - herstelde hem

in aanzien en ambt, tevens de lasten van dat ambt verlichtend. Te beter vorderde nu het Kruidboek. Krachtig bouwde hij voort aan de zevenhonderd en twintig hoofdstukken van zijn plan.

Vele teekeningen van planten had hij voltooid toen de felle zon op die reis over land van Hitoe naar Ambon hem het schijntje licht 'tot zijn eenigen troost in zijn ééne oog overgebleven' uitschroeide. De gedachte daaraan meed hij. Hij moest er niet aan denken dat hij nu 'met geleende handen en oogen werkte'. Dat hij niet eens kon weten of waarlijk goed was wat zijn goede zoon teekende.

Soms ging hij alleen - dien weg kon hij alleen wel vinden, duizende malen was hij dien gegaan - naar het strand. De zachte golfslag van de baai suste zijn gedachten.

Daar ging hij op en neder dien dag van het Chineesche Nieuwjaar toen Susanna hem had willen terugroepen van dien eenzamen gang. Een Chineesche vrouw had het gezin uitgenoodigd op het feest om de Chineezzen te zien spelen met papieren paarden; vroolijk zou het wezen hun getier te hooren, het lachen van het jongste dochtertje, en wat zij zelve hem verhaalde van de bokkesprongen der spelers. Maar hij had het hoofd geschud en was verder gegaan.

Daar voelde hij tegen zijn voeten een siddering

van den grond, meteen een schok die hem deed wankelen. Susanna! het kind! Maar zij zouden al buitenshuis wezen op weg naar het feest der Chineezers.

Met vallen en opstaan onder de rollende schokken der aardbeving haastte hij naar huis.

Wie had den medelijdenden moed den blindeman, die daar, tastend met zijn stok, naderde wat eenmaal zijn huis was geweest, voor te bereiden?

Vluchtend op den eersten schok waren zijn vrouw en dochttertje onder den instortenden gevel bedolven. Die de haastig te hulp schietenden opgroeven uit het puin, waren dooden. Een die het deerlijke schouwspel aanzag schreef in het dagregister van Fort Victoria: ‘Erbarmelijk was het dien man daar te zien zitten bij zijne lijken, alsmede aan te hooren zijn weeklacht, beide op dit toeval en zijn blindheid gepast.’

Maar de eenzaam geworden arbeider voort. De dagen van zijn militaire charge indachtig en de vroege lessen van zijn vader, den bouwmeester van Hanau, had hij een advies opgesteld over de versterking van Fort Victoria.

Hij voltooide zijn geschiedenis van Ambon en die Ambonsche Landbeschrijving waartoe hij het gezicht van het lichaam niet meer behoefde, zoo vast en helder stond het geheele land voor zijn innerlijk oog. Hij voltooide zijn ad-

vies over den Ambonschen Landbouw. Hij vorderde met zijn Ambonsch Kruidboek.

Daar brak brand uit in zijn huis. Iemand redde het handschrift. Van de teekeningen echter verbrandden de meeste.

Het was geraden, overlegde hij, wat gereed was naar Holland te zenden naar de veiligheid op het kantoor der Kamer Amsterdam. Hij deed de zes eerste boeken van het Kruidboek toekomen aan den Gouverneur Generaal op Batavia. Die was een ijverig begunstiger van het onderzoek der natuur in den Oost; hij zou wel toezien dat het werk wèl-verzorgd met de Waterland in zee ging.

Een maand ging voorbij. Toen kwam tijding naar Batavia, kwam tijding naar Ambon, dat een Fransche kaper de Waterland in den grond had geboord. Maar tegelijk voor Rumphius de troost; de Gouverneur Generaal had zijn handschrift vóór verzending doen copieeren.

Dat nieuwe teekeningen gemaakt werden zonden de Heeren Zeventien hem als kajuitsjongen op een van hun schepen een vaardig teekenaar toe.

En hij ging voort met zijn werk.

Nu arbeidde hij aan zijn Ambonsche Rariteitskamer. Die droeg hij op aan Doctor Hendrik d'Acquet, Burgemeester van Delft, 'vermaard oefenaar in de Geneeskunde, groot voorstander van Konsten en Wetenschappen en be-

minner van alle bijzondere Fraayigheden...’ Wèl wist hij, de arts beminde die fraayigheden ‘te weten zoo weeke als harde schaalvisschen, rare krabben, kreeften en dergelijke zeedieren alsmede allerhande hoorntjes en schulpen’, met een gansch andere genegenheid dan die curiositeiten-verzamelaars die er op vernibbeld waren als op de echte kanten van hun bef en lubben en het goudborduersel van hun staatsierok. Als voor hemzelf was voor den ‘vermaarden oefenaar in de geneeskunde’ het uiterlijk schoon enkel als vertolking van innerlijke geheimenis vereerenswaard.

Als Koopman en lid van den Raad gerust op zijn kamer in Fort Victoria gezeten, dicteerde hij die opdracht en de onderteekening als ‘Lid in d'Academia Curiosorum Naturae in 't Duitsche Roomsche Rijk opgerecht, onder den naam van Plinius Indicus...’

Maar het gedrukte werk zou hij nooit in handen houden.

Hij werkte toen ook aan die drie boeken Land-, Lugt- en Zeegedierte van Ambon die, naar het schijnt, wel de kroniekschrijver heeft gelezen maar niemand meer later, want het handschrift ging te loor.

Hij arbeidde voort, de zeventiger, hoewel somtijds twijfelende of hij den arbeid voltooiën zou.

De andere heeren van den Raad schreven naar

Holland, hij had weinig moed meer om die te perfectionneeren wegens zijn ouderdom en aangroeiende zwakheden. Er was, meenden zij, van dien ouden heer niet veel meer te verwachten, als uitgeleefd hebbende.

En het is waar, dat hij de plek reeds had uitgekozen in zijn ‘graftuin’ waar dat uitgeleefde lijf wilde rusten.

Maar hij ging voort met zijn werk.

Zoo als hij de Ambonse Rariteytkamer had voltooid, zoo voltooide hij die drie boeken over het Land-, Lugt- en Zeegedierte van Ambon; zoo voltooide hij de tweede helft van zijn Ambonsch Kruidboek, het tweede zestal deelen bij dat eerste dat Gouverneur-Generaal Camphuis door een copie had gered, voor het oorspronkelijke handschrift naar den bodem van de zee zonk; zoo voltooide hij het Auctuarium, dat ‘een toegift’ was op het Kruidboek. En hij verzocht, ook als ambteloos burger te Ambon te mogen blijven en aan het werk ‘zorgende hij anders in melancholy zijn dagen te moeten eindigen.’

Heeft hij nog vaak hier gewandeld langs de baai, luisterend naar het lichte geluid van het water? Daarover had hij zoo vele jaren gezworven, toen hij nog met heldere oogen kon zoeken naar dat ondoorgrondelijk geheim van het leven, verborgen in het stille weefsel der plant, in het driftige weefsel van het dier...

Heeft hij bedroefd gedacht dat zijn werk uit zonnebrand, aardbeving, vuur en vloed gered, misschien erger gevaren was tegemoet gezeild in het schijnveilige archief der Vereenigde Oost-Indische Compagnie te Amsterdam?

Er was onbegrijpelijk oponthoud met de ter perse legging van de Ambonsche Rariteytkamer.

De Heeren oordeelden het niet raadzaam het Ambonsch Kruidboek te laten verschijnen. Hij was nog in het ongewisse toen hij stierf.

Nu voor weinige jaren, tweehonderd jaar na diendag dat de aarde van zijn Graftuin dichtviel over wat aardsch aan hem was, vierden minnaars der natuur onder wie de besten waren van nu, een Gedachtenisfeest voor hem die hun aller voorganger was en de breker van een nieuwe baan in de kennis van de natuur der Keerkringen. Een sprak het uit dat bij ontstentenis van die kennis hun wetenschap die op het onderzoek van de natuur der gematigde luchtstreken alléén was opgebouwd, eenzijdig moest blijven. En een ander zei, hoe aan zijn dapper leven de jeugd, door zooveel schijnschoon van den huidigen dag begoocheld, waarachtig heldendom kon aanschouwen en gevoelen wat vereering den held in dank verschuldigd is. En dit werd gezegd: In Rumphius' tijd waren die wetenschappen nog niet ontstaan, die, tot volle kracht opgewassen, het begrip van de

natuur verruimd en verhelderd hebben op dezen dag; maar zijn trouw en waarachtigheid in waarneming had kennis opgehoopt die een schat was gebleken voor allen tijd. Vele verdienstelijke zoekers, wel is waar, hadden veel wetenswaardigs gezocht; maar hij het allermeeft wetenswaardige van alles, het levenzelf.

En dit zeide in geestdrift één: als hij uit de boeken van menigen gezaghebbende van nu wederkeerde tot het werk van Rumphius, dan was het hem te moede alsof hij uit een fabriek waar machines sissen en dreunen en stemmen verward door elkander schreeuwen, de stilte in kwam en den vrede van het woud.

Hier in het muskaatnotenbosch van Ambon, waar door het koele groen van verre Fort Victoria blinkt en het schijnsel speelt van de baai boven de zeetuinen, omzweefden mij zulke gedachten aan de mannen der Oost-Indische Compagnie en aan Rumphius. Als het licht en het donker in den lommer der ontzaggelijke schaduwboomen, als de golving die aanvloeit en de golving die vloeit terug, als de weerspiegelingen van het muskaatnotenloover en de glanzen der golven, zijn, onvereinigbaar en toch vereend, tegenstrijdig en toch onscheidbaar, hier te samen gegroeid die twee hartstochten van het heerschen en hebben, en van het beminnen en begrijpen.

Daarginder blinkt Fort Victoria met zijn vergeefsche muren; daarginder, onkenbaar in groen, ligt Rumphius' graftuin waar wat eenmaal zijn versleten en afgelegd levensgewaad was, is veranderd in geboomte en bloemen. Maar die den luiden dag geweldig beheerschte, de al-machtige Compagnie is verbasterend vervallen en vergaan; en Rumphius leeft pas nu ten volle...

Door het licht en donker van het muskaatnotenboschje bewoog voor mij uit iets lichten-donkers, door schaduwzwart en zonnegeel fladderde iets, als een blaadjes-schaduw zwart, als een kleine zonneplek geel; half zwart half geel een vlinder.

Hij fladderde op den zonneschijn toe aan den zoom van het bosch. Ik volgde hem en stond in het opene.

Een helder meertje, uitvloeiing dicht voor haar monding in de baai van de beek, die in glanzen en bewegelijke glimpen de begroeide heuvelhelling af komt, ligt hier tusschen bloeiende oevers. Daar boven en rondom tintelde het van de vlinders. Zij waren dorstig geworden van al het zoet in al dat gebloemte van heuvel en bosch, zij kwamen drinken. Bij menigten zaten zij langs den kant, wieken opgestoken en tegen elkander gelegd, op de van water donkere steenen. Heel kleine flauw-blauwe drongen te samen dat zij een bloemenkrans gele-

ken, groote zuiver-witte maakten in het aanfladderen plotselinge lichten op het blauw van den waterspiegel, daar waren vele zwart-engele als die mij in het bosch had omspeeld, bruine als de boschgrond, tintelgroene als het van zon doorschienen gebladerte; het was als ware de zonneschijn vlinders geworden.

Rondom een prachtig-purper bloeienden ramboetan-boom als Maleiers om zijn sappige vrucht gaarne bij hun woning planten, dwarrelden de vlinders bij geheele zwermen. Toen ik daarnaar zag, ontwaarde ik een huisje klein en donker daar onder. En tegelijk kwam over het water reuk van Inlandsche huiselijkheid, de reuk van bakkend sagobrood, en een vrouwestem die in het Maleisch riep:

- Eh! Jean-Henri, waarom zoo laat toch met de visch?

Op het achtererf - als erf mag heeten wat niet meer was dan een open plek in dicht van groen - was een vrouw doende bij haar draagbaar leemen oventje, waaronder zij den houtskoolgloed, bleek in den zonneschijn, waaierend aanwakkerde tot vlam. Een halfnaakte knaap, blanker dan eilander-kinderen zijn, kwam op haar toe geslenterd met een ris zilverige vischjes bengelend aan de hand. De andere had hij aan den hengel over zijn schouder. Hij kwam zoo juist van de baai waar hij zijn angel, waarschijnlijk een krom gebogen

speld, maar had af te laten in het zilverend gewemel om overvloed op te halen.

Het zwartglanzende hoofd van een meisje van een jaar of vijftien kwam te voorschijn uit het citroenboschje in schaduw waarvan de moeder haar sagobrooden bakte.

Zeker had de vader van het gezin zelf den sagopalm omgehakt -, geteeld op de wijze, wie weet? die eenmaal Rumphius den zorgeloozen eilanders leerde. Toen de stam rijp klonk onder het beproevend tikken had hij dien geveld, opengespleten, met een scherpen steen het merg uitgebeiteld, dat door een trog stroomend water louterde van vezels. En de vrouw die het wiesch en uitspreidde in de zon om te drogen, had het gestampt in een uitgehouden steen en met water vermengd tot de pap die nu brooden werd in de zes vakken van haar leemen oventje. Met geroosterden visch, citroensap daarop gedruppeld, werd dat het smakelijke maal van het gezin. Misschien stond ook ergens in de zon de palmwijn te gisten; als zoet naar de bloem geurend sap was die uit den gekorven bloesemstengel gelekt; de bezwering bij het ophangen van den bamboeschalm gemompeld liet zich door geen Zondagsch Onze Vader verbieden. En dat bruine huisje onder den ramboetan, dat hadden de vader en zijn goede burens wel met elkaar kunnen bouwen van stammen en rottan en palmladeren

uit het bosch. Als de vlinders zoo zorgeloos haast kon een mensch hier leven. Geen wonder dat de Ambonsche vrouwen loopen alsof zij dansen en de verliefde flutedeuntjes en het getokkel op de sesandoe de nachten liefelijk maken...

Een man zat onder het afdak van het huisje; in bonte Inlanderdracht een Europeaan. Over een microscoop gebogen tuurde hij daarop, zoo verzonken in aandacht dat hij mijn naderenden stap niet hoorde.

Ik wist wie de naar Inlandertrant levende Westerling was; de vlinderjager, bij wien passagiers van de Rumphius vlinders plachten te koopen bijwijze van aandenken aan Ambon. De kapitein zond hem de uitgelezen tijdschriften van de reis, van het dikke papier vouwde hij zakjes voor zijn vlinders. Van de Fransche kapiteins kreeg hij de meeste; hij was een Franschman. Hoe op Ambon gekomen wist niemand; hij ging met Europeanen niet om.

Pas toen mijn schaduw over zijn lens viel, zag hij op.

De uitdrukking van dat magere gezicht, den dunnen vastgesloten mond, de diepliggende zwarte oogen die in een netwerk van fijne rimpels stonden, saamgetrokken in gewoonte van scherp turen op kleine dingen vlakbij, trof mij te meer door de tegenstelling met die achtelooze Inlanderkleedij; een uitdrukking

van hongerige begeerte, een oogenblik lang slechts waargenomen, terwijl hij, in zijn waarneming verrast, opzag. Hij spreidde vlinders voor mij uit. Hij had er van den geheelen Archipel, van Voor- en Achter-Indië, van China en Japan; van Klein-Azië ook en beide kusten van de Middellandsche Zee, die kapiteins van de Messageries Maritimes hem medebrachten. Op de driekante zakjes waaruit hij zijn vlinders te voorschijn liet glijden stonden, schuins doorgevouwen, figuren zonder hoofd of zonder voeten, stukken landschap in de lucht, een dak van een gebouw, een brok van een machine; daar lag een half vliegtuigwrak; de beestekop van een worstelaar die als wereldkampioen Keizer Jack heette, grinnikte onder een papieren kroon; een daklooze bank werd door soldaten beschermd tegen een wanhopigopdringende menigte: de beenen van een neger bengelden boven de hoofden van een brullenden troep lynchers; een nieuw model gasmasker lag met uitpuilende oogen en een spitsen snoet. En op de strook wit langs de prent stonden Grieksche namen: Priamus, Rhodope, Croesus, Kore, met den cirkel en wegstrevenden pijl er achter die het mannelijk, of den cirkel met kruis die het vrouwelijk geslacht beduidt. Het handschrift was op alle zakjes hetzelfde.

Met zijn fijne spitse vingers waaraan vlekken

donkerden zooals er komen aan de vingers van een scherpe vloeistoffen hanteerend scheikundige, vouwde de vlinderjager behoedzaam saamgelegde wiekjes open om te laten zien hoe boven- en onderkant verschilden in tint en teekening, soms de bovenkant maar soms ook de onderkant rijker versierd. Er was niets van den zijn koopwaar vertoonenden en aanprijzenden koopman in zijn wijze van doen. Telkens moest ik van de prachtige vlinders weg opkijken in zijn gezicht. Het stond onverschillig, haast verveeld. Hij legde naast den blauwgroenen en zwarten vlinder dien hij wegnam uit den microscoop en tusschen twee plaatjes glas vatte, een anderen in kleur, teekening, vleugelvorm gelijk, maar haast tweemaal zoo groot.

‘Deze kleinere - kleiner maar toch zeer groot in vergelyk met de meeste vlinders - is de Priamus van de kust van Nieuw-Guinee - ik heb hem van den kapitein van de Rumphius gekregen uit Fak-Fak. Regardez!’

Ik deed een onwillekeurigen uitroep. Welk een pracht!

Schitterend groen met zwart fijn dooraderd als het edelste malachiet waren van wortel tot midden de vleugels en breed bezoomd met donzig en toch glanzend zwart, waar weder streekjes en toetsjes groen doorheen liepen; langs den uitersten bovenrand lag als een flad

derende grashalm gebogen een lange streep groen langs het zwart. De onderzijde had een zweem van blauw door het getemperde groen dat naar de randen in een weifelig blond verschoot. Aan weerszijden van den grootoogigen forschen kop, in het zwarte dons der borst, brandden twee vuurroode plekken, of de liefdedrift en de levenslust van het dartele wezentje daar vlammend uitgeslagen waren.

De vlinderjager nam mij den Priamus uit de hand en hield hem op tegen de zon; daar ontbrandde langs den zoom der ondervleugels een slinger van doorzichtige schijfjes, zuiver ronde lampjes, zonneplekjes.

‘C'est éblouissant, n'est-ce-pas? Eh bien! ça ne vaut rien, quelques sous.

Waarom? Ieder kind kan er vangen. Maar deze andere, deze reus - Goliath heet hij, - vliegt in het binnenland van Nieuw-Guinee in een streek van beruchte koppensnellers. Er zijn er niet zoo velen die lust hebben hem daar te gaan vangen. Hij is in niets schooner dan de Priamus. Maar hij doet dertig pond sterling op de Londesche markt.’

Met een schouderophalen legde hij den Goliath weg.

Het sleepende zingende accent van de Provence had zoo sterk geklonken uit de enkele woorden Fransch, dat ik eer ik het nog wist, de vraag had gedaan wat hem zoo ver had weg-

gelokt van het schoone land dat de Provençaal zoo zeer lief heeft?

‘Quand on est jeune, on veut voir du pays...’ Zwerflust? Ik zag op die oogen en dien mond en begreep: onmogelijk!

De vlinderjager had uit de opgetaste zakjes op de tafel er een gezocht waarop ‘Priamus’ stond naast de gehalveerde portretten van een paar dat ten aanschouwe van duizenden vier etmalen achtereen gedanst had, en daarmede vele tienduizenden dollars gewonnen; hij schoof er den groen-blauwen vlinder in en legde het terzijde.

‘Pour votre petite collection, si vous en voulez?’

Daar zag ik een vlindernaam, een der weinige die ik ken: Parnassius Apollo.

‘Ook de Apollo!’

Hij knikte en liet den vlinder te voorschijn glijden.

Daar lag het kleine wonder wèl-genaamd, het lichtgeestje, wiens wieken zoo doorzichtig zijn als de klaarlichte dag en aan de bedonsde randen verlopen in grauwe schemering, en overstraald worden van vier dageraadroode zonnen, omkringd van het zwart van den nacht.

‘De Parnassius Apollo, die op hooggebergten rondom de geheele wereld zweeft - de Pyreneeën, de Alpen, den Kaukasus, den Himalaya, het Chineesche en het Siberische gebergte. Hij

moet over Kamschatka naar Amerika zijn gevlogen. Zijn teekening staat niet vast, telkens verschijnen nieuwe variaties. Hier en ginder is hij al uitgestorven omdat zijn voederplant er uitsterft, een soort Wolfsmelk. Of omdat vlinderjagers hem hebben uitgeroeid, dat geldgierig tuig zooals er ook doende is sommige orchideeën uit te roeien, en de Paradijsvogels en de vischotters met hun kostbaar pelsje...'

Ik vroeg of hij niet ook op den Mont-Ventoux vloog? Dat had ik gelezen in Fabre's Souvenirs Entomologiques.

Als asch waardoor de vlam heenbreekt veranderde opeens het doffe gezicht van den vlinderjager.

'Jean-Henri Fabre! het verhaal van zijn drieen-twintigsten tocht den Mont-Ventoux op; hij zag de kapel op den top veranderd in een koraalrots door de miljoenen koraalroode Lieven Heersbeestjes die tegen den steen gedrukt zaten; en uit onweer, wolkbreuk, dichten nevel bracht hij de expeditie veilig terug naar de schuilhut door te tasten naar de bossen brandnetels, volgelingen overal van den mensch! Ah! j'en étais, moi!'

Zijn oogen straalden, hij lachte, zijn stem klonk.

Toen, zooals pas die hongerende spanning, waaruit de nadering van een vreemde hem had opgeschrikt, verdofte de gloed.

Ik riep:

‘Vous avez connu Fabre?!’

Hij antwoordde niet; ik zag dat hij die onbewaakte woorden berouwde. Ik zei, dat het al te weinige dat ik van Fabre had gelezen, toch genoeg was geweest om mij den dierenvriend en dichterlijken wijze te doen lief krijgen, die den weg wist tusschen de sterren, en de aandoeningen kon navoelen van een vlindertje.

Hij zag mij een poos aan, dubbend. Toen ineens:

‘Tenez! Ik zal u zeggen hoe dat alles was.’ Hij begon zijn leven te verhalen. In het begin nog met terughouding. Maar van lieverlede verdween die schroom, dat wantrouwen, of wat het mocht wezen dat waarheid weerhield, en hij sprak als een die weet verstaan te worden, recht uit het hart.

‘Die dag op den Mont-Ventoux was de eerste maal dat ik hem zag; het is helaas, de eenige gebleven.

Ik was mede als zoon van hôtel Miramar waar de andere leden der expeditie logeerden, heeren uit Parijs, van wier tevredenheid mijn vader veel hoopte voor het hôtel. Mijn moeder, wie geen Parijsche chef het koken verbeterd zou hebben, had gezorgd voor een uitgezocht maal als picnic daarboven op het korte berggras. Zij pakte zelve de zakken en manden in die onze muilezel den berg op kreeg te tor-

schen. Mijn vader had zijn besten wijn uit den kelder gehaald. In het dorp aan den voet van den Mont-Ventoux vonden wij dien avond Fabre wachten. - Een magere armelijk-gekleede man met het lintje van het Legioen van Eer in het knoopsgat. Ik wist toen nog niet wie hij was. Maar zijn gezicht maakte zulk een indruk op mij, dat ik op niets anders meer kon letten.

En den geheelen dag van den tocht, dien wij des ochtends bij het eerste licht begonnen, bleef ik met mijn muilezel zoo dicht ik kon bij hem om te hooren wat hij zei.'

De vlinderjager poosde, verschikte de zakjes op de tafel; hernam:

'Van kind af aan heb ik vlinders nagelopen, kevers gevangen en hagedissen, de wilde bijen bespied als zij hun leemen nesten tegen de schuren metselden, geheele steden van grijze leemen huisjes; in plassen naar salamanders gevischt, toegekeken hoe waterspinnetjes heen en weer schieten over een poel... Ik placht op den uitkijk te staan naar den ouden herder van onzen buurman den pachter, die de schapenkudde naar de hei dreef. Hij zei niets, hij had het spreken vrijwel verleerd in zijn leven met de schapen. Hij wees met zijn staf.

Ik zag de groote rosse stoffige mestkevers opduiken uit den grond waar de keutels vielen, het was of zij het in hun slaap hadden geroken,

zij wreven zich de aarde uit de oogen zij renden op de keutels toe, zij gaven elkander klappen met hun breede voorpooten dat ik meende het te hooren klinken, zij stalen elkander brutaal de ijverig geknede mestballen af. Ik zag de zwartbuikige vogelspin in haar diep hol zitten loeren met vier oogen die glommen als de oogen van een kat in het donker. Ik stak de nesten van de metselaarsbij, grijs op een grijzen steen gekleefd, open met mijn zakmes en plat op den buik in het heete heikruid dronk ik door een strootje den honing uit. Tenez! le goût m'en revient! Hij is onder het zoete éven bitter, éven wrang, die honing van de wilde bij, die geurt naar al het welriekende gewas van de Provençaalsche heide, thym, lavendel, jeneverbes, laurier, rosmarijn... Al spoedig zag ik meer dan de herder... Ik liep de glazenmakers na, de mooie Sphexen zwart en rood, de blinkend blauwe juffers, ik ving de azuren schubkevertjes die in de elzen zitten, bekeek de fluweelig-zwarte en paarse wilde bijen, de vlinders, honderdvoudig gekleurd. Ik zocht rupsen en bewaarde ze in een glas onder een met een speld doorgeprikt papier en met telkens versche bladers tot zij zich gingen verpoppen; mijn grootste plezier was dat! Maar nooit had ik daarbij gedacht aan dingen zooals ik nu van Monsieur Fabre hoorde, terwijl hij sprak met zijn vriend, den voornamen

gast van ons hotel. Ah! dat was of men met zoo'n kevertje in de hand opeens de geheele wereld zag opengaan; Cela s'épanouissait comme une rose! Die Lieven Heersbeestjes op de muren van de Chapelle de Sainte Croix bijvoorbeeld; ik kende Lieven Heersbeestjes, dacht ik, zij zaten altijd bij menigten in de rozen van onzen tuin. Maar nu sprak hij er over! Het was onbegrijpelijk zei hij, hoe zij op hun korte dunne vleugeltjes zoo hoog waren opgestegen, hooger dan die sterke vlieger de zwaluw stijgt; het moest doodsangst zijn die hun de wanhopige kracht had gegeven. En het was wel te raden waarvoor; voor de trekvogels die nu uit het Noorden kwamen en op weg naar de overzijde der Middellandsche Zee eenige dagen zich verpoosden in de Provence; leeuweriken, zwaluwen, nachtegalen, verslindende reuzen voor de Lieven Heersbeestjes, des ogres, quoi! Voor die waren zij op de vlucht. Zij zouden op den Mont-Ventoux niet blijven, daar was het te koud voor hen. Zoo haast zij waren uitgerust zouden zij verder trekken; zij zochten een nieuw vaderland, zij waren emigranten. En terwijl hij sprak zag ik die Noordelijke vogel-landen waar het al winter werd, Zweden, Noorwegen, Denemarken, en de legers der trekvogels door de lucht boven heidenen donkere bosschen en rivieren, en, zóó als de vogels die zien, dorpen en steden die

met hun ontelbare lichten opstralen in den nacht... Ik hoorde hem spreken van proeven die hij nam met de vogelspin; hij meende dat haar gif, dat sterk genoeg is om een vogel te doden, gebruikt zou kunnen worden voor medicijn tegen bepaalde ziekten van den mensch. En toen hij begon over kleuren, hoe die ontstaan in de pop van een kever, in de oogen het eerst, dat was zeide hij, bij alle insecten zoo, dan in den kop, de borst, de pooten, de dekschilden naarmate de pop haar kevergedaante nadert, - dat was of er een licht aanging binnen in mijn hoofd! Ik die altijd naar mooie kleurtjes had gekeken als naar iets amusants, ik begon iets te raden van wat zij werkelijk beduiden in een lichaam: organischen groei. Ik had gespeeld; nu wou ik begrijpen. Op dien tocht naar den Mont-Ventoux waar ik al maar zoo dicht ik kon achter Fabre bleef, ben ik van kind mensch geworden.'

Hij hield weer op, glimlachte een weinig, zei: 'Toen ik thuiskwam zag mijn moeder me zoo lang aan. Zij vroeg: "Wat is er? Wat heb je?"' Zij dacht, bekende zij mij later, dat ik mij verliefd had op een of ander mooi meisje. En ja! ik was verliefd. Maar op hoeveel schooner dan een vrouw!

Ik begreep: nu moest ik boeken hebben en een microscoop. Maar hoe kwam ik daaraan? Mijn

vader hield ons kort met zakgeld. Van schrik over den prijs liep ik weg uit den eersten winkel waar ik er naar vroeg. In geen jaar spaarde ik zooveel bijeen! Ik liep alle tweedehands boekwinkels af, alle uitdragers als ik met de muilezelkar in stad kwam om boodschappen te doen voor het hotel; nergens iets of het was te duur. Tot ik eindelijk terecht kwam bij een Manusje-van-alles in een zijstraat waar ik was binnengegaan omdat er een glazenkast met vlinders voor het raam stond. Tusschen allerlei ouden rommel waar muziekinstrumenten bij waren, snuifdoozen en gekleurde gravures, stond in een hoek een microscoop; en er waren hoopen oude boeken opgetast; Au Rendezvous des Muses heette het wonderlijke winkeltje. Daar vond ik, vrijwel stukgelezen, verscheiden werken van Fabre. Ik viel er op aan. En ik las, ik las, tot ik het twaalf uur hoorde luiden en opsprong bij de gedachte dat ik al voor een uur terug had moeten zijn thuis. Wat zou mijn moeder zeggen die op zooveel wachtte voor het déjeuner?!!

Den volgenden dag al, was ik weer in Au Rendez-vous des Muses. Ik begon te stotteren toen de winkelier mij vroeg wat ik wilde. Ik had geen geld genoeg op zak zelfs maar voor één enkel boek! Maar toen hij alles begrepen had, zei die wonderlijke man die zoo stoffig was en grijs als zijn stoffige grijze rommel, dat

hij mij Fabre leende, ik mocht het werk houden tot ik het uit had en terug komen dan om een ander. Hij had boeken, riep hij uit die een Museum hem zou benijden. En hij liet er mij zien, met de prachtigste de heerlijkst gekleurde prenten van vlinders; en daar waren, geteekend naar het beeld onder den microscoop, voelhorens te zien, slurfjes, pooten met de fijne klauwtjes die zich vastklemmen in een bloemkelk, ingewand zoo sierlijk gestrengeld, als de sieradiën van filigraan die Provençaalsche vrouwen dragen op Zondag. Enkele van die oude werken over vlinders - er zijn er prachtige bij van Hollanders - heb ik nu hier; mijn vrouw lucht ze geregeld dat er geen insecten aan komen. Zij zijn kostbaar. En de wonderlijke man liet mij alles mee nemen naar huis. "Neem mee, mijn brave! neem mee! ik weet dat je zulk een boek zult behoeden als je oogappel. Ah!" en hij sloeg zich tweemaal op de borst. "Ici nous sommes deux; un individu qui cherche à se faire vivre; et un fervent de la science." Een waarlijk edelmoedig mensch, die oude Sablairolles... Ik heb vaak aan hem gedacht later, op mijn zwerftochten de wereld door; hem ook wel eens vlinders gezonden, uit Brazilië, uit Madagascar, dat rijk van vlinders en vogels die nergens anders voorkomen, het is als een klein zesde werelddeel. Maar nooit antwoord gekregen. Ik hoop dat hij een

weinigje geluk gehad heeft vóór zijn dood; maar daarvoor was het eigenlijk al te laat... Ik moest mijn boeken in het geheim lezen, natuurlijk. Wat zou mijn vader wel gezegd hebben als hij mij daarbij had betrapt! Moeder had het wel geraden; maar zij deed als wist zij van niets. - Ja, die arme vrouwen; hoevele staan er zoo tusschen hun man en hun kind!

Zij liet eindjes kaars uit de kamers der gasten liggen waar ik ze onbemerkt kon vinden en meenemen naar mijn kamer. Ik las, ik las, het eene stompje aanstekend aan het andere, tot het daglicht door de kruin van den grooten magnoliaboom voor mijn venster scheen.

Ik was erg onhandig in huis; vergat, liet slingeren, verzuimde, brak. Op een dag dat wij een zeer aanzienlijken gast aan tafel hadden, een generaal, die bekend stond als fijnproever en voor wien mijn moeder een uitgezochten schotel had klaargemaakt - ik weet niet meer wat, maar er was veel saus op, - was het mijn beurt te bedienen, terwijl mijn broer Aristide surveillant was. Ik presenteerde juist den generaal, daar zag ik op het bovenlicht van de zaal een oleanderpijlstaart zitten; het was de eerste van het jaar! En hij leek een juweelen sieraad met zijn paars en olijf-groen, geheel doorschijnend tusschen zon en glas. Ik moet den schotel wat scheef gehouden hebben; de generaal stiet opeens een schreeuw uit, een geloei, een ge-

brul! Daar was de saus hem in zijn hals gelopen en over zijn gouden kraag en al zijn decoraties! Aristide schoot toe en mijn vader, met servetten. Maar de generaal was niet tot bedaren te krijgen. Oogenblikkelijk wilde hij weg, het rijtuig moest voorkomen. Wat een scène daarna in het bureau! En wat had ik een berouw!

Mijn vader had een enkel idee, een enkelen hartstocht: van zijn klein hôtél een groot te maken. Miramar, dat vroeger le Paradou heette, was de villa geweest van een Parijschen bankier die er een geheime speelbank hield; hij hield zich in evenwicht op de wip tusschen spelen en verliezen aan de Beurs en laten spelen en winnen in zijn villa. En parenthèse: dat bovenlicht in de zaal waardoor ik den oleander pijlstaart zag dien dag dat ik den generaal doopte met saus, was een herinnering aan dien tijd; het had de roulette beschenen. Mijn vader was er toe gekomen te gelooven wat hij aan alle de gasten verhaalde: dat het daar was aangebracht om een prachtig gobelin aan den muur, een jachttafereel, te belichten. De bankier-speelbankhouder, moet men weten, was een verzamelaar van Renaissance-kunst geweest; het gobelin, de gebeeldhouwde kasten, tafels, stoelen, het oude fayence, die geheele sfeer van verfijnde huiselijkheid, zoo te eenenmale anders dan banale hotelluxe, en die vele

gasten naar Hotel Miramar trok, was afkomstig van hem. De speelbank was lang geheim gebleven. M. Blanc - hij heette werkelijk zoo en de oude geestigheid op den Blanc die met de eerste speelbank in de streek millionnair werd, en zijn dochter uittrouwde aan een prins, werd voor hem herhaald; soms wint rood en soms wint zwart maar altijd wint wit, - M. Blanc wist de politie om den tuin te leiden. De zelfmoord van een geruïneerd speler in den tuin der villa bracht alles uit. Er kwam plotseling nog zóoveel anders aan het licht, dat M. Blanc het geraden vond met bekwaren spoed te verdwijnen. Hoeveel mijn vader van de zaak wist hebben wij zoons nooit vernomen; althans, ik niet. Maar vader kocht le Paradou zooals het reilde en zeilde, huis, inboedel, tuin, tout le tremblement, voor een prijs die wel heel laag geweest moet zijn dat hij, zelfs met een zware hypotheek op de villa, dien kon betalen. Nu moest de hypotheek afgedaan, de villa vergroot, een hôte! in grooten stijl op gang gebracht worden. Dat was vaders éene idee, marotte, idée fixe, passie, une passion comme une autre, ma foi!

En hij werkte voor zijn passie mijn vader! nom de nom, comme il travaillait! Den geheelen dag niet alleen, van licht tot donker, maar ook 's nachts nog; want hij sliep niet van het plannen maken, het bedenken, het rekenen en

kansen overwegen. Moeder werkte ook; zij was van vroeg tot laat in de weer, in de keuken, den kelder, de provisiekamer, de linnenkamer. Aristide - dat is mijn broer - werkte ook, al leek het bij hem meer voor fat spelen; geen een van onze gasten was zoo elegant als hij. En hij danste zoo keurig, dat de mooie dames hem elkander betwistten. Ik alleen, zei mijn vader, werkte niet! Het was waar. Niet omdat ik te lui was of onwillig; maar omdat ik altijd aan vlinders moest denken... Mijn vader bracht mij mijn fout onder het oog. Het was ondankbaar van mij, en een verzaken van mijn plicht jegens de familie. Voor wien werkten hij en mijn moeder anders dan voor ons kinderen? Dat wij het beter in de wereld zouden hebben dan zijzelfen het hadden gehad? En mijn lieve moeder zei schreiend: Mon petit! il est bien temps de devenir sérieux! En zij zei ook: Denk aan de toekomst! Wij zullen rijk worden als wij allen onzen plicht doen!

Ik gaf er wat om rijk te worden! Dat mocht Aristide, voor mijn part. Maar hoe kon ik haar dat doen begrijpen, à cette chère maman?

Na dat voorval met den generaal en de saus had Maman gedaan gekregen dat ik in den tuin werkte in plaats van in huis; de tuin was een der attracties van het hotel.

In den tuin was ik gelukkig. Ik had daar een verloren hoek ontdekt achter een boschje lau-

rier en fleurs-du-Bon-Dieu waarvan ik een insecten-Paradijs kon maken zoals Fabre er een had bij zijn huis, een wildernis van steenen, distels, vergaan blad, doorngewas, heidekruid; kevers, torren, slangetjes, slakken, hagedissen, konden daar tieren en vermenigvuldigen. Ik had er twee “volières” neergezet, naar de zijne gemaakt van oude kisten en wat ijzergaas, daar borg ik vlinders in, poppen, rupsen. Ik bracht elke rups iederen ochtend versch blad van haar voedergewas, deze van wolfsmelk, die van linde, van oleander, van hagedoorn, van winde. Als een pop op uitkomen stond was ik in een koorts van afwachting. Twintig maal op een dag wrong ik mij door het boschje; scheurde de schaal nog niet haast? Ik stond op 's nachts om het oogenblik niet te verzuimen. Uiterst behoedzaam moest ik te werk gaan, o! o! zoo voorzichtig! De trap kon ik niet af, er waren drie, vier treden die kraakten. En eens had ik, terwijl ik daar langs gleed mijn vaders deur op een kier zien open gaan; hij tuurde den gang in, en in zijn hand zag ik den glimp van een revolver; hij werd geobsedeerd door het idee van dieven en inbrekers.

Ik wachtte tot alles stil was in huis en tot de lichtvakken van de vensters uitgingen op het grasperk. Dan, zachtjes, klom ik het raam uit en in de kruin van den magnolia; zoo naar beneden; met een sprong over de kiezelpaden

van het eene grasperk naar het andere, en in de schaduw blijvend op maanlicht nachten, naar mijn verborgen insectengarde. Van het lantaarntje uit den stal van den muilezel had ik met een bordpapier een hoes een dievenlantaarn gemaakt; ik zat veilig in het donker, terwijl de smalle straal de pop bescheen... Wat een vlinders heb ik zoo zien uitkomen! Als zij hun korte smalle vleugelstompjes gaan bewegen, er mede trillend om de lucht in de holle aderen te pompen en de vleugels worden grooter, krachtig, de teekening verschijnt, de flauwe kleuren gaan gloeien - ah! c'est une féerie, c'est la Loïe Fuller! Dikwijls heb ik daar den geheelen nacht bij gezeten. Het werd morgen; ik begon aan mijn tuinwerk; zoo vond mij dan mijn vader.

Om onzen ijver aan te wakkeren beloofde mijn vader ons een weekgeld dat toe zou nemen naar gelang van de ontvangsten van het hotel. Nu kon ik boeken kopen! en ik spaarde tot ik den microscoop had uit *Au Rendezvous des Muses*. Aristide besteedde zijn deel aan curiositeiten die hij op het oog trekkende wijze ten toon stelde in den salon. Hij had voorspoed met den handel erin. Die koopmansgeest verheugde mijn vader; hij begon al te denken over een soort doorlopende tentoonstelling, waarvan Aristide het plan had opgevat.

Ik zocht uitvluchten als hij vroeg wat ik met mijn geld deed. Ik hield mijn boeken en microscoop in een diepe kast tusschen wand en dakschuinte in mijn kamer even angstig verborgen als mijn volièrres in den tuin achter het boschje van laurier en fleurs-du-Bon-Dieu. Dat schuilevinkje spelen, echter, beviel mij niet. Het ging mij hinderen, hoe langer hoe meer. En eindelijk vatte ik een besluit. Ik sprak met Maman; ik zei haar dat ik wilde studeeren. Het zou niet veel kosten op een opleidingsschool voor onderwijzers, als waar M. Fabre had gestudeerd. (Dat had ik hem aan zijn vriend hooren vertellen dien dag op den Mont-Ventoux). Maman hief de handen ten hemel. Onderwijzer worden? “En voilà une idée!” Ik wilde dus volstrekt honger gaan lijden? Monsieur Fabre! ik moest Monsieur Fabre maar eens vragen wat hij verdiend had als onderwijzer - zevenhonderd francs in het jaar! Ja ja! zevenhonderd! Zij wist het precies, zij had hem gekend van kind af - zij kon het mij zeggen; en hij had een jaar lang geleefd van brood en olijven om geld bijeen te schrapen voor een boek met prentjes van insecten. Dieu sait à quoi cela était bon? Maar hij was altijd zoo geweest van kind af. Zij waren dood doodarm de Fabres, zij dachten wat te kunnen verdienen met eenden te kweken, Jean-Henri moest ze naar den plas achter het kasteel drijven iederen

morgen. Zij had hem dikwijls genoeg met blaren en bloedende wonden aan zijn voetjes zien loopen, ce pauvre chéri! van de scherpe steenen op het pad naar den plas! Daar lag hij dan maar in het water te turen naar allerlei gedierte, en hij kwam thuis met hoopen viezigheid, slijmerige planten en beesten, en steenen, als het te gelooven was! steenen waar zijn zakken van scheurden! Zijn arme moeder zat er over te huilen. Zij dacht dat hij behekst was, on lui avait jeté un sort pour sûr! Zulk een onzin! En dat is al erger geworden, zijn studie aan de kweekschool heeft hem er niet van genezen. Zoo'n heelen dag kan hij naar een kever zitten kijken, hoe die graaft en scharrelt onder een doode veldmuis. In zijn dorp houden zij hem voor niet goed wijs - un pauvre innocent, pécaire! Wat? hij heeft la rosette!? Grand bien lui fasse! Brood genoeg voor zijn kinderen heeft hij zeker niet! Onderwijzer worden! de zoon uit het gedistingeerdste hôtel van de streek! Wel een uur lang sprak ik met Maman. Het eindigde er mee dat zij mij deed beloven niets te zeggen tegen mijn vader voor zijzelve met hem gesproken had.

Mijn vader was in een vroolijke stemming over een afspraak met een zakenvriend in Parijs, ook een hôtelier; ik zou een jaar lang bij hem zijn om van meet aan het vak te leeren; en dan zou ik naar Zwitserland als kellner; zoo

leerde ik beide het vak en de wereld kennen. Toen Maman het mij zei riep ik: “Liever schaapherder bij den pachter!” Zij suste; ik moest het haar maar overlaten, uitstel verkreeg zij in alle geval.

Ik had juist dien dag een pop van den eikenspinner gevonden die hier in de streek zoo uiterst zeldzaam is; Fabre, ik wist het, had er twintig jaar te vergeefs naar gezocht. Ik was den koning te rijk, toen ik de pop in mijn volière plaatste. Parijs! welzeker! die steenen wildernis, die gevangenis!

Ik ging niet naar bed dien nacht; ik hield wacht bij de pop, zij stond op uitkomen, scheen het mij.

Het werd morgen, dag; juist had ik den tijd gehad met mijn schoffel naar het groote rozenperk te gaan, toen mijn vader mij riep; ik moest dadelijk naar stad om een heele reeks boodschappen voor het tuinfeest dat dien avond gevierd zou worden. Ik had het glad vergeten! Ik spande den muilezel in en reed eerst naar Au Rendez-vous des Muses. Sablairolles was doende met een klant; maar hij liet hem staan op mijn uitroep dat ik een pop van den eikenspinner had.

“Dat moet je dadelijk aan Monsieur Fabre schrijven! wat zal hij blij zijn!”

De klant begon te lachen. Die landrotten! waar die al blij mee waren! Zeker zoo'n klein

grijs beestje, zoo een soort mug, de moeite van het vangen niet waard. Neen! wie vlinders wilde zien, die moest naar Brazilië gaan! Daar vlogen er zülke! En hij liet een prachtig-blaauwen vlinder zien, een kolibri leek het haast, dien hij Sablairolles had gebracht om voor hem te verkoopen.

Het was een groote kerel met een gul gezicht, rood en blank als een appel, en strooblond haar. De Noor en de zeeman was hem aan te zien; er kwamen er vaak zoo bij ons uit Marseille. Terwijl ik Au Rendez-vous des Muses uitging hoorde ik hem Sablairolles zijn adres opgeven; Kapitein Larsen aan boord van de Maria Mercedes, Marseille; overmorgen voer zijn schip af naar Rio.

Ik jachtte mij af met de boodschappen; ik wou naar mijn pop.

Zóó thuis rende ik er heen.

Het was of de bliksem insloeg voor mijn voeten; alles weg! Het boschje lag omgehouden, de volières ten onderste boven op den grond, het ijzergaas er afgerukt, leeg. De huisknecht in zijn hemdsmouwen was bezig de eene stuk te hakken met een bijl.

Ik schreeuwde hem toe op te houden. De man keek mij verbaasd aan. Monsieur had het zelf bevolen; alles werd in orde gemaakt voor het feest, alle rommel en vuilnis opgeruimd.

En daar zag ik iets grijzigs op den grond, de

pop! vertrap, het ingewand in het zand; één vleugeltje hing er nog aan, gekreukeld, slap; zij had het maar juist losgekregen uit de schaal. Ik kan, neen! ik kan mijn gevoel niet beschrijven, die golf van pijn en ziekte die door mij heen ging. Het was of ik zelf vertrap werd. Dat is nu meer dan veertig jaar geleden en nu ik er van spreek voel ik het weer!

De man was bleek geworden onder het bruin. Ik voelde mijn eigen hart pijn doen van meelij met een leed dat na een menschenleeftijd nog zóó schrijnde.

Hij hield op. Werktuigelijk deed hij eenige vlinderzakjes in het blik dat hij mij aan boord zou laten brengen. Eindelijk:

‘Maman kwam; zij had op den uitkijk naar mij gezeten, zij legde haar hand op mijn schouder.

‘Viens mon petit.’

Het was louter toeval dat vader mijn insectenschuilhoek had ontdekt. Hij had gedacht: een goede plaats voor een tafel en bank voor dien avond, er moesten lampions opgehangen. En eerst had hij niet eens erg gehad in de volières, hij dacht zeker een paar oude kisten. Hij schopte er een om; daar kropen wel een dozijn kevers er uit, die doende waren geweest met een doode muis, en een groote zwarte spin rende weg, en vlinders vlogen op. En daar zag hij de ‘dievenlantaarn’ en een lens in het zand

liggen en begreep in eens alles! Nog nooit had zij hem zoo driftig gezien! En wat hij niet uitschreeuwde van bedrog en leugen en verraad aan de familie - het was akelig, zooals hij buiten zich zelven was. Er was geen woord tusschen te krijgen, hij luisterde naar geen rede. Op het eind had hij den knecht naar het postkantoor gezonden met een telegram. Ik moest er mij op voorbereiden morgen met den eersten trein naar Parijs te gaan. Ik riep, dat deed ik niet! En Manvan aan het bidden en smeeken en schreien en als ik maar begon met toegeven kon immers alles nog wel in orde komen. En ik moest toch ook bedenken dat vader handelde om mijn eigen best wil.

Ik had geen tijd om tot mijzelf te komen dien dag, zooveel was er te doen voor het tuinfeest, en Aristide stuurde mij her en der, kommandeerde, riep. Ik zag mijn vader een oogenblik; hij keek mij donker aan: - Ik heb met je te spreken vanavond als de gasten weg zijn.

Ik kon zien toen wij tegenover elkaar stonden dat hij zijn best deed zich te beheerschen, kalm te spreken. Maar ook dat het hem niet mogelijk was; wat ik had gedaan scheen hem wezenlijk en waarachtig verraad. Voor hij het kon verhinderen stortte een stroom van beschuldigingen hem uit den mond, verdachtmakingen, scheldwoorden. Ik stond met gebalde vuisten, de tanden op elkaar. Eindelijk schreeuwde hij:

‘Antwoord! wat heb je te zeggen?’

Ik zei:

‘Niets, zoolang u zoo raast.’

Dat scheen hem eenigszins tot zich zelve te brengen. Hij grauwde:

‘Naar je kamer! Ga je koffer pakken. Morgen met den eersten trein ga je naar Parijs.’

Ik riep, en tot op dit oogenblik toe kan ik niet zeggen hoe ik er toe kwam, want een seconde te voren had ik er nog niet aan gedacht:

‘Morgen ga ik naar zee! Als ik dan toch kellner moet zijn, kan ik ook kellner zijn op een schip!’

Hij zag mij aan of hij dacht dat ik plotseling gek was geworden. Na een oogenblik zei hij volkomen kalm:

‘Je hebt iemand noodig die je voor jezelf bewaart. Dat zal mijn vriend in Parijs doen.’ En hij ging de trap achter mij op en sloot mijn deur van buiten af.

Ik pakte zooveel boeken als er in konden, mijn microscoop en wat kleeren in mijn valies, knoopte mijn lakens en handdoeken aan elkaar; en toen het stil was in huis en donker daarbuiten liet ik het af uit het raam. Ik wachtte nadat ik den lichten slag gehoord had op den grond. Niets, nergens. Toen klom ik den boom langs naar beneden. Halverwege kraakte een tak waaraan ik hing. Ik greep mij vast aan een zwaarder en wachtte, mijn

hart in mijn keel. Vaders venster ging open: 'Qui va là?' Hij tuurde den tuin in de paden langs; mij, vlakbij in den duisteren boom, zag hij niet. Eindelijk deed hij het venster weer dicht. Ik wachtte nog eenige minuten. Toen liet ik mij naar beneden glijden, greep mijn valies, rende den tuin uit, den straatweg op, de bocht om, tot waar Miramar niet meer te zien is.

Ik was juist aan het kleine station daar kwam de nachttrein naar Marseille aan.

Het duurde lang eer ik aan de haven de ligplaats vond van de Maria Mercedes.

De kapitein was aan boord. Hij herkende mij dadelijk.

'Wel sinjeur vlindervanger!'

'Meneer de kapitein! kan ik mee naar Rio als kellner?'

Hij schudde het hoofd.

'Alle plaatsen bezet.'

'Als kajuitsjongen? als tremmer? als stoker? ik wil van alles doen, ik ben handig en sterk.'

Hij schudde telkens het hoofd.

'Zooals ik je zeg: alle plaatsen bezet.'

Een politie-agent kwam de valreep op. Ik begon te beven. Maar hij lette niet eens op mij, die man.

Hij reikte den kapitein een papier toe.

'Gestoken in een gevecht in de Chineesche wijk. Hij ligt in het zeemans-hospitaal. De dokter zegt niet veel.'

De kapitein las het papier.

‘Zoo; die Deensche kellner.’

De politie-agent ging weer weg.

De kapitein monsterde mij eens, keek naar den winkelhaak dien ik van dien brekenden tak in mijn jas had gekregen, naar mijn valies, toen eens recht in mijn oogen.

‘Heb je papieren?’

Ik kreeg een rood hoofd en bekende dat ik weg was geloopt van huis.

Toen barstte hij uit in lachen. Hij schudde er van. Hijzelf was ook weggeloopt van huis in zijn jonge jaren zei hij, en maar goed ook, anders stond hij nu met een kalotje op zijn kalen kop en een bril op zijn neus en pantoffels aan zijn reumatische voeten krenten af te wegen en haringen te tellen in dien kruidenierswinkel in Stoklund.

Hij riep en een man in een soort uniform kwam.

‘Steward! Deze hier - hoe heet je ook weer? Juist. Hier Fédéri Rey komt in de plaats van Per Baggesen, die heeft een por gekregen van zoo'n Chineeschen schavuit. Houd hem maar beneden zoolang wij aan de kade liggen, zei hij.

Het was een braaf man, die Noorsche kapitein. Ik heb veel goede menschen gevonden onder zeevolk, argeloos, trouw, moedig.

In Brazilië en later in Mexico en in Californië

heb ik alle werk gedaan dat te doen is in de open lucht. Ik ben havenarbeider geweest, spoorwegwerker, karrevoerder, houthakker, herder, muilezeldrijver. En altijd en overal heb ik vlinders gevangen, beschouwd, onderzocht. In den oogsttijd heb ik ooft geplukt. Dat is mooi, zulk een boomgaard vol vrucht. Maar o! in bloei - dat is nog veel heerlijker! Een perziken-boomgaard in de lente, dat is als een voortdurende zonsopgang. En dan daarin de vlinders. Het gaat alle verbeelding te boven! Daarna kan ik nog wel eens terug verlangen...'

Hij zweeg. Er was een zachte dofheid van droom en verlangen in zijn blik.

Ik zei wel gehoord te hebben dat de landen hun eigen kleur van vlinders hebben: Brazilië blauw, Noord Afrika bruin en geel, de Oost-Indische Archipel en Australië groen.

Was dat zoo?

Hij dacht na.

'Er zijn zeker vele blauwe vlinders in Brazilië, blauw als de zenith, blauw als het hart van een vlam. En in Marocco en Algiers en Egypte - ja, daar zag ik er vele grauw en bruin en geel of zij uit het woestijnzand waren opgestoven. Hier zijn er vele groene, groen zooals die prachtige Priamus. Ik zou niet ja of neen durven zeggen; daarvoor zou lang onderzoek noodig zijn. Misschien is daar een of ander geheim

verband zoals het voor vogels in vele gevallen al is gevonden; kleur is een groot mysterie... Ja zeker, in landen met weinig kleur is grijs en bruin schutskleur - de vogels in Marocco zullen een bruinen vlinder niet dadelijk zien als hij fladdert door dat bruine landschap. En de vogels van het Braziliaansche bosch zien de blauwe en paarse en purperen vlinders niet tusschen de felkleurige orchideeën. Maar al de bonte vlinders in Noordelijke landen, waar de kleuren gedempt zijn? De prachtige Oleanderpijlstaart in onze grijze Provence? De Jasius, wiens vleugels donker zijn aan de bovenzijde, maar op de onderzijde flonkert een regenboog van zeven kleuren - het Turksche boerenfolk noemt hem den Pasja met twee paardestaarten, om te zeggen: hij is een Prins! Nog altijd is dat een groot geheim, de kleur. Ik zoek er oók naar in mijn klein laboratorium, ik beproef Fabre's onderzoekingen voort te zetten. Hij heeft mij een schoonen brief geschreven in antwoord op de verhandelingen die ik hem had gezonden.'

Hij zag mij aan; een licht rood scheen op door het bruin van slapen en voorhoofd.

'Oui! il m'en a félicité! Quel homme! quel homme! En het rijke Frankrijk maakte zich van hem af met een rozetje, terwijl hij een laboratorium noodig had voor die proeven met insecten-gif als medicijn voor bepaalde

ziekten die voor Frankrijk en de geheele wereld van onberekenbaar nut geweest zouden zijn... Waar was ik gebleven? Ah ja - in Californië, in de perziken boomgaarden. Er kwam daar een Professor uit New-York; om de vlinders kwam hij. Hij merkte dat ik daarvan wel wat wist; hij bood mij een postje aan, zooiets als een helper van den conservator zou ik zijn aan het Entomologisch Museum van zijn Universiteit, te New-York. Twee jaar ben ik daar geweest. Ik verveelde mij schromelijk tusschen al die doode insecten! Het was duffer nog dan de antiquiteiten-rommel van Au Rendez-vous des Muses. Maar ik volgde de colleges van den Professor; ik heb scheikunde van hem geleerd. Daarvoor ben ik hem nog altijd dankbaar - te meer naarmate ik er verder in kom. Maar toen ik dacht, nu kon ik alléén wel voort, ben ik gegaan. Ik kan in de stad niet leven! Steenen onder den voet, steenen aan weerskanten, alles steen. En zoovele behoeften hebben de menschen zich daar aangewend dat zij alléén om die te stillen dag in dag uit moeten draven en slaven, zij komen aan het leven-zelf niet toe... Toen ik dat zei tegen mijn Professor, knikte hij eens; hij had graag zelf mede gewild om vlinders te gaan zien in de vrije natuur, dat zag ik wel... Maar zijn professoraat, zijn huis, zij familie - dat en een zwerversleven, dat ging niet samen. Hij beval mij den leider van

een kleine expeditie aan, die naar Madagascar wilde. Vlinders zijn daar en vogels die nergens anders op de wereld vliegen! Ik heb er den barnsteen-gelen kometenstaart-vlinder gevonden en zijn pop; mijn fotografie van het levende dier in de vrije natuur maakte sensatie in de wereld van de vlinderkenners; C'était un événement! Toen - ah non, ce serait trop long à dire! Maar tenslotte, in Egypte, ontmoette ik een amateur-vlinderverzamelaar, un petit jeune homme riche, un fils à papa. Half als metgezel en leermeester, half als bediende ben ik met dien verder de wijde wereld in gegaan, en op het laatst hier in den Archipel beland. Op al de eilanden zijn wij geweest, alle. Hier op Ambon kreeg mon petit boulevardier ineens heimwee naar de grands boulevards. Hij liet mij zijn boeken, zijn prachtige microscoop, zijn camera, tout le tremblement. Het was voor hem maar medesleepen zei hij. En hij kon geen vlinders meer zien. Hij bood aan mij mede te nemen naar Europa, naar Parijs, Papa zou wel een baantje voor mij vinden. Parijs! het schrikbeeld van mijn jongensjaren!

Ik wist nu dat vlinders en kennis omtrent vlinders evengoed als alle ander ding op de wereld tot koopwaar gemaakt kon worden; dat begon ik nu te doen. En hier op Ambon, zag ik, kon een mensch leven van zoo goed als niets. Zoo ben ik dan gebleven.

Ik zou nergens anders meer willen zijn! Dit is een eiland van vlinders! Ik heb de oogen maar open te houden om altijd door mooie, om telkens weer nieuwe dingen te zien.'

Hij zocht om zich heen op de tafel naar een grooten stevig blad papier voor den grooten zwaarlijvigen nachtvlinder dien hij mij mede wilde geven; de grootste vlinder zeide hij ter wereld was dat; een dichterlijk-gevoelend onderzoeker heeft hem Atlas genoemd; met uitgespreide wieken lijkt hij een vogel: zoo groot als een spreeuw is hij.

De vlinderjager bukte naar den stapel tijdschriften naast hem op den grond.

Met een blad in de hand begon hij te lachen.

'Tiens! Tiens!'

Hij reikte het mij.

Ik zag in een Zuidelijk landschap tusschen palmen en oranje boschjes, een weidsch gebouw; en daaronder: 'Hotel Miramar, waar op dit oogenblik de leden der Volkenbonds-Commissie verblijf houden.'

'Ce bon Aristide heeft dus vaders idee verwerkelijkt... Zonder twijfel is hij nu inderdaad zoo rijk als vader hem beloofde dat hij zou worden indien hij nauwgezet zijn plicht deed.'

Ik zag hem aan. Was werkelijk nooit de gedachte in hem opgekomen dat hij recht had op de helft van dien rijkdom, zijner ouders erfenis?

Een lichtje ging aan in die donkere oogen, de zweem van een glimlach om den vastgesloten mond.

‘Wat schrik voor dien braven Aristide als ik ineens voor hem stond! Tenminste, als hij mij nog herkende - of misschien? wilde herkennen!’

‘Weet hij...’

‘Neen. Niets. Zoolang Manvan leefde heb ik nu en dan geschreven; zij moest weten dat ik gelukkig was en aan haar dacht. Later niet meer. Waarom? Voor mijn vader en voor Aristide was ik de Verloren Zoon; de déserteur zooals mijn vader mij noemde die laatste maal dat wij tegenover elkander stonden. Het is waar. Ik ben een déserteur; ik ben weggelopen uit het familiecamp, uit de gelederen der geldverdieners. Aan dien rijkdom van Aristide heb ik geen stuiver toegebracht.’

Hij zweeg een oogenblik en hernam:

‘Aristide houdt mij natuurlijk voor dood en begraven. Wat zal men anders denken als iemand geld laat liggen dat hij maar voor het nemen heeft? Mais voilà - je n'ai que faire de cet argent, moi! Dat is goed voor menschen die leven zooals die daar.’

Hij wees naar die scherven en splinters van een kaleidoscoop der Westersche beschaving op zijn vlinderzakjes.

‘Zóó wil ik niet leven, in hun land wil ik niet

wonen. En hier op Ambon heb ik geen geld nodig! als de vlinders haast zoo onbezorgd leef ik. Mijn behoefte groeit mij toe als den vlinders de honing. Wat wensch ik meer?’

Van het achtererf klonk de vrouwenstem die ik, het huisje naderend, Jean-Henri! had hooren roepen.

‘Eh! Kore! Rhodope! Vanessa!’

Het was of zij vlinders riep.

De vlinderjager glimlachte.

‘J'ai trouvé les noms de mes filles parmi les papillons!’

Ik vroeg of zijn dochters hem braaf hielpen met zijn vlinders?

Hij schudde van neen; en dat had hij ook nooit van hen gevergd.

‘Cette jeunesse a d'autres idées en tête. Dat wil lachen, dansen, trouwen. Artemis heeft al vier kinderen, Kalisto was nog geen zestien toen zij trouwde, Rhodope is verloofd... Vlinders? Ah! non, ah! non. A cela il faut de la passion.’ Met welk een klank kwam dat er uit!

Het is jaren geleden en nog hoor ik dat: ‘A cela il faut de la passion!’

Ik dacht aan Rumphius en zijn hartstocht.

Deze man was maar klein en gene was groot; maar de hartstocht in hen was dezelfde. Zij waren van één geslacht.

Het sterft niet uit, neen! het sterft niet, het geslacht der eenzamen in wie die hartstocht

gloeit, die als het vurige braambosch van den man Gods branden en niet verbranden in altijd louterder loutering. Zij leven, voorbij allen dood; en leven blijft hun werk.

Geen geweld van geweldenaars, hoe vernielend ook het den luiden dag mocht dwingen, heeft het gedeerd. Den haat, de hebzucht, de heerschappij in de zegepraal-zelf al verbasterend en vergaan, die alle overleeft de hartstocht van het weten, die dit wonder van een wereld altijd klaarder begrijpen, altijd inniger beminnen wil.

II

HET was in de Alpen, daar waar Zwitserland Italië wordt.

Ik ging bergopwaarts.

De streek is arm. Maïsvelden zag ik zoo schraal dat de grijze grond opscheen tusschen de dunne stengels, en wijngaarden waar de kromme verschrompelde kronkelstronken beschimmeld en bemost, van flarden doode schors omhangen, niet dan schaarsche trosjes droegen. Op steile weiden hier en daar ging maar een enkele maaier, de ronde flits van zijn zeis in de zon joeg zwermen bruin-ronde en gele vlinders op van bloemen als enkel op schralen grond groeien, wilde zuring, scabiosen, kamillen, valeriaan langs een smal beekje aan een blink hier en ginder te raden. Enkel vrouwen en kinderen kwam ik tegen, zwoegend onder veel te zwaren last van brandhout en een grijsaard soms die een magere geit hoedde. Het mansvolk verdiende ergens in den vreemde, bij wegen en bruggenbouw of in dreunende fabrieken den kost voor het in bouwvallig huisje achtergebleven gezin.

De schoone weligheid van het landschap, het volle loover, krachtig groen, der kastanjes langs den zoom van het heuvelwoud, waar rondom de sterke gewrongen stammen de grond bezaaid lag met de schillen van vele

rijke oogsten en het gulle geklok van water, het levengevende, langs alle hellingen, een dichte groei van saxifragen overal die den steen tot mollige vruchtbaarheid vermurwen, maakte die menschen-armoede te erger arm. Kwam het van die tegenstelling? Ik moest denken aan een zelfde tusschen twee menschen, twee broeders, die ik pas, bevreemd en pijnlijk aangedaan, had waargenomen.

Op het feest ter eere van den beroemden tooneelspeler was het geweest in de Villa aan het Meer.

Brandpunt van allen luister, alle vreugde, alle schoonheid schitterde daar de groote kunstenaar. Hij herhaalde Hamlets alleenspraak; met zijn diep nadenkelijken blik, zijn stem die klankrijk daalde en rees, zijn gebaren tastend en grijpend naar een ontwijkende waarheid, zijn prinselijke gestalte tot de houding van den zoeker naar geestelijke dingen gebogen, verdichtte hij tot een mensch van vleesch en bloed, van onzen dag, van onze beweging, Shakespeare's tijdelooze gedachte.

En langs den uitersten rand van die schittering die hij uitstraalde, onbemerkt, of hij er was of niet en was, geen van die ademloos schouwenden, ademloos luisterenden werd het gewaar, aarzelde die kleine, grijze, tengere man, zijn jongste broeder, die van de twee de oudste scheen, zoo flauw, als van onder al verkoelende

asch uit een wegsmeulend vuur, glom in dien droomenden blik het leven.

En de twee geleken op elkander; dat waren dezelfde trekken, in het eene gelaat en in het andere; maar sterk gevormd, als gebeiteld hier, zwak belijnd, als uitgewischt daar; en in dien droomerigen blik van den kleinen grijzen man was een diepte te ontwaren die ook onder den gloed in de oogen van den schoonen tooneelspeler donkerde.

Ik vroeg dezen en genen naar wat zulke ongelijkheid in gelijkheid teweeg gebracht kon hebben in de broeders, zoo wonderlijk den schijn der jaren in zijn tegendeel had verkeerd, hem die haast twintig jaar ouder was tot den jongere makend, den haast twintig jaar jongere tot den oudste. Maar kreeg geen antwoord dan dat beiden waren opgegroeid in rijkdom en den omgang met de besten die het genie van den oudste al vroeg tot zijn verheugelijken bloei had gebracht. De oudachtige jongste werd met een schouderophalen voor zonderling afgedaan.

Zooals de anderen het vergaten vergat ook ik dat stille donkere half-leven en wendde, als de anderen, mij tot dat verheugelijke, schitterende.

Wien trekt het lichte niet?

En nu, ongeroepen, de gedachte aan den stillen man terugkwam, verdreef ik haar.

Het pad was steil. De zon brandde en stak als voor het komen van onweer. Een vrouw aan den rand van den weg, die gehurkt bossen doovenetel sneed, ‘voor de varkens’ zeide zij, zag van onder den diep in de oogen getrokken hoofddoek onderzoekend op naar de lucht en verhaastte haar arbeid. Het was een mager grauw gezicht dat mij aanblikte toen ik haar een goeden morgen toewenschte.

In het vervallend huisje met gescheurden muur een eindweegs verder stond de deur wijd open. Niemand bewaakte het vuur en den zwarten pot er boven aan het hangijzer. In den scheefgezakten stal stonden twee ruige schonkige geiten, die met oogen geel als barnsteen uit de schemering keken, te mummelen; hun lange dunne sik wipte op en neer boven magere beten gras.

Het pad dook weg in de schaduw van kastanje- en notenbosch. Waar het weder het licht in kwam, begon een gehucht.

Het leek verlaten. Ledig lag de straat onder de felle zon. Geen vrouwengezicht zag uit een venster, geen kinderspel klonk uit schaduw van diepe poort. Er zijn van die doode dorpen hier, van verre al zichtbaar hun dood aan den klokketoren zonder klok waardoor blauw de hemel schijnt; de daklooze huizen staan hol; hier en ginder op den in puin wegzakkenden muur is nog de zwarte vlek, die eenmaal het

haardvuur er brandde, te zien onder overwoekerenden klimop en wilde clematis in rankende netten over hooge bossen brandnetel gespreid; boven uitgesleten steenen treden staat een scheefhangende deur open naar het ledige. Met geprangd hart aarzelde ik verder te gaan zulk een verlatenheid in misschien, toen onder een van wingerd overweelderde pergola een groote grijsharige vrouw verscheen, met een beeldschoon kind aan een plooi van haar kleet. Ook zij zag op naar de luchtstreek boven de bergen in het Zuiden, waarover de wind de wateren aandraagt der Middellandsche Zee. Donkerte doemde daar op. Op mijn nadering riep zij mij toe dat het geheele dorp aan den hooioogst was, man, vrouw en kind.

Het spande, met den dreigenden regen. Ook de Padrino, die de beste maaier was van het dorp, was medegegaan om te helpen. Zij zeide het, of een ieder, vriend en vreemd, wel moest weten, wie de Padrino was. En dit hier was de osteria; er was een koele pergola waar wandelaars konden uitrusten, en in den kelder de beste wijn van de streek.

Ik ging de osteria binnen. De Padrona haalde wijn en brood.

Tusschen de vierkante van steenen opgestapelde zuilen der pergola die de wingerddragende balken stutten, blonk met velerlei gebladerte en overvloed van nog groene vrucht

daarin, een welige moestuin. Nog enkele weken, en het liefelijke wonder dat plant, aarde, en zon te samen werken, zou hier kleurig stralen, in tomaten rood als vlammen, prachtigpaarse auberginen, meloenen oranje en geel, purperen frambozen, aalbessen in trosjes van roode kristallen. De aardbeien begonnen al blank-en-rood te worden. Tegen den lichtrooden gevel van een nieuwen aanbouw, hoog en breed naast het lage huisdak stond een moerbeï naast een abrikoos beide vol kleine vrucht, pal in de zon.

En wat geuren stegen op uit struik en kruid! Zoo armelijk het leeft, het landvolk wil geur aan zijn spijzen. Daar stond, zwartig, met flauw-blauwe bloemetjes overstippeld, rosmarijn, vlinders tuimelden boven bloeienden thym, een laurier blonk met zijn glanzig gebladerte. En alles was zóo geplant op zon of op schaduw, zóo geschikt en verdeeld, dat terwijl elke plant haar behoef had, de geheele gaarde een lust was voor de oogen. Een kundig hovenier niet enkel, een kunstenaar zoo scheen het mij, een dichterlijk mensch moest de man zijn die dezen moestijn verzorgde.

Uit de huisdeur tredend met brood en wijn en het schoone kind naast zich, verscheen de Padrona tusschen de omkranste zuilen der pergola.

Zooals zij daar aangeschreden kwam door den

van zonnelicht goudgroen doorvloten lommer, waarin dicht de nog kleine trossen hingen, recht geheven het grijs omgolfde hoofd, op beide handen het blad met den sierlijk-ronden fiasco in vlechtwerk van stroo gevat, naast het spitse glas en den homp donker huisbakken brood, en naar haar op zag het frissche krachtige kind, was zij een beeld van huisvrouwelijke waardigheid, rustig, moederlijk, gastvrij. De zoete geur van den druivenbloesem steeg mij tegen uit het gul volgeschonken glas. Als de zuivere zonneschijn zoo doorluchtig geel flonkerde de wijn. Het was of ik den zomerzelve drank.

De Padrona glimlachte om mijn lof. Het was wijn uit hun eigen wijngaard, verklaarde zij. In de geheele streek was er zulk een niet te vinden. De Padrino had hun de stekken gebracht uit het edelste wijnland van Frankrijk; hij had hun de wijzen van daarginds geleerd om den grond te bewerken, de plant te kweken, den wijn te verzorgen in het vat. Zoo bekend was die nu, dat het geheele jaar door toeristen er om kwamen en den nieuwen aanbouw hadden zij al betaald gekregen van de vele zomergasten. Hoteliers boden tegen elkander op om een vat, uit steden over de grens kwamen wijnhandelaars. De Italiaansche graaf die de prachtige villa bewoonde aan het Meer had zijn rentmeester gezonden met een bod op

den wijngaard; een ruim bod waarlijk! het bod van een groot heer! Maar de Padrino had het hoofd geschud terwijl hij sprak; en zij hadden het afgeslagen. Zij wisten het bij ervaring; de raad van den Padrino was goed; die had hun huis opgebouwd!

Met het schoone kind op schoot was zij tegenover mij komen zitten om te verhalen van den wijn, roem en nieuwe welvaart van het gezin. En van den wijn kwam zij op den akker te spreken en op den moestuin. De Padrino had hun het geld voorgeschoten voor een degelijke bewerking en bemesting van den akker; de Padrino had den moestuin opnieuw aangelegd; hij was het ook die zoo kundig dien verzorgde. En terwijl zij van den eenen arbeid naar den anderen ging, verhaalde zij het geheele bestaan dag in dag uit van het gezin, van de bureu, van het gehucht; bestaan op karigen grond van hard werkend, weinig behoevend volk, dat verstoken was van de kennis waardoor het die barre aarde, lang al uitgeput, opnieuw vruchtbaar had kunnen maken. Zuchtend klaagde zij over het groote leed; dat de mannen weg moesten naar verten waar meer te verdienen was voor het gezin dan met nog zoo hard werken hier. Velen gingen overzee maar Amerika. Ah! dat was een land waar het leven hard was; un brutto paese! Met een zwaar hart gingen zij daarheen. En och! hoe

droevig leefden terwijl de vrouwen hier en de kindertjes en de oude ouders! Geld kwam van daarginder, wel is waar. Maar zij waren eenzaam. En het werk dat zij moesten doen in den wijngaard en op den akker en in het bosch was boven hun krachten. Het gebeurde wel dat eindelijk allen gingen, ook die afgetobde ouden die toch zoo bang waren voor de lange reis en de wijde zee zonder kusten en het vreemde land waar de menschen een andere taal spreken; zij moesten wel; zij konden het niet langer harden.

Over den muur van den weligen moestuin heen, zag ik in de magere wijngaarden der helling de zwoegende vrouwen de aarde loswrikken en omkeeren rondom de stronken, zag op het steile pad dat uit het bergbosch naar de dorpjes in het dal afglijdt, de kinderen moeilijk gaan met takkebossen op den rug en een jong stammetje achter zich aanslepend; en in de verte in een plooi van de heuvels zag ik den kerktoren van een dier verlaten dorpen waaraan de herinnering mij het hart had beklemd bij het binnenkomen in dit; van zijn klok beroofd stond hol de hoge toren, een stom-geworden roeper, welsprekend in dat zwijgen dat nood verkondigde en dood.

De Padrona had ook naar het doode dorp gezien. Want zij zei:

‘Dat het ook bij ons niet zoo is gegaan en naar

wij nu wel mogen hopen niet zal gaan, dat danken wij aan den Padrino.’

Uit de volheid van haar hart liep de mond haar over van den Padrino, den peetoom van den kleinen jongen op haar schoot, de raadsman niet alleen van het gezin, maar van het geheele dorp.

Het was, begreep ik, een Duitscher, die, om een of andere zwakte of ziekte in het Alpenland was gekomen, maar, te arm voor de hotels waar gezondheid niet dan tegen goud te koop is, zijn intrek had genomen in de osteria; en blijvend lang nadat het gunstige jaargetijde voorbij was, eerst de lente had afgewacht, maar ook den zomer nog was gebleven en gaandeweg, van zomergast huisgenoot was geworden en lidmaat van het gezin. Haar zoon, zei de Padrona, die onderwijzer wilde worden, had les van hem in Duitsch en in plant- en dierkunde.

Zij bracht mij eenige aquarellen.

‘Dit zijn de teekeningen van den Padrino. Hij leert er Luca ook zulke maken.’

Ik bezag de waterverfteekeningen van den Duitscher en werd betooverd. Daar waren Maartsche viooltjes zooals er hier overal groeien langs de van steenen los opgestapelde muurtjes, van allerlei fijnst gewas zoo spoedig overgroend waarmee het landvolk zijn velden omschut; anemonen blos en blank, bloemen wèl

genaamd naar den wind, als de wind zoo los en luchtig; het hoeblad, de vroolijke vroegeling die met zijn gele stralen van bladers de stralen terugkaatst der voorjaarszon, zelf een klein zonnetje op de grauwe kiezelbedding der beek, die droog ligt tot de lentebuien gaan plassen en zij vol water schiet en gebruis. Saxifragen, stralend geel, rozig, gloeiend purper hadden een rotsige helling herschapen tot een schijn van dageraadshemel. En daar stond de gedoornde brem die haar vlinderbloemen, geurend als oranjebloesem en glinsterend boordevol honig, met lanssen van dorens bewaakt tegen knagers en knabbelaars, slakken, kevers, konijntjes en hazen, ruw rukkende geiten. Bekoord als ik dadelijk was door gloed en zachtheid van bloemenkleuren en door bevalligheid in vorm en houding der planten, vond ik dieperen zin toen ik gewas van het gebergte gesteld zag tegenover gewas der vlakte en in beider groei en gedaante de aanpassing aan die omgeving duidelijk uitgedrukt; lang en rank de zon tegemoet zich strekkend wurende planten van het dal, op korten stengel aan den grond gevlijd, schut zoekend tegen den wilden wind en met lange wortels vast zich grijpend, de bergplanten. Deze bloemenminnaar wilde het leven der plant toonen, haar strijd en haar vreugden te midden van de vele machten der natuur, de dreigende als de koesterende. Hoeveel vond ik

hier dat ik ziende toch nooit had gezien! Wortelstelsels zoo fijn als het dons op een pasgeboren hoofdje en die toch den onvermurwbaren steen doorboren; bladers gerekt en gestrekt om een aan steile helling als steigerende plant te stutten in haar opwaarts streven naar de zon; zaden die gebouwd zijn op den wind, dat zij zich verheffen tot vliegen. En hoe verwonderlijk in ontelbare verscheidenheid al dat allerfijnste werktuig in het binnenste der bloem om op binnenkruipende bij of kapel die honing komt puren, haar stuifmeel af te strijken, dat het grage drinkertje dat meedraagt naar een anderen kelk en gebogen stampers die wachten! Daar waren met uiterste nauwgezetheid en duidelijkheid naar beeld onder microscoop geteekend, hangende buideltjes die bij lichtste aanraking barsten, poederstrooiertjes, bestoven kwastjes, wipplankjes, knippen en vallen; en daarnaast stond de bedonsde rug van het insect, zijn miniscuul klauwtje dat aangrijpt en vasthoudt, zijn lange slurf; het innerlijke der bloem en het uiterlijke van het insect pasten in elkander. De bijen waren de harde werkers en die ook het beste gereedschap hadden, een pelsje dat stuifmeel vasthoudt, kleine borstels, kleine kammen aan de pootjes, om het bijeen te harken en op een hoopje te vegen; de vlinders waren de pretmakers, die kwamen en gingen naar hun believen, al dansende, al

pronkende met hun mooie vleugels, maar met dat al werden zij toch vlug bestoven eer zij verder konden fladderen naar weer een andere bloem en open wachtende stampers. Hoe moest de man die dit alles hier bijeengedragen had als een feestmaal voor een weetgierig jonkman nu, voor kinderen later, het leven in bloem en insect en mensch begrijpen en lief-hebben!

De Padrino, hoorde ik, nam zijn leerlingen mede op lange wandelingen; en zooveel plezier hadden zij dan dat men hen van verre al hoorde roepen en lachen.

Ik vroeg verwonderd: 'Leerlingen?'

En de Padrona zei welzeker, de Padrino gaf immers les aan de school in het dal; inplaats van den maëstro die ziek was geworden. De kinderen hadden anders geen onderwijs in plant- en dierkunde gehad; de school was te arm om een plaatsvervanger te betalen.

Een schoolmeester dus, dacht ik, een van het echte slag dat het onderwijzen niet kan laten. 'Ah! de Padrino die helpt elken hulpbehoevende! Gino Sarti meende naar Amerika te moeten zoo hard het hem viel zijn gebrekkige moeder alleen te laten; maar hij wist geen raad meer toen hij in het groote hotel gedaan kreeg omdat hij voor kellner niet vlug en niet handig genoeg was. De Padrino echter ging naar den Italiaanschen Graaf op de groote villa aan het

Meer. En wat gebeurde? De rentmeester van den Graaf liet Gino komen en stelde hem aan als ondertuinman. Daarvoor, had de Padrino verklaard, was Gino zeer geschikt. En hij kreeg een woning aan den ingang van de villa en zoo goed loon dat hij niet alleen uit allen nood was met zijn moeder, maar kon gaan trouwen ook. Toen Angelo Riva terugkwam uit Amerika met een goeden spaarduit, heeft de Padrino hem geraden een klein hotel te beginnen waarin zijn gezin mede werkte en bediende; en hij heeft een stuk geschreven in de krant die vreemden het meest lezen, waarop Angelo dadelijk gasten kreeg; goed ging nu het hotel! Giammartino de postbode die een vlinderliefhebber is, en op zijn lange tochten met den brievenzak overal vlinders ving tot hij ze niet meer kon bergen in zijn huisje en zijn vrouw zei: Giammartino, nu moeten of de vlinders er uit, of wij! - hij had er honderdduizend en meer in rijen opgepikt aan breinaalden, - dien heeft hij overreed dat hij zijn verzameling ten geschenke gaf aan de school en voor de school heeft hij geld verkregen dat er een zaal voor werd gebouwd met glazen kasten er in; alle vreemdelingen komen de vlinders bezien; en beide de school en Giammartino varen daar wel bij.

En hoe zou het met den armen kleinen Raffaele Vannucci zijn afgelopen zonder den Padrino?

Raffaele had altijd pijn in de heup; hij kon niet meer lopen en niet meer staan; hij kermde als zijn vader hem op trachtte te richten. De dokter zeide, niets was daaraan te doen; de schaapherder legde kruiden op de heup en gaf Raffaele kruidendrank te drinken; als dat niet hielp zei hij dan hielp niets. Nu, het hielp niet. Dan, zei ook de schaapherder, dan was er niets aan te doen! Zelfs de wijze vrouw die zij haalden om Raffaele te belezzen zei, na drie dagen en nachten, neen daar was niets aan te doen! En och och! als hij zijn aanvallen van pijn kreeg! wat kermde dat kind! De vader liep het huis uit omdat hij het niet meer kon aanhooren, en de moeder zat met haar hoofd tusschen haar vuisten tegen den muur gekropen en zij bonsde met haar hoofd tegen den muur of het Raffaele in zijn pijn helpen zou als zij óók pijn had. De heer pastoor ging naar den Padrino - hij eert den Padrino voor een zeer geleerd man, de heer pastoor - en zeide: 'Signor Professore, dit is een groot ongeluk dat er aan Raffaele's ziekte niets te doen is. Al te erg lijdt hij, poverino!'

De Padrino zat te lezen; hij stond op, nam zijn stok uit den hoek van de kamer, ging den berg af. En dienzelfden avond - het was morgen toen de heer Pastoor in ons huis kwam - stond een automobiel voor het huis van Vannucci zoo groot en lang en breed als niemand

er nog ooit een had gezien en naast den chauffeur zat de Padrino en hij stapte uit en de kamer in waar Raffaele lag, zoo bleek als of hij dood was; en hij liet Raffaele op zijn matras in de auto dragen, en zoo bracht hij hem naar het groote ziekenhuis in stad en naar den grooten dokter. Een jaar lang is de jongen daar gebleven. En toen hij terugkwam herkende niemand hem, zoo rond en rood waren zijn wangen en zoo lachte hij. En nu kan men hem iederen dag door het dorp zien springen als hij de geiten naar de wei brengt. Als de geiten springt hij! als een jong bokje!

De Padrona glimlachte alsof zij den vroolijken jongen die zoo lang treurig was geweest met oogen zag.

‘Hij is aan het hooien nu met al de anderen, anders komt hij hier voorbij om dezen tijd... Ja! hoevele menschen die treurig waren heeft de Padrino vroolijk gemaakt! Maar hijzelf, de arme, is niet vroolijk.’

‘Hoe zou hij als hij toch ziek is? Heeft hij de tering als zoovelen die hier komen?’

De Padrona zag mij verwonderd aan.

‘Welneen, welneen! hij is niet ziek, hij heeft geen tering! Haast tien jaar woont hij nu bij ons en nog nooit heb ik hem zelfs maar een dag ziek gezien. Maar ook nooit vroolijk. Hij leeft maar zoo stil voor zich heen...

‘Misschien heeft hij een erg verdriet. Mis-

schien moet hij een groot leed dragen.’ ‘Hoe zoo, verdriet en leed? Hij heeft vrouw noch kind, hij doet zoo als hij wil, niemand heeft over hem te zeggen, hij is rijk. Zijn broeder zegt, altijd is hij stil geweest en eenzelvig van kind af.’

‘Ali! hij heeft een broeder die hem op komt zoeken?’

‘Ieder jaar komt hij. Hij is te gast dan bij den Italiaanschen Graaf op de Villa aan het Meer. Hij zegt de Padrino kon leven als een rijk man, maar hij wil niet. Hij is tevreden hier, in zijn kamer die vroeger onze hooisluur was, waar de geit stond en het akkergereedschap. Hij eet samen met ons, minestra uit den moestuin, polenta die pruttelt in den pot boven het vuur, dit brood dat ik zelf bak van de rog van onzen eigen akker bij een glas van onzen eigen wijn. Hij gaat het bosch in denneappels rapen en hij haalt wingerdstronken uit den grond en olijfstronken voor het vuur. En s' avonds zit hij daarbij te lezen - o! hij leest veel, veel! hij is een groot geleerde zegt de heer pastoor. En als er iemand uit het dorp komt, hoort hij hem aan, maar zelf zegt hij zoo weinig. Alleen als de ander raad vraagt, dan spreekt hij. Hij legt de dingen goed uit, eerst, zoo als de man het zelf niet begrepen had hoewel het toch zijn eigen zaken waren. En dan zegt hij: “Ik voor mij zou zóó en zóó doen.”

De ander doet het; en dan is het altijd goed.’ ‘En zijn broeder is er mede tevreden dat hij zoo leeft?’

‘Hij is er mede tevreden. Wat kan een mensch beters hebben dan zijn eigen zin? En dit was altijd zijn zin, zegt de broeder, zoo maar in het stille te zijn, in de schaduw, om zoo te zeggen. De broeder is zoo groot en schoon! als hij naast hem staat, hoe klein lijkt dan de Padrino! En toch lijken die twee op elkander; maar als een plant in de zon en een plant in de schaduw. De Padrino is de jongste van al zijn broers en zusters, met hun tien waren zij. Zeker was zijn moeder niet zeer krachtig en gezond meer, toen zij hem ter wereld bracht, want zij is spoedig daarna gestorven. Hij heeft haar nooit gekend zegt zijn broeder; de oude kindermeid heeft voor hem gezorgd. De andere broers en zusters waren zooveel ouder - twintig jaar ouder is hij die hier komt, maar hij lijkt de jongste van de twee - hij was geheel alleen in dat groote huis met de oude kindermeid op zijn kamer boven. Eens toen hij mij met Bernardino zag spelen zei hij: “De vrouwen van het land zijn jonger en krachtiger dan de vrouwen in de stad!” Hij zei het zoo stil! Zeker dacht hij aan zijn moeder, die armel!’

De Padrona kreeg een vochtigen glans in de oogen. Meteen geheel onbewust gebaar streelde zij het schoon kind op haar schoot over het haar.

De ongelijke broeders! Het geheim hunner ongelijkheid! Deze moeder die het zoo eenvoudig uitsprak! Ik noemde hun naam.

De Padrona knikte.

‘Ja, zoo heet hij. Maar niemand hier noemt hem zoo. Zij zeggen allen “Padrino”, even als wij. Toen deze hier geboren werd’ met een onwillekeurige, een onbewuste beweging drukte zij het schoone kind tegen zich aan, ‘hebben wij onzen weldoener gevraagd peet over hem te staan. En ‘Peet’ heet hij sedert, ‘Padrino’.

Zij zag mij aan en begon te lachen.

‘Gij houdt mij zeker voor de grootmoeder, Signora? Met mijn grijs haar! Maar als de Padrino zeide dien keer: “De vrouwen op het land zijn jonger en sterker dan de vrouwen in de stad.” Als zijn moeder zoo sterk was geweest als ik - negen kinderen heb ik gehad en een dochter die nu zelve al moeder is en ben nog nooit een dag ziek geweest, ik die nu vijftig ben - wie weet of hij dan niet even vroolijk en schoon ware opgegroeid als die schoone oudste broeder van hem, met wien de Mamma, zoo zegt hij, placht te spelen als een kind met een kind.’

Aan den trotsch-gelukkigen blik waarmede zij het jonkske nazag, dat ongeduldig onder de liefkozing, van haar schoot was gegleden en den tuin ingelooopen naar een driftig blaffend

hondje, begreep ik dat zij meende: ‘En zooals mijn Bernardino zal opgroeien.’

Onder ondragelijk schel gejang sprong het hondje zoo hoog het kon op tegen den stam van den grooten pijnboom aan den muur der gaarde. Het kind ging op de teenen staan en reikte omhoog naar iets waar zijn kleine armen niet bij konden.

De moeder schoot op hem toe.

‘O Bernardino! en je hebt zóó beloofd er niet aan te komen!’

Met het schreiende tegenstribbelende jonkske aan de hand kwam zij terug.

‘Het is de vlinder van den Padrino, Signora. Al sedert drie dagen zit hij daar tegen den stam van den pijnboom. Elken avond is hij verdwenen. Maar elken ochtend zit hij er weer. Het is een nachtvlinder, zegt de Padrino. De nacht is zijn dag. Hij is schoon!’

Ik ging zien; maar ontwaarde niets op den schilferigen roodbruinen stam dan vale plekken mos, een felgelen streep poederachtige schimmel hier en daar en in rijen groeiend een schubbige zwam, fluweelig bruin met vaal witten rand.

‘Waar is de vlinder dan, Padrona?’

Zij wees naar twee witte zwart-omrande plekken, die wel oogen leken. En nu zag ik den vlinder rosbruin als de rosbruine pijnboomschors, driehoekig met zijn saamgevouwen

vleugels als een schilfer van het gebarsten en gespleten weefsel.

‘Hij is maar grauw en bruin. Maar de Padrino vindt hem even schoon als den prachtigsten vlinder die in den zonneschijn vliegt. Deze donkere vlinder zegt hij is geboren voor den nacht, als die bonte voor den dag. Hij vliegt naar de witte bloemen die in den nacht open gaan en staan te gloren als lampjes dicht bij den grond en zoo zoet geuren. En zoo donker is hij opdat geen nachtvogel hem zal zien en vangen met zijn scherpen snavel.’

‘Ah! dat zegt de Padrino!’

‘Zoo heeft hij ons den vlinder uitgelegd, Signora. En nu vinden wij hem ook mooi, hoewel wij eerst niet zoo op hem letten.’

En wel waarlijk schoon was het, dat donkere schepsel, in harmonie met zijn omgeving, en zijn leven volkomen.

Hoe langer ik op dat schijnbaar effen donker zag, hoe meer teedere teekening, gedempte kleuren, overgangen, schakeeringen, samenvloeiende tegenstellingen, ik er in ontwaarde en elke was in overeenstemming met beschermende want onzichtbaar-makende plantentinten. Dat donzige zwart, bruin, vaal-wit in halfkring, geleek de schelpvormige schub dier zwam op den ouden tronk met haar bijna zwart aan den voet dat oplicht tot een fulpen bruin en dan zachtgeel verbleekt tot doezelwit

aan den rand. Die tinten van groenachtig grauw die tusschen grijs en zwart over de vleugels schemerden, heeft oud mos. Het gedempte ros was het ros van de dunne vliesjes die van herfst tot volle lente de jonge loten van het naaldloof omhullen.

Langs den rand der groote vleugels onderaan liep een allersierlijkste teekening van heldergele slingertjes, de eenige sterke kleur aan het donkere wezen. Maar daar zag ik datzelfde geel als fijne schimmeldraden zitten in barsten van de schors.

Uit al die plantentinten schitterden fel de zwarte oogen in hun kring van schel wit te voorschijn; zij dreigden wijd opgesperd, bol. Het was geen gezichtsbedrog; behoedzaam met een vingertop tastend voelde ik die schijnoogen lichtelijk bol opstaan boven het vleugelvlak. (Oostersche kunstenaars geven hun beelden van booze demonen zulke bolle ronde zwarten-witte oogen...) Een kleine vogel, zoo een boomkruipertje dat in haastige spiralen tegen een stam oploopt naar allerkleinst gedierte pikkend met zijn fijnen gebogen snavel, zou voor die kwade oogen wel terugschrikken, misschien.

Maar in den nacht ging het felle wit, het heldere geel uit. De donkere vlinder werd onzichtbaar. De nachtzwaluw met haar breeden snavel wijd open om te verslinden in de vlucht,

de hongerige vleermuis onophoudelijk cirkelend, de uil met zijn wreede oogen die alles zien, scheren zoo achteloos aan hem voorbij als aan een dor dwarrelblad. Die als een varentakje breed uitgegroeide voelsprietten, tasten langs loof en hout het opene in, dat nergens het als een ademtocht zoo teedere weefsel der vleugels scheurt. De overgrooten oogen zien van verre al waar bloemen staan.

Hoe vaak, op hoeveel zonnige zomerdagen, moest ik, ziende en niet ziende, voorbij zijn gegaan aan zulke schoonheid, dien stillen man zoo wèl bekend...

Van den straatweg af klonken vroolijke stemmen.

‘Daar komen de maaiers thuis!’

De Padrona ijlde naar de schuur. Wagewijd zette zij de groote hooge deuren open voor de heerlijke winst van den zomer, die den barren herfst en winter het schrale voorjaar door, het leven zou zijn voor het vee in zijn donkeren stal, het zoet-ademende langzaam herkauwende, dat zoo mild zijn melk in den emmer laat loopen, dat zoo sterk den ploeg trekt door de taaie schol. Het hooi was geborgen! Dat den dag lang gevreesde zwarte wolkgevaarte, stond boven het rookerig avondrood in de hoogte van den hemel; het dreigde niet langer; vernieling straks, was het vruchtbaarheid nu over het afgeogste land. Op den straatweg

kwamen de maaiers er aan, tegen den zonsondergang in met het blinken der zeisen achter hun roodbeschenen aangezicht. Vrouwen en kinderen liepen voorover gebogen om zich in evenwicht te houden tegen den hoogopgetasten last gras in hun ruggekorf; bloemen en halmen knikten boven hun geneigd hoofd. De beladen wagen achter het roodbruine ossenspan dat een oude boer bedachtzaam leidde leek een wankele groene heuvel. Als glorie van strijd en overwinning was het zonnepurper om de groep.

Bernardino was zijn moeder ontsnapt. Hij rende een man tegemoet wiens hand hij greep. ‘De vlinder, Padrino! de vlinder! ik heb hem niet aangeraakt!’

De maaier tilde hem op zijn schouders. Tegelijk herkenden en groetten hij en ik elkander, toen hij langs mij heen naar den pijnboom ging.

Ik volgde hem.

De naderende avond had den nachtvlinder gewekt.

Hij richtte zijn vederachtige voelsprietten op, bewoog ze als bevoelde hij den avondwind, als betastte hij zijn koelte en zijn geuren. Reuken dreven daarop van het afgemaaide heuvelveld, reuk van doorgesneden grashalmen en van bloemen, klaverbloesem, kamille, wilden valeriaan, den kruizemunt langs de beek.

Proefde hij daartusschen den geur van een lokkend gaaike ergens aan gene zijde van de heuvels?

De groote donkere vleugels trilden, ontvouwden zich; hij vloog. Over den tuinmuur, en het dak aan de overzijde van den straatweg, over de bleek-gemaaide steilten zweefde de kleiner wordende vlok donkerte, werd een stipje tegen de lucht boven de heuvelkruin, was verdwenen.

De stille man had hem nagezien.

‘Nu gaathij dennacht in en zijn vreugden.’

Ik zei hoe het mij rouwde en mij beschaamde aan zooveel schoonheid altijd achteloos te zijn voorbijgegaan; aan méér dan den vlinder dacht ik.

Toegefelijk glimlachte de stille man.

‘De zon verbergt veel schoons. Uit schaduwen verschijnt het.’

III

WAARVANDAAN was het, zoo inéens, gekomen? Hoe had ik het vernomen, van buiten met het oor, van binnen met het hart? Dat aardige wijsje uit mijn kindertijd, dat dartele als vlinders, als vlinders bont fladderende, het allerliefste muziekje, hoe hoorde ik het nu weer?

Ik liep langs een veldpaadje tusschen rijpe roggeakkers en een smalle beek met knotwilgen aan den kant. Het water en de zon maakten bobbelende gouden bolletjes en glijdende gouden slangetjes tusschen het omgekeerde groen van een grooten pol waterkers in de beekbedding, witte, gele, bruin-en-bonte vlinders fladderden rondom de korenbloemen, klaprozen, kamillen langs den rand van het roggeveld, waar een jonge kerel, sikkkel in de hand, kwam maaien.

Het was het Brabantsche landschap der zomers van mijn kindertijd. Als ik op Mariënhof logeerde bij Tante Anne en Clara liepen wij langs deze paadjes, Clara en ik, en Clara's geitje dat haar overal nadraafde. Ik zag het dak van het oude huis grijs tusschen blauwgroene eikenkruinen en de zwartige dennentoppen van den oprit. Al lang verlaten stond nu het buitentje, dood. Ik was het hek binnengegaan, dien ochtend, toen ik bij wat wij zoo toeval

noemen, in het dorp was gekomen, op reis naar elders. Het was of iets op mij wachtte daar, al die vele jaren lang al, dat ik zoo ver weg was geweest en zoo velerlei had beleefd. Ik zocht het zonder te weten wat het was: wetend alleen dat ik het heel noodig had. Daar was het lage witte huis met de vele vensters, gesloten alle de verwelooze luiken, vermolmend al. De veranda waarnaar de deuren van de tuinkamer altijd open stonden en het groote balcon daarboven voor de kinderkamer waren een luchtige heuvel van kamperfoeliegroen geworden. Niet dan flauw was de ommetrek meer te hervinden van het groote geraniumperk in een rand heliotroop op het grasveld, waarvan de vlinders zoo dikwijls de tuinkamer binnen kwamen fladderen. Daar stond de vleugel. Clara had er 's Zaterdags pianoles aan. Dan kwam Meneer Schepers, van wien wij allen zooveel hielden. Hij had haar het Vlinderwijsje voorgespeeld, op haar verjaardag, dien laatsten zomer dat wij allen te samen waren op Mariënhof. Ik zag hem als met oogen: zijn breede, haast boersche gestalte, zijn forsche handen die te zwaar leken voor de toetsen, zijn grof-behouwen gezicht met de donkere droefgeestige oogen. Maar nu glimlachte hij, terwijl hij Clara aankeek.

‘Nu moet je eens goed luisteren, Jarige, of je dit verstaat.’

Clara stond aan haar boezelaar te frommelen met haar hoofd opzij en een kleur als vuur.

En opeens riep zij:

‘Kapelletjes, kapelletjes, allemaal kapelletjes!’ Meneer Schepers trok haar naar zich toe en streelde haar gloeiende wangen.

‘Alleraardigst, zooals zulk een kind dat begrijpt.’

Tante Anne zei:

‘Wat bekoorlijke muziek! Alweer mooier dan de laatste! Hij heeft toch waarlijk buitengewoon talent, Uw zoon! U moogt trotsch op hem wezen!’

En hij:

‘Hij groeit, hij groeit!... Ja! ik mag wel hopen, dat hij zal worden wat ik eens had willen zijn... Wat méer kan een vader wenschen?’

Tante Anne vroeg Herman te gast.

Clara en ik keken in schuwe bewondering op naar dien langen blonden jongen, die ‘student’ was.

Maar hij begon dadelijk met ons te spelen.

‘Zal ik de vlinders eens roepen?’

Hij vlocht een tak kamperfoelie om zijn hoofd en ging met zijn uitgestrekte handen vol bloemen op het grasperk staan in de zon. Heel zachtjes begon hij te fluiten. En daar kwam een vlinder op zijn kamperfoeliekrans zitten en nog een en alweer een, en daar kwamen zij van

her van der van overal, kapellen, blauwe juffers, en glazenmakers, zweefvliegen, smalle bijen en dikke hommels, en tegen hem op kropen rupsen. De mooiste torretjes, gouden, groene, en hemelsblauwe zaten op zijn handen en oranje Lieven Heersbeestjes en heel kleine vuurroode spinnetjes, een huisjes-slak op zijn schoen, sprinkhanen sprongen tegen hem op. Hij riep:

‘Springen jelui? Wij ook! Komt meisjes: nu gaan wij dansen!’

En daar danste hij al fluitende heen op een deuntje zoo jolig dat Clara en ik het uitjuichten, en hem achterna, en Clara's geitje rukte zich los van den paal en sprong mee met gekromden nek en overdwars en hoog op de achterbeenen, en de vlinders die opfladderden uit den geranium en de heliotroop dwarrelden of zij ook mededansten.

Tante Anne en Meneer Schepers kwamen kijken. En Meneer Schepers die altijd zoo ernstig keek en treurig soms, - Tante Anne zei, dan dacht hij aan zijn jonge vrouw die gestorven was kort na Hermans geboorte, - Meneer Schepers keek nu zoo vroolijk als Herman zelf. Terwijl wij aan hem voorbij dansten hoorde ik hem zeggen:

‘Hij is zelf een vlinder! Altijd tusschen de bloemetjes en in de zon!’

En later weer:

‘Hij lijkt zóo op haar met dien blijden oogopslag en dien lach, soms als hij opkijkt denk ik dat zij mij aanziet. En dan weet ik niet wat te doen van liefde.’

Tante Anne kreeg de tranen in de oogen.

Meneer Schepers was organist aan de Groote Kerk in stad en den laatsten Zondag van de maand speelde hij het orgel bij ons in de kerk onder de middagbeurt. Hij gaf ook pianoles, in de stad niet enkel, maar in den geheelen omtrek. 's Zaterdags kwam hij bij ons. Hij gaf les op het Kasteel en op de pastorie en bij den dokter; en in de kerk speelde hij met freule Margot de gezangen en den psalm voor Zondag door.

Uit de kerk kwam hij dan bij ons.

Wij wachtten hem op aan het hek, Clara en ik en Clara's geitje, dat haar overal naliep, en eens door het raam van de eetkamer was gesprongen omdat het haar daarbinnen zag zitten.

Als wij, onder de takken van den grooten bruinen beuk door, hem de bocht van den straatweg om zagen komen, liepen wij hem tegemoet, met zijn drieën om het hardst. De geit was er het eerst, zij stak dadelijk haar neus in zijn jaszak waar zij onder een rooden zakdoek vol snuif een klontje suiker wist zitten. Meneer Schepers nam Clara bij de hand - de andere had hij aan den knop van den dikken

stok waarmee hij anderhalf uur ver uit 'de stad' over de Brabantsche moppen was komen stappen dien ochtend - en vroeg:

'Heeft Klaartje braaf gestudeerd? Mooi zoo!'

In de deur van de tuinkamer, wijd open naar de veranda, haalde hij zijn grooten rooden zakdoek uit, en stofte omslachtig zijn laarzen af; het duurde een heelen tijd voor hij het stof weg had uit de naden van de vele lappen, en den zakdoek uitsloeg. Dan, op zijn stoel naast den vleugel draaide hij de tabouret op de goede hoogte voor Clara (Tante Anne had gisteravond gespeeld nam zijn gedeukte en gebulte koperen snuifdoos uit zijn zak en begon te snuiven, een duimtop vol snuif eerst tegen den linker neusvleugel dan tegen den rechter. Hij niesde eenige malen achtereen in zijn zakdoek. En eindelijk:

'Zoo! laat ons nu eens hooren!'

Als ik daar nu aan terugdenk sta ik verwonderd over al de kinderlijke muziek die hij wist. Daar was er bij die ik nooit meer gehoord heb, van componisten bij de menigte weinig bekend. In die ruime woon van zijn geheugen had hij een kinderkamer vol muziek-speelgoed; veel ervan uit oude tijden, muziek kleiner en fijner en simpeler dan die van nu, muziek voor het clavecimbaal waardoor nog de naklank speelt van de tokkelende luit.

Hij liet Clara spelen zooals zij wilde, alleen de

vingerzetting verbeterend nu en dan. Ik begrijp nu dat hij die kinderlijke muziek wilde laten klinken zóó als een kinderhart haar verstaat.

Hij zei:

‘Toen Herman zoo oud was als Klaartje nu, heeft hij dat ook gespeeld.’

Eens bracht hij met de hand geschreven muziek mee, een arrangement dat hij had gemaakt van Beethoven's ‘Chanson du Petit Savoyard, Avecques la Marmotte.’

‘Toen Herman dat instudeerde, zei hij, zoo als zoo'n jongen uit Savoye zou hij ook met een marmotje willen loopen en een liedje zingen langs de deuren. Wat wonderlijke gedachten kinderen toch kunnen hebben!

En op een goeden dag 's ochtends in alle vroegte is hij wezenlijk weggelopen; met een wild konijn, dat hij op de hei uit een strik had gehaald en verpleegd tot het weer genezen was, bijwijze van marmot in den arm... 's Avonds brachten Zigeuners hem terug in hun woonwagen. De zwarte kerel met ringen in zijn ooren zei, hij geloofde dat dat jongetje liefst met hem mee was gegaan.’

Van ons ging Meneer Schepers naar weer een ander dorp. En pas in den avond kwam hij thuis.

De dokter zei:

‘Als een marskramer met zijn waar loopt die

man te leuren met zijn muziek. Het is te veel op zijn leeftijd. En alles om dien zoon op het Conservatorium te houden, in plaats van hem zijn eigen kost te laten verdienen, zooals andere vaders zonder geld doen met hun zoon.'

Tante Anne en de dokter hadden over Meneer Schepers gesproken, zij maakte er zich bezorgd over dat hij er dikwijls zoo slecht uitzag.

'Oververmoeienis!'

zei de dokter.

Maar Tante Anne:

'Ik denk soms of hij ook zorgen heeft?'

Dat was op een laatsten Zondag van de maand wanneer Meneer Schepers bij de middagbeurt het orgel kwam spelen bij ons. Heel anders klonk dat dan wanneer Freule Margot speelde! Als de koster en voorzanger die zoo hard galmde, wegging, en de boerinnen in hun groote witte mutsen met een krans witte bloemetjes voorin, die altijd een halve maat achteraan kwamen en maar doorgalmden op hun eigen gelegenheid, begon hij zijn naspel; Tante Anne bleef luisteren. Wij speelden buiten met de andere kinderen tusschen de zerken van het kerkhof.

Dien Zondag bleef Meneer Schepers zoo lang spelen dat wij maar vast naar huis liepen; hij zou bij ons komen eten en muziek maken later, zooals altijd.

Maar toen wij omkeken zagen wij hem en

Tante Anne voor de kerkdeur staan. En daar gingen ze uiteen. Tante Anne zei, hij kon niet komen, hij moest dadelijk naar huis, hij had drukke bezigheden.

Wij zagen hem na toen hij den weg insloeg naar de stad. Hij liep zoo langzaam; en geheel gebukt.

Tante Anne ging aan bij bakker Mastenbroek die ons zijn sjees verhuurde als wij naar stad gingen. Jan moest dadelijk Meneer Schepers narijden en hem thuis brengen.

Maar toen wij aan tafel zaten kwam Jan in de deur staan. Hij had Meneer gauw genoeg ingehaald zei hij en de complimenten gedaan van Mevrouw en of Meneer maar zoo beleefd wou zijn en instappen? Maar Meneer had hem maar wijd aangekeken of hij niet hoorde, en toen zóó gedaan met zijn hand - Jan maaide met zijn groote roode hand door de lucht - en geen stom woord had hij gezegd, maar was zóó verder gegaan den weg op en hij liep maar op den grond te turen.

Toen Meneer Schepers maar niet kwam, dien Zaterdag, gingen Clara en ik naar de bocht van den straatweg om naar hem uit te zien. De groote huifkarren achter de dikke bruine paarden die een vliegennet met roode kwastjes op hadden, hotsten voorbij naar de markt in de stad, boerenvolk in Zondagskleeren stapte; maar in geen velden of wegen zagen wij Me-

neer Schepers. Dien middag kwam de dokter tegen de deur van de tuinkamer tikken. Hij zei, ook bij hem was Meneer Schepers niet gekomen voor de les, en evenmin op de pastorie, of op het Kasteel. Zeker was hij ziek. Hij had het al lang zien aankomen, zei de dokter, en nu ging hij den ouden man eens opzoeken en meteen een hartig woordje zeggen over dat onzinnige zwoegen voor zijn zoon, die al lang zijn eigen brood behoorde te verdienen, inplaats van daar als een vogel te zwieren en te tierelieren in de zon.

Tante Anne zei zacht:

‘Herman heeft veel talent.’

Maar de dokter weer:

‘Talent, talent... een mooi woord voor lanterfantten. En al maakte hij werkelijk mooie muziek, wat dan nog? Wij hebben wel andere dingen noodig in het leven dan muziek...’ Met een grimmig gezicht stapte hij in zijn sjees. Hij liet het paard draven, den weg op naar stad. Clara en ik waren al naar bed, daar hoorde ik zijn stem door de open balcondeur waardoor de geur binnenkwam van de kamperfoeile om de veranda.

‘Ja. Weggelopen met een bende kermismuzikanten. Als jongen heeft hij al eens zoo iets gedaan. Zijn moeder was een Zigeunerkind, al is zij opgegroeid bij ordentelijke menschen, die haar aangenomen hadden, hij aardt naar

haar, klaarblijkelijk. De oude man is ziek van verdriet. Ik heb hem gezegd, de kwajongen komt wel terug als hij genoeg honger heeft geleden. Te denken dat hij zich daarvoor zoo heeft afgebeuld, daarvoor het noodigste zich heeft ontzegd! Hebt U wel eens op zijn laarzen gelet? De eene lap over de andere. Zoo heeft hij zich zelve óók stuk geloopt, lichaam en ziel versleten op de Brabantsche keien. En nu dit. Ja: 'Klein treden zij op 't kleed, Groot treden zij op 't harte'.

Wat Tante Anne antwoordde kon ik niet verstaan, zij sprak zoo zacht.

Den volgenden ochtend aan het ontbijt zeide zij, Meneer Schepers was hard ziek, en wij mochten een mooien bouquet voor hem plukken, dien wilde zij hem gaan brengen.

Zij bleef lang weg. Toen zij terugkwam had zij roode oogen. En zij zeide maar weinig dien geheelen dag.

Meneer Schepers bleef lang ziek. Tante Anne ging nog vaak naar hem toe; Clara en ik zagen hem niet meer.

En nu zoovele zomers na dien laatsten zomer was ik weer op Mariënhof geweest, en had aan het hek gestaan en onder de bruine beukentakken door den straatweg afgetuurd als moest hij nu om de bocht komen en wij liepen hem tegemoet, hem van wien ik toch wist dat hij er lang niet meer was.

Hoe had hij geleefd, die vader zonder zoon? Hoe was hij gestorven in zijn verlatenheid? Ik zocht in mijn herinneringen naar iemand die het mij zeggen kon. Maar enkel vreemde gezichten zagen onverschillig langs mij heen op den dorpsweg.

Binnen in mij hoorde ik het Vlinderwijsje, fladderende klanken-drielingen. Die blonde lachende jongen, het liefste dat hij op de wereld had, dartelweg had hij hem dat zieleleed aangedaan.

Wèl wreed is het leven voor wie liefheeft.

Aldoor het Vlinderwijsje. Het fladderde, dartel, nukkig, luchtig als vlinders.

En nu hoorde ik het niet langer binnen in mijn hart, neen, door de lucht klonk het, over het roggeveld waar de maaier het hoofd ophief om te luisteren, de sikkel stil in zijn hand en ongerept de bos aren in den greep van zijn linker.

Iemand floot het, iemand die als een merel zoo helder floot.

Die, die moest weten van die twee, den vader en den zoon!

Ik liep op het vlinderwijsje toe. En daar vond ik den fluitier.

Als een landlooper blootshoofds en barvoets zat hij aan den rand van het roggeveld in het gras, in de schaduw van een braamboschje waaraan tusschen de groene roode zwarte bes-

sentrossen wit de bloesems schitterden, omtinteld van vlinders.

Hij had een klaproos achter zijn oor gestoken die wijdopen vlamde tegen zijn grijzend haar, een bos korenbloemen in zijn openhangenden boezeroen; ruig overkroezeld kwam zijn borst er uit te voorschijn, en tot boven den elleboog zijn magere bruine armen, die hij om de opgetrokken knieën had geslagen. Zijn vingertoppen en in het fluiten gespitste lippen waren blauw van bramensap.

Met het hoofd in de ijle schaduw en de voeten, zoo bruin als de grond, in de zon, zat hij daar weltevreden naar de vlinders te kijken. Als de vlinders fladderde zijn deuntje.

‘Hermans vlinderdeuntje! Kapelletjes, kapelletjes, allemaal kapelletjes!’ riep Clara.

Ik had het uitgeroepen voor ik het wist.

De marskramer, - want nu zag ik dat een mars naast hem stond - hield op met fluiten en zag mij aan met een vorschenden blik van onder borstelig samengetrokken wenkbrauwen uit.

Na een poos zei hij langzaam:

‘Die muzikale kleine Clara met haar zomervriendinnetje en haar geit die hem met hun drieën tegemoet liepen als hij de bocht van den straatweg om kwam. Mevrouw Anne, die tot hem kwam in zijn groot verdriet.’

‘Ja, ja! oja! Wij hielden allen zooveel van hem!’

Och, hoe heeft hij verder geleefd *daarna*?’

‘Goed en gelukkig heeft hij geleefd. Zij hebben veel muziek gemaakt te samen, die twee.’ ‘Dus de verloren zoon is teruggekomen!’

‘Hij was niet verloren. Hij kwam niet terug. Zij hervonden elkander. Daarna ging ieder weer zijn eigen weg. De vader bleef bij zijn stille studie in huis, de zoon stapte langs wegen en paadjes om te leuren en te vedelen aan de deuren. Maar telkens kwamen zij weer te samen. Dan maakten zij samen muziek.’

‘O vertel mij toch van hem! Ik heb zoo dikwijls, zoo dikwijls naar hem verlangd!’

‘Het zomervriendinnetje.’

‘Ja. Herman.’

‘Ja. Met een vroolijk wijsje tusschen de vlinders, als toen. “Zelf een vlinder,” zei Vader. Hij zeide het nog, hij zeide het weer, tot het laatste toe. Maar het anders meenend; hij wist den waren naam toen voor de vlinders en mij en ons gelijken.’

‘Hoe, den waren naam?’

‘Gods goochelaartjes, noemde hij ons.’

‘Gods goochelaartjes?’

Joculatores Domini noemde Franciscus van Assisi zijn Broeders toen hij hen met den bedelnap en zijn Lofzang van de Zon de sombere gevaarlijke wereld in zond. Als de goochelaars, potsenmakers, liedjeszangers die langs de deuren gingen om een bete broods, een dak

voor den nacht, een afgelegd kleedingstuk als loon voor de kleine vreugde die zij brachten aan bedrukte menschen bang onder den haat van allen tegen allen, verwoestenden krijg, honger, en pest, wilde hij dat zijn Mindere Broeders van deur tot deur zouden gaan met een weinigje vreugde. Maar die vreugde zou voorspel zijn van de Vreugde in der Eeuwigheid. ‘Als loon voor ons lied vragen wij bekeering.’

Herman oogde een prachtigen vlinder na, donzigbruin als een boschpaddestoel, met rood van rijpe lijsterbessen beprijkt, die boven den bloeienden braamstruik fladderde.

‘Ja. Als Franciscus van Assisi zijn bedelmonniken, omdat ik zoo zorgeloos en zonder begeerte of behoef met een liedje langs de deuren zwierf. En de vlinders die waren ook zulke luchtige vreugdebrenghertjes, de zon en een weinigje zoetheit uit een bloem al hun behoef, en wie hen ziet verheugt zich. Muzikanten, dichters, kunstenaars van alle slag, dat waren nu Franciscus' Minnebroeders, zei hij, groote en kleine, Gods goochelaartjes allen. Zulke vroolijke verbeeldingen had hij, zoo geheel licht van blijheid was hij in zijn ouderdom.’

Maar in de kracht van zijn leven, dacht ik, was hij donker, een stille mijneraar, dikwijls treurig.

‘En zoo is hij heengegaan, blijde. Het is de verjaardag van dien dag vandaag. Daarom zit ik hier het vlinderdeuntje te spelen.’

En ik moest hier langs het dorp komen op de reis en mijn reis af breken om Mariënhof weer te zien, en er te zoeken, ik wist zelf niet wàt, alleen dat ik het volstrekt moest vinden, dat ik het broodnoodig had...

Hij zag mij aan, als weifelend eerst, maar zijn blik werd al vaster.

‘Het is een lange geschiedenis, Clara's zomervriendinnetje.’

Ik ging naast hem zitten in het gras. Nu was het weer als héel vroeger.

‘Ik kon niet anders, ik stikte in de stad, ik hield het niet meer uit aan het Conservatorium. Kermismuzikanten kwamen voorbij, ik ben met hen meegegaan. Maar die gemeene muziek die zij speelden, dat krakeel om het geld 's avonds, dat drinken dan! Ik kreeg ruzie met hen, omdat ik daaraan niet mee wou doen. Een marskramer was eens met ons meegegaan, een daglang, ik dacht, dat is tenminste eerlijk koopmanschap. Toen ik mijn horloge naar den lommerd had gebracht, had ik zooveel bij elkaar dat ik een mars kon koopen en moois zooals die kramer sleet. Daarmede ben ik mijn eigen weg gegaan. Soms liep het mee, en soms liep het tegen, ik leed wel eens honger, ik lag wel eens druipend nat onder den regen, ik ver-

kleumde wel in de sneeuw. Maar aan terugkeeren heb ik nooit gedacht. Eindelijk vond ik onderdak bij een boer die een knecht noodig had en niet graag loon wou geven. Ik kreeg weer te eten, ik zat bij de schouw als ik nat en beslijkt of half bevroren terug kwam van het werk. In mijn kamertje boven den stal kon ik een piano zetten: ik had, of ik maakte, wel tijd om te werken. Voor den winter alleen was ik gekomen, maar ik ben gebleven. Ik ben er nog. Als ik geld genoeg heb verdiend met mijn leuren, woon ik daar als gast in herberg, den geheelen dag zit ik aan mijn muziek. Als ik niet meer heb en nog is het werk niet af, want ik kan mij niet haasten, ik begin telkens opnieuw, er komt altijd zooveel waarvan ik niet geweten heb toen ik begon - nu, dan doe ik boerenknechtswerk voor den kost. Ik versta het, ik heb er schik in; ik ben sterk.'

Het was hem aan te zien. Kracht was in zijn blik, in de lijnen van zijn mond, in den vorm van zijn schouders en van zijn magere, bruinverweerde armen.

Hij trok bramen van den struik, sappigzwarte die glimmend tusschen doffe, groene, bruinige roode zaten, en hield mij een handvol voor.

'Niet lang meer, dan komen de boschbessen. Daarmede moet men den Vlaamschen gaaien vóór zijn, dien schrokken. En na de eerste nachtvorst, want die pas maakt ze murw en

geurig, - de wilde-rozebottels. Er zijn ook paddestoelen die goed smaken, de oranje hanekammen niet waar? en het eekhoornbrood, waar de eekhoorns zich zoo graag aan te goed doen. Zij zitten rechtop, pluimstaart in de hoogte, twee handjes aan den paddestoel. Eens heb ik er een opgejaagd om den zijne, als een goed gebakken kadetje zoo bol en glimmend bruin: de smaak lijkt wat op noten... Als ik zoo zit ergens in het veld, aan een water, aan den zoom van het bosch, wat aardige dingen zie ik en hoor ik en beleef ik dan! Mieren die draven en slaven, voor hun volk zorgen, tegen vreemden vechten; een doodgraverstor aan het graven dat de aarde opspat achter zijn schoppende pooten; hazen doldriest van verliefdheid, die elkander afranselen, de klappen klinken over het veld. En de koekoek roept en de wielewaal met zijn heerlijke stem en de specht schatert het uit, duiven kirren en koeren zoo innig. En dan komt de wind er aan gevaren door de dennekronen die zoo stil stonden eerst, zwartig tegen paarse lucht, en nu zwaaien zij, golven van zilver en van grauw loopen over het koren, met de wolken die blinkend zeilen trekken groote schaduwen mee. Ik zit maar stil en hoor alles muziek worden.

Als ik in het dorp een gezicht zie waarvan ik begrijp, dat is er een die houdt van muziek, dan geef ik op den koop van mijn lapjes en

lintjes een stukje op de viool toe. O hoe mooi heb ik mensen zien worden die vaal en dof waren eerst! Wat verhelderen van oogen, wat spel van lach en vriendelijkheid over gegroefde wangen, hoeveel goede woorden uit mond eerst strak en streng! En al de kinderen loopen mij tegemoet. Als ik voor den tweeden keer kom kwispelstaart de kettinghond.

Op zulk een tocht hebben vader en ik elkander hervonden, ik leefde toen al twee jaar zoo.

Het was een dag in Augustus, prachtig, een oogstlucht, bruine wolken tegen flonkerblauw. Na een zwaar onweer schitterde alles. Ik kwam over de hei, daar waar het dennenbosch begint daar zag ik een regenboog; tegen de donkere wolken en het donkere dennenbosch stond hij daar te schitteren, zevenmaal heerlijk. En door den regenboog kwam de scheper met zijn schapen. De scheper wist er zelf niet van, zoo weinig als zijn schapen zag hij die glorie, hij liep te breien. Maar ik uit de verte zag. Het was als een vizioen van het geruste landbouwersleven met de voedseldragende aarde en de warmtedragende dieren, het eeuwenoude, in hemelschoonheid verheerlijkt. In mij begon muziek. Ik nam mijn viool onder de kin en speelde wat ik hoorde.

En toen ik aan dat groote hotel kwam en aan die vele mensen die waar uit mijn mars wilden, zei ik: Ja, ja, straks lapjes en lintjes

en zijden kousen, maar nu eerst muziek! Als onweer kwam het over me, als stortregen en plotse zonneschijn, als de regenboog waarin de scheper wandelde met zijn schapen. De gasten stonden in een drom om mij heen op het natte grasperk, zij hoorden de gong voor het eten en verroerden zich niet. En toen ik eindelijk, ja eindelijk, want zoo véel had ik te zeggen, ophield, toen dat gejuich! kreten, lachen, jubelen! Zij grepen naar mijn handen, een jonge vrouw viel mij om den hals. En daar opeens stond Vader voor mij. Hij had tranen in de oogen. Hij zei geen woord, maar hij legde zijn beide handen op mijn schouders.

Wij gingen te samen naar huis, naar mijn zolderkamer op de hofstede.

Hij zag om zich heen.

‘Een bed, een schrijftafel, een piano, het is genoeg.’

Hij keek zoo naar den vleugel.

‘De vleugel van Mevrouw Anne, de vleugel van kleine Clara.’

Van menschen die van die twee niet wisten had ik het instrument gekocht.

Hij sloeg den deksel op, en begon te spelen, mijn vlinderdeuntje.

‘Weet ge nog Herman; Kapelletjes, kapelletjes, allemaal kapelletjes?’

‘Weet ge nog Vader, “Eigenlijk is hijzelf een vlinder?”’

“Wel waarlijk een vlinder, en die moet leven naar vlinderwijs, tusschen bloemen in den zonneshijn, van een weinigje honing, zonder arbeid, zonder behoeften, weerloos, blij. Nu ik je muziek heb gehoord, begrijp ik dat je zoo moet leven, Herman.”

En ik:

“Ja Vader! Voor God en mijn geweten kan ik zeggen, ik leef zóo als ik moet.”

En dat was wàar, ik leefde naar mijn beste weten; alleen was mijn weten nog gebrekkig toen...

Vader zag naar mijn mars met de vioolkist er op gegespt en begon op eens te lachen. Weet ge nog hoe schoon zijn lach was?‘

‘O overschoon! Als zon op een donker water. De donkerte, die voelden zelfs wij kinderen daaronder.’

‘Het wàs donker in hem toen. Nu straalde hij van klaarte! Het zou nog lang duren voor ik dat verstond... Maar wéten deed ik het dadelijk. Vreugde was de dominant van zijn nieuwe levensmelodie.’

Ik neuriede:

‘Freude, schoner Gotterfunken Tochter aus Elysium...’

‘Ja. Die twee kenden deze vreugde, de groote, blijvende; de dichter kende haar, de brooze

man voor wien elke dageraad opging uit pijnen; de muzikant kende haar, de in doofheid gevangene...

Vader lachte en zei:

“Als ik het goed bedenk, heb ik ook met een marskraam lopen leuren; wat ik in mijn mars had was kennis van de muziek. Maar beter is wat gij doet, zoon, leuren met lapjes en lintjes en zijden kousen. Muziek is voor koopwaar te goed.”

Dat zeide hij die om mijnentwil zoo had lopen leuren, dat ik maar zorgeloos muziek kon maken! Nu begrijp ik het niet meer hoe ik dat heb aangehoord zonder te vergaan van schaamte. Toen ik alles begreep toen was het te laat.’

‘Hoe te laat?’

‘Vader is gestorven aan zijn leuren met muziek. Dat heeft zijn hart ziek gemaakt. Ik moest het hooren van een vreemde!’

Ik zag hem zoo bewogen dat ik het waagde te zeggen hoe wij allen ons beschuldigen in liefde en begrip te kort te zijn geschoten, wanneer zij die wij liefhadden van ons zijn gegaan. Daarvoor is geen andere boete dan op onze beurt geven wat niet gewaardeerd zal worden dan wanneer wij er niet meer zijn om ons in waardeering te verheugen. Dat is de moeilijk te begrijpen rechtvaardigheid van het leven, tusschen te min en te veel, schuld en verdienste, evenwicht.

Hij zag mij aan als wie vragen wou:

‘Ook gij?’

Toen na een poos herbegon hij rustiger.

‘Wij spraken in den donker, niet met woorden zooals ik er nu zeg, die rechtaf gaan op het doel langs openliggenden weg, maar zij tasten als met blindemans handen, héél behoedzaam. Zóoveel van wat Vader meende begreep ik wel, dat hij en ik vrienden konden wezen van nu aan.

Het was een vruchtbare tijd die toen begon met ‘De Scheper in den Regenboog’. Zoo vaak ik er op uitging met mijn mars vond ik muziek van het landleven, van veldarbeid, en winterstilte, van feesten die voortkomen uit arbeid, liefde, gulle vroolijkheid, van de weide en de dieren, van vogels, bijen, vlinders. Als ik terugkwam ging ik eerst naar Vader. Ik floot voor de deur. Hij deed zelf open.

‘Welkom jongen! en heb je me mooie muziek meegebracht?’

En wij speelden te samen tot de oude Aagt knorrig kwam vragen of haar eten moest aanbranden of koud worden? Wij konden kiezen.

Ik bekende lachend, het koud worden van spijs en drank voelde ik zelve als een hartewondje, en zoo elke vrouw. Toen, want ik kende niets van Hermans werk, vroeg ik:

‘Waar is al die muziek gebleven?’

En had het niet eerder gevraagd dan berouwd. Waar zijn muziek bleef? Waar bleef alle schoon in dezen tijd van gruwel en verschrikking, muziek, verzen, werken der bouwkunst en der beeldende kunsten? En waar, och wàar? bleven tusschen vernielers en vernielden de makers?

Maar hij scheen niet gehoord te hebben.

Met glimlachende aandacht bezag hij een dagpauwoog, naast zijn naakten voet neergestreken op honingkruid.

‘Die komen al in het voorjaar. Tusschen de teergekleurde vroegelingen, de als laatste Maartsche sneeuwvlokken dwarrelende koolwitjes, en citroentjes geel glanzend als eerste zonnestralen van April, schitteren zij met plotselinge zomerpracht. Geen vroegelingen zijn zij, maar nakomers, vlinders van verleden zomer, die den winter doorgedommeld hebben, voor vorst en stormen en honger veilig in slaap op een luwe plek. Van de eerste zonnewarmte den eersten honinggeur uit hoefbladbloemen en wilgenkatjes zijn zij wakker geworden... Mijn muziek? O die doet als de dagpauwoog. Zij beidt haar tijd.’

Toen ik vroeg hoe en waar, hoorde ik van zijn vaders zorg, zijn jarenlang zoeken eerst naar mogelijkheid om zijn muziek tot de menigte te brengen, en, ten laatste, zijn oprichten van een muziek-archief en bibliotheek waarin vei-

lig lag wat anders allicht te gronde ging, onder veel goede muziek ook de zijne.

‘Zij beidt haar tijd. Die komt. Maar wij moeten er niet op wachten, het wachten mocht eens langer duren dan wijzelf.’

‘Ja. Soms lijkt het of het een wachten is op den ondergang...’

‘Welneen, welneen! Hoe dikwijls zijn tijden als deze al over de wereld gegaan, oorlog, vernieling, waanzin, dood: en telkens is zij herleefd, telkens krachtiger. Zij zal wederom herleven. Dan klinkt op, wat nu stom ligt. Middelerwijl spelen wij, Gods goochelaartjes, wachtenden en bedroefden moed in het hart en een weinigje vreugde. Ook over de verwoeste velden van den Oorlog zongen immers vogels en speelden vlinders, lang voor er weer koren sproot.’

Hij tuurde een verte in, andere verte dan van velden groen en geel en al kleinere dorpstorentjes.

‘Vader las in dien tijd veel muziekgeschiedenis, hij had tijd voor studie nu hij niet langer om mij behoefde te draven en te slaven; daarvan verhaalde hij mij dan als ik bij hem kwam van mijn marskramerstochten. Dat in de kerkmuziek van dezen dag motieven te herkennen zijn van oeroude Aziatische tempelmuziek, Assyrische die later Hebreeuwsche werd, en over land en zee tot Byzantium klonk, en van-

daar naar Rome, dat bracht hem tot gepeinzen waarin hij verzonk. Hij zei: “Een psalm van David voor den Opperzangmeester”. “Een psalm van Asaph voor den Opperzangmeester”. “Ik overdacht de dagen van ouds, de jaren der eeuwen, ik dacht aan mijn snarenspeel.” “Psalm zingt den Heer met de harp en met de stem des gezangs, met trompetten en bazuinengeklank.” “Aan de rivieren van Babel daar zaten wij, ook weenden wij als wij gedachten aan Sion. Wij hebben onze harpen gehangen aan de wilgen die daarin zijn.” Wat wereldbevingen zijn henen geschokt over die muziek, volksverhuizingen, instorting van machtige rijken, millioenvoudige dood. Maar over de muziek had dat geen macht. Veranderende met de mensen die veranderden, bleef zij toch zichzelf, die ziel van des menschen ziel. Zij zal leven in heerlijkheid, als de dood-zelf dood is!’

Op een dag hoorde ik aan de deur al hem spelen en zingen, zoo verdiept in zijn muziek dat hij mijn fluiten niet had vernomen.

‘Supra flumina Babylonis...’

Hij zong Palestrina's psalm uit met dat herhaalde ‘suspendimus organa nostra’.

En toen tot mij:

‘Palestrina zag hen daar zitten, die oude Joden aan de wateren van Babel, gevangenen ver van hun eigen land. De vijanden die hun volk overhoop hadden geworpen begeerden vreug-

de van hen, een van de liederen Zions! De tranen liepen hun in hun langen witten baard. “Hoe zouden wij een lied des Heeren zingen in een vreemd land?” Zij hingen hun harpen aan de wilgen. Weder en weder zingt Palestrina dat. “Wij hingen onze harpen aan de wilgen.” De opperste uiting van smart was dat, zij deden hun speeltuig van zich, hun lieve harp waarbij zij gezongen hadden van hun Zion en van hun God. Dat verstond hij, die opperste zangmeester van het Pauselijke Rome, uit zijn eigen hart gaf de Italiaan een nieuwen klank aan dat oude Hebreeuwsche harteleed. En wij menschen van weder een anderen tijd, weder een ander volk, weder een andere taal, weder een andere wijze van denken omtrent vele van de hoogste dingen, wij worden daardoor zoo ontroerd dat ook ons de tranen in de oogen komen. Wij lijden dat eeuwenoude leed mede van menschen van wie wij niet anders weten dan dit: zij leden. Van de glorie, den rijkdom en de macht weet niemand meer, maar allen weten wij van die dingen des harten. Het geweld beheerscht wel den dag, maar ook den dag alléén. Het zachte dat verslagen scheen, overleeft de eeuwen.’

Op een anderen keer was het een oud gedicht dat hij had gevonden, het stond in een weinig bekenden bundel geestelijke liederen, een Maria-lied; van denzelfden dichter die dat over-

bekende ‘Stabat Mater dolorosa’ dichtte; dit was een lied van der moeder vreugden.

Het is zoo goed als onbekend, vergeten, hoewel het niet minder schoon is. Dat lijkt toch wonderlijk, alsof meer menschen mede konden voelen met de smarten dan met de vreugden van het moederschap...

‘Stabat Mater speciosa...’

Vader had het vertaald:

Schoone Moeder, schoon bewogen,
Naast de Krib, met lachende oogen
Op haar godlijk wichtje zag.

Opsprong 't Hart dat zich verblijdde,
Hupp'lend welig zich vermeide
In Wie daar zoo lieflijk lag.

‘Wie daar de muziek voor vond!’

zei hij.

Ik vond haar. Het liedje paste schoon in mijn krans liederen van het Boerenleven. Ik had pas een jonge moeder met haar kindje gezien in een stal, daarheen had zij het medegenomen om het niet alleen te laten terwijl zij haar werk deed bij de koe en het pasgeboren kalfje. De moeder Gods, de moeder van een Brabantsch boerenjongetje, aan beide dacht ik terwijl ik de

muziek maakte voor dien lof van de blijde moederliefde.

Vader was er wèl tevreden over.

Dat was de laatste blijheid die wij voor langen tijd te samen zouden hebben.

De Oorlog brak uit.

Ik kreeg, als een ieder, mijn deel te dragen van den onnutten last die zoo velen de lenden heeft gebroken.

Daarvoor vrijwaarde mij mijn Zigeunerbloed en de muziek.

Maar toen ik terugkwam op de boerderij vond ik er alles ten kwade veranderd. De vrouw had een leelijk gezicht gekregen. Zij trok mij mee naar een pronkerige kamer en sloeg een bont kleed op van de tafel; het blad was geheel bedekt met bankbiljetten.

‘Wat zeg-je daarvan? Dat is van de boter, van de kaas, van het koren, van de groente, van de slacht!’

De dochter riep:

‘En ik heb gesmokkeld!’

De zoon grijnsde:

‘Daar kan de dokter en de apotheker wel af.’ Zijn frisch jongensbloed was vergif geworden in het kamp: het was hem aan te zien.

De boer zei:

‘Je kunt de kamer wel weer krijgen, maar het spreekt vanzelf, daar moet nu meer voor betaald worden, heel wat meer!’

Ik had er mij op voorbereid vader oud geworden te vinden. Maar integendeel! Hij scheen jonger, zoo opgewekt stond zijn gezicht.

Hij verhaalde mij van dat archief voor muziek dat hij had opgericht. Goede vrienden van de muziek hadden het geld er voor gegeven, maar van hem moest meer dan geld komen, de geestdrift, de toewijding, de geduldige arbeid. Hij rekende op mijn hulp zei hij. Want met het opbergen van muziek was het niet gedaan, voor de muzikanten diende gezorgd te worden nu.

Hij liet mij brieven lezen. Van ellendige dingen las ik daar.

‘Wij moeten helpen Herman.’

Ik ging waarheen hij mij zond. Maar het viel mij moeilijk. Geld gaf ik graag genoeg zoo veel of zoo weinig als ik had. Maar die eentonige klachten aan te moeten hooren, die neerslachtigheid waaraan geen oprichten was te moeten aanzien, die verwording ook van alle gevoel van eigenwaarde, het vleien, kuipen, bedriegen, en de afgunst en de achterklap, opeens kon ik dat alles niet meer verdragen. Ik zei tegen vader dat ik hem al zijn schrijfwerk zou afnemen als hij mij maar verschoonde van dat soort armenbezoek. Ik vond iemand die het als betaald werk wou doen. En nam mijn mars weer op en mijn viool.

Het landloopen was een verkwikking. Maar

de muziek die ik ervan verwacht had bleef uit. De mensen zijn te leelijk geworden, dacht ik. Maak eens muziek van oorlogswinst! maak eens muziek voor Oweeërs!

Uit armoe nam ik dat boek geestelijke liederen ter hand waarin Vader het versje had gevonden van de Moeder der Vreugden. En daar kwam ik aan iets prachtigs. Een loflied dat God prees voor de schoonheid van de natuur, voor de zon, ‘Broeder Zonneschijn, die zeer schoon is, en stralend met groote schittering’, voor de maan en de sterren, voor het vuur, Broeder Vuur, die schoon is en vroolijk en moedig en sterk. En hoe aandoenlijk de lof van het Water! Ik die nooit zoo gelukkig ben als wanneer ik aan water kom, het spel van het licht zie in water, het lichte geluid hoor van water, water ruik en inadem, ik werd er geheel door vervoerd. ‘Onze Zuster Water, die zeer nuttig is en nederig en kostelijk en kuisch...’ Zuiver zinnelijk was het lied en volkomen geestelijk, de natuur en God één geworden.

Ik zei:

‘De Lofzang van de Zon, van Franciscus van Assisi.’

‘Ja. Hij was enkel een naam voor mij toen. Ik nam het boek mede toen ik weer op stap ging, ik las en herlas het gedicht. Het werd hoe langer hoe schooner... Ik had een toevlucht ge-

vonden voor mij en mijn muziek, de menschen mochten nóg zoo leelijk zijn geworden, de natuur bleef zoo schoon als zij altijd was geweest.

Ik kwam te overnachten in een herberg op den rand van de Veluwe, er loopt een beekje langs. Het lichte glijdende gerucht, het gemengel van allerlei klein geluid, klokken, murmelen, schuren, gefluister, prevelend mompelen werd al duidelijker in de groote stilte van den nacht. Door het open raam kwam de maneschijn en lichtelijk-bittere geur van het Sint Janslof aan het eiken-hakhout... Ik ging naar buiten naar het beekje. Het loopt langs den zoom van het dennenebosch. Ik ging aan den kant zitten. De maneschijn was zoo klaar, het gewas van de beekbedding, waterkers, pijlkruid, stroomend gras had bijna zijn dagkleur. De reuk van het Sint Janslof, de dennengeur, de lucht van het water vloeiden met de nachtelijke koelte te saam, in een zuiverheid die het verkwikking was in te ademen. Allerlei gedachten, herinneringen, mijmerijen liepen door mij heen als door zijn bedding het water waarop de maan scheen, glanzig en onduidelijk, verdwijnend in het verschijnen: de dag toen ik een wild konijntje in een strik had gevonden op de hei, zijn oogen verdwaasd, bebloed zijn zacht vachtje, stukgeschuurd tegen den scherpen strik en ik haalde het er uit en nam het mede naar huis;

een dag dat ik mee was geloopt met een herder en zijn kudde en een oude ram was op mij af gekomen, ik had gevochten met het sterke beest; het gezicht en de stem van kameraden op het Conservatorium aan wie ik in geen jaren had gedacht. Ik dommelde en hoorde door den half-slaap heen geritsel van kleine dieren in het eikenhakhout, een egel zeker of een sluipende bunsing, misschien een onnoozel slangetje. Ik schrok wakker van een scherp schreeuw van angst. Het was een uil die donzig langs mijn gezicht vloog.

De kleur van den hemel waarin ik opzag veranderde, alles werd blank, toen begon het daar omhoog te tintelen, te gloren, te vlammen, de zon ging op, “onze Heer Broeder Zonneschijn die schoon is en straalt met groote pracht”. Ik wierp mijn kleeren af en ging languit liggen in de beek dat zij mij van haar tot enkels overspoelde, toen liep ik de hei op en liet mij droog schijnen. Zoo vlietend als het water hoorde ik muziek in mij: Lofzang van de Zon zette ik boven wat ik neerschreef in de herberg.

Ik speelde het Vader voor enkele dagen later. Hij luisterde, zeide niets. Ik werd wrevelig.

Eindelijk.

“Een van je boerenliedjes? Eenjongen aan het water?”

Het krenkte mij zoo dat ik niet kon spreken. Op zulk een vraag te moeten antwoorden: De

Hymne van de Zon! Ik vond een voorwendsel om vroeg heen te gaan.

Alles in mij klopte van drift. Ik was woedend op Vader, woedend op mij zelf, dat ik mij zoo blootgegeven had. Ja, blootgegeven, zei ik.

Ik smeedde de compositie in een hoek. Die was bezoedeld. Weg er mee!

Maar het wilde niet weg, het bleef allerdiepst binnen in mij. Niet dat ding dat ik Franciscus' Loflied van de Zon had genoemd, ik wist, ja, midden in die dolle drift al wist ik dat het zooveel op Franciscus' lied leek als een dwaallichtje op een ster; maar datgene wat ik er mee had gewild. Dàt voelde ik in mij als een pijn. Die zou blijven en al erger worden tot ik de waarachtige muziek van het Loflied vond.

Ik zeg dat nu, ik weet dat alles nu, ik heb het doorleefd. Toen wist ik niet en kon niet weten, ik voelde alleen, voelde een doffe knagende leegte, en wist met mijzelf geen raad.

Ik ging weer op marskramertocht. Ik nam "Het Jaar van het Landvolk" weer op. Maar het stappen langs de straat het zwaaien met mijn knuppelstok het fluiten dat het schalde en de mensen te voorschijn keken uit hun huizen hielp niet, het gekken en stoeien met de jonge deerns en het drinken in de kroeg met het mansvolk, dat mij joelend inhaalde, hielp niet. De muziek die ik maakte, maken wou,

was zoo ellendig, dat ik van mijzelven een walg kreeg.

Ik ging niet meer naar Vader. Ik wist dat hij over den Lofzang met geen woord zou spreken, met geen blik er naar wijzen, dat hij een wijde stilte daaromheen had gemaakt waarin zelfs geen gedachte er aan kon opkomen. Daarin echter voelde ik een medelij, een ontzien, dat nog erger krenking was dan afkeuring. En ik werd zoo wrevelig daaronder dat het mij soms haast leek of ik hem haatte.

Ik besepte het verachtelijke wel van zulke gevoelens, maar voor dat besef vergingen zij niet.'

Ik zag tersluiks naar hem die recht voor zich uit staarde. Een gevoel van onkieschheid bedrukte mij, als ware ik op slinksche wijze een binnenste heimelijkheid ingeslopen. Ik moest zijn al te weerlooze openhartigheid stuiten, hem terug brengen tot zelfbewustzijn en gevoel van eigenwaarde.

Maar de uitdrukking van dat afgewende gezicht weerhield mij.

Het was geen spreken tot een toehoorder dat hij deed, een gevoel, al te lang ingehouden, brak uit hem zooals een wassende rivier over dijken en dammen breekt, en oevers overstroomt. Als het wassende water over al wat zijn stroom in den weg is zoo spoelde dat sterke gevoel over mij henen, ik was overstelpt

ik was er niet meer, weggespoeld. Morgen zou deze man, bevrijd van dit uur, van deze woorden, van mij, niet meer weten. Wat lette het? Dit toevallige weerzien na dertig jaren, was voor eens en nooit weer. Straks gingen onze wegen opnieuw uiteen, voor goed.

Opeens met een onuitsprekelijke bitterheid riep hij uit, heftig als beschuldigde hij een vijand van het smadelijkste:

‘Ten tweeden male sloop ik heimelijk uit zijn huis, uit zijn zelfvergeten liefde. En hij begon al te sterven!

Het is waar dat ik het niet zag. Ik zag niets. Ik kan het niet begrijpen nu, dat ik niet zag wat ieder ander verschrikte, zijn zwak haastig ademen plotseling, zijn moeilijk opstaan en grijpen naar een steun, dat duizelige staan soms met dichtvallende oogen, de al te duidelijke teekenen van het afnemen der krachten van het hart. Misschien - hoe lang heeft die twijfel mij gepijnigd! - zag ik doch wilde niet zien, en meed hem om niet te moeten zien?

Ik had ook te veel te doen met mijzelf, met die onrust over iets dat ik niet noemen kon en niet van mij afzetten, dat mij voortdreef en tegenhield. Het was een gewaarwording van aan handen en voeten geboeid staan en tegelijk voorwaarts moeten.

Op een nacht na een dag van zulke onrust tot

het onverdragelijke toe, had ik een afschuwelijken droom.

Ik liep op den smallen rand van een afgrond. Aan gene zijde lag een liefelijk landschap dat wegwaasde naar een blauwe verte, en ik wilde daar heen, wilde niet enkel maar moest, moest volstrekt, het ging om mijn leven. Over den afgrond echter was nergens een brug. Een gebiedende stem sprak: “Daal af en stijg op!” En ik wist dat ik aan die stem moest gehoorzamen. Maar ik kon niet, durfde niet, want daar in de diepte was iets vreeselijks, dat ik niet zag, maar wist. Koud van angst zag ik de diepte in. Door de donkerte fladderden zwarte vlinders, zoo groot dat het eer vogels leken, opeens waren het ook een soort van vogels, vleermuizen monsterachtig-groot, ruige vogel-honden, spitsoorig, met opgesperde neusgaten boven een wit gebit, die dreven op vale beenige hoekige vlerken aan de hoeken geklauwd. Langzaam aan stegen zij in zwenken en wielen, al hooger op uit de diepte, al dichter op mij toe. Ik staarde omlaag, ik werd zoo duizelig, dat ik dacht te zullen afstorten in dat zwaaiende zwarte, ik hield mij wanhopig vastgeklemd aan een dun boompje, waarvan de wortels al loslieten, het koude zweet brak mij uit van angst. Ik kon niet weg, ik kon mijn handen niet los krijgen van het dunne boompje. De vleermuizen kwamen al dichter bij en uit het

langzame flappen van hun beenige hoekige geklauwde vleugels steeg bij vlagen een stank op, dat ik meende mijn hart te zullen uitbraken van walging. Het waren nu ook geen vleermuizen meer, het waren gieren, gieren met bleeken kalen kop en krommen kalen hals die in hun gebalde klauwen roodachtige flarden hielden; die flarden waren het die zoo verpestend stonken. De gieren stegen al hooger en hooger, kwamen al dichter bij, opeens veegde een zwiepende vlerk langs mijn gezicht. Ik gaf een schreeuw en werd wakker, klam van zweet.

Daar! Nu ik er maar aan denk!’

Hij hield mij zijn handen tegen, de palmen waren nat. Ik voelde mijn eigene verkillen.

‘Die ontzettende droom, die nachtmerrie kwam terug en weer terug, verschrikkelijker iederen keer; ik zag dat het menschevleesch was wat de gieren in hun klauwen droegen, afgescheurde ledematen, gruwelijke oog-looze hoofden. De afschuw, de angst bleven mij zelfs overdag in den helderen zonneschijn bij. Toen kwam uit de werkelijkheid een schrik die die verschrikking uit den droom verjoeg. Ik kwam terug van een langen tocht, ik was, als altijd nu, Vaders deur voorbij gegaan, in stuggen afkeer, daar zag ik iemand staan wachten aan het hek van de hofstee.

Het was de dokter. Hij zag mij aan met een blik vol verachting en haat.

‘Uw vader heeft een aanval van hartkramp gehad. Ik heb hem hier aan den weg gevonden. Hij ligt nu thuis. De uiterste zorg is noodig. Aandoening kan doodelijk zijn.’

Ik smeed mijn mars af en rende.

Met zijn falend hart, op zijn wankele voeten was Vader naar mij toe gekomen, omdat ik niet kwam naar hem!

Ik snikte onder het loopen, ik sloeg mijzelf in het gezicht.

De oude Aagt stond in de deur uit te kijken. Zij zag mij aan met beschreide oogen. Ik kon geen woord uit mijn keel krijgen.

‘Het gaat al weer beter. Ge moet Meneer niet weder zoo lang alleen laten, jongeheer Herman. Hij vergaat van heimwee naar u.’

Zij ging mij voor om hem te zeggen dat ik er was. Dat had de dokter bevolen.

Hij lag te bed. Zijn gezicht was vaal tot de lippen toe, geheel ingevallen.

En hoe hij mij tegen glimlachte met dat bestorven aangezicht! Het ging mij door de ziel. De waarschuwing van den dokter maakte dat ik, of er niets gebeurd was, zeide, zoo even kwam ik terug van een kramerstocht die langer geduurd had dan te voorzien was geweest. Het was kermis bij mij in het dorp, het gezin op de hofstee van huis. Wilde vader mij herbergen voor den nacht?

Die glans over zijn aangezicht!

Van toen aan kwam ik elken dag tot ik weer er op uit moest met mijn mars. En ik haastte mij met terugkomen.

Maar de dokter - hij zag mij niet meer zoo vijandig aan nu - verklaarde, het wachten en de bezorgdheid, de voorstelling van honderd gebeurlijkheden, kwade kansen, gevaren op den weg, het verlangen alleen al, vergde te veel van dat door lange oververmoeienis verzwakte hart.

Ik verzon een verhaal dat waarschijnlijk genoeg klonk, van een verbouwen der hofstede en ontredde van mijn kamer onder het dak. En voegde er een waarheid bij, de nieuwe inhaligheid van die plotseling zoo rijk gewordenen vergalde mij den omgang met hen. Wilde Vader mij weer in huis nemen?

Hij stak mij beide handen toe.

‘Dit is je tehuis, jongen.’

Toen nadrukkelijk:

‘Inhalig en rijk. Ja, dat zijn velen nu; de oorlogsziekte. Men moet hen helpen om beter te worden.’

Hij bracht mijzelf naar mijn kamer van vroeger. Daar was niets veranderd. Zelfs het glazen kastje met opgezette vlinders van mijn veertiende jaar hing nog op zijn plaats en een ris uitgeblazen vogeleieren.

Ik nam het werk weer op dat ik een half jaar geleden neergeworpen had en dat hij die er

voor werd betaald niet had gedaan, omdat het veel meer eischte dan te betalen was. Ik ging naar het Archief elken morgen met klokslag van negen, las brieven, antwoordde, schreef om geld en boekte als een man van zaken. 's Zondags ging ik op den trein naar 'gevallen'. Die besprak ik later met Vader, hij had er gewoonlijk een oplossing voor waaraan ik niet had gedacht.

De herinnering aan die caricatuur van den Lofzang van de Zon verdween, de angst en dat gevoel van tegelijk voortgejaagd en vastgehouden te worden verdween, die vreeselijke nachtmerrie van den afgrond en de gieren die stinkende flarden mensch in de klauwen hadden, kwam niet meer terug. Het werd stil in mij.

Maar het was een triestig leven zoo altijd tusschen muren, muren van een kamer of van een coupé, terwijl de velden groen werden en de wijde luchten vol blauwte en zonneshijn, en altijd weer van ellende te hooren en zoo dikwijls te moeten zien wat niet enkel beklagelijk maar ook verachtelijk was. Om het te vergeten begon ik als ik Vader zag doen, veel te lezen. Maar ik las woorden zonder zin, ik begon boeken te haten.

Vader werd zwak.

Hij moest uit zijn bed naar zijn stoel aan het venster worden gedragen, van zijn stoel weer

op zijn bed. Dat deed ik - de ziekenbroeder had handen die hem pijn deden, alleen mijn aanraking verdroeg hij. Ik richtte de kamer naast de zijne in voor het archief-werk en hield de deur open tusschen ons. Het maakte hem rustig mij telkens te kunnen roepen.

Soms als ik kwam:

‘Ja Vader. Wat is er?’

zei hij met een glimlach:

‘Ik weet het niet meer... Maar daar ben je, dongen.’

Hij kreeg aanvallen van benauwdheid 's nachts en van angst. Toen ik mijn bed naast het zijne had laten zetten werd het beter daarmee. Heel erg miste hij de muziek, toen zijn handen zóo werden dat hij niet meer kon spelen op den vleugel van Mariënhof, dien ik naar zijn kamer had laten brengen. Toen was mijn vioolspel een troost voor hem.

‘Speel mij toch nog eens dat laatste voor dat je gemaakt hebt! het was mooi!’

‘Het Stabat Mater speciosa?’

‘Ja.’

Zeker had ik verlangend naar de viool gekeken. Want met een glimlach nam Herman haar onder de kin.

Allerliefelijkst zong die hartevreugde, van alle schoonste vreugde bron en beeld, de vreugde van het voortbrengen van leven die, als de moeder, de maker gevoelt, de dichter en de

kunstenaar, de vorscher, de werker, de man van de leven-vermeerderende daad.

‘Toen ik hem dat voorspeelde en zong, toen wist ik wel dat niet alleen de muziek het was die hem zoo gelukkig maakte.’

Ik waagde te zeggen, maar zoo zacht, hij behoefde het niet verstaan te hebben als hij niet wilde:

‘Hij dacht aan uw jonge moeder die zoo vol lach en liefelijkheid was, en aan haar vreugde bij uw geboorte.’

Hij knikte.

Na een poos:

‘Toen ik zei hoe zonderling het was dat dit lied van de moedervreugde was vergeten en het lied van de moedersmart tot dezen dag toe door duizenden wordt nagezongen, antwoordde hij, dat was niet zonderling, neen, de blijdschap die het liefelijke liedje zoo innig bezingt, was de bloesem der moederliefde enkel, bestemd tot verwelken en afvallen. Ook deze zaligste aller moeders zou tot de ware vreugde in haar Zoon niet komen eer het tweesnijdende zwaard haar hart had doorvlijmd. En toen...’

Herman hield op om mij aan te zien;

‘Toen sprak hij als een, voor wien eindelijk het late oogenblik van spreken is gekomen, van de groote liefde van ouder tot kind die niet een geschenk is van de natuur, maar op

haar veroverd moet worden. Hij zei ook wie hem het eerst had gesproken van die liefde.’

Hij behoefde haar naam niet te noemen, dat zag hij, toen hij mij aanzag.

‘Ja; zij kwam. Zij had de armen vol bloemen, die hadden Clara en haar vriendinnetje voor hem geplukt. Zij lei haar koele hand op de zijne die gloeide van koorts; en toen sprak zij van mijn muziek, en dat ik gedaan had wat ik moest doen om harentwil.

‘Hierna zal hij een muziek maken zoo als hij nooit had gekund als hij op platgetreden wegen was gebleven.’

‘Zij kwam dikwijls. Zij verhaalde van andere ouders en andere kinderen, van de ouderliefde die vreugd is eerst, wanneer de ouder, het niet wetend wel is waar, in het kind zichzelf liefheeft, een schooner Ik dan hij zelf is geworden. Maar dan komt het leed als het kind, volwassen, een ander Ik wordt en van den ouder zich af moet wenden tot een eigen gang langs eigen weg. Een scherpe smart is voor den ouder dat scheuren van de fijn-sterke spieren en de milde aderen die het kind hebben gedragen en gevoed; maar het is de smart van een nieuwe geboorte, de liefde tot het kind om zijn zelfs wil, liefde niet van beschermer tot beschermeling maar van gelijke tot gelijke, van broeders onderling, van eenzelfde ontelbaar gezin de lidmaten. En die liefde is zonder smart. Toen zij zóo sprak had Vader Neen!

geroepen. Neen! want wat wreeder smart dan wanneer het kind lijdt of zóo wordt dat anderen door hem lijden? Maar die vrouw stond onwankelbaar. De wijsge worden ouder, zoo zeide zij, wist dat leed noodig is tot groei, en groei was wat hij boven alles zijn kind toewenschte: hij wist dat wat voor slechtheid wordt veroordeeld óók leed is, het ergste; hij zou trachten dat leed te genezen. Maar als het door menschen niet te genezen bleek, zou hij gelooven ook het ongeneselijke was noodig voor een groei aan gene zijde van wat menschen kunnen waarnemen. - Hoe wist zij toch van zulke sombere dingen, gelukkige moeder als zij was? Dat liefelijke kind, dat Klaartje...' Toen begreep ik dat ook ik moest spreken.

'Herman, zij is door een vuur van lijden heen gegaan, dat de laatste zelfzuchtige zwakheid uit haar heeft weggebrand. Als kinderen geloofden wij dat haar man dood was. Hij was dood voor wie zijns gelijken waren geweest vroeger. Om een andere vrouw was hij uit zijn gezin, zijn werk, zijn plaats in de samenleving heengegaan, niemand wist of wilde weten, waarheen. Zij alleen wist het, zij had niet gerust voor zij het wist. En van haar kwam het dagelijksche brood voor hem en die vrouw en hun kind, in den tijd dat er voor de vreemdelingen die zij waren in het land van hun toevlucht geen brood meer was. Dat hij naar haar

riep op zijn sterfbed, met zijn laatste stem haar dankte, is haar loon genoeg geweest voor alles. Zij heeft die moeder en haar kind in huis genomen. Het meisje is getrouwd. Clara's kinderen en de hare spelen met elkander. Zij noemen haar Grootmoeder.'

Herman had mij strak aangezien, zoo lang ik sprak.

Eindelijk:

'Dàarom dan, dàarom...'

De viool lag op zijn knieën. Hij tokkelde heel zachtjes de snaren. Het klonk als het allereerste vogelgekweel, half slaperig nog, vóór het witte licht aan de Oosterlucht begint te kleuren. 'Dien nacht had ik een wonderlijken droom, o een heerlijken droom! Dikwijls nog denk ik daaraan en verheug er mij altijd overnieuw in, hoewel ik er toch geen beteekenis in kan ontdekken. Ik liep door een wei die schitterde van de witte bloemen. Wat voor bloemen het waren wist ik niet, ik had er nog nooit zulke gezien. Zij leken het meest op lelies maar zij waren doorschijnend, zooals wit wolkenfloers doorschijnend kan zijn in de zon. Ik wilde er gaarne hebben maar het was al te jammer die teedere pracht te knakken. De lucht was vol zon, effen blauw, alleen in de verte, juist boven den rand van de weide, die een bergweide was, dat wist ik, stond een kleine wolk, wit, sterk glanzend. Die kwam langzaam aangezeild,

daalde en stond op de wei. Toen zag ik dat het geen wolk was maar een naakt blinkend kind, dat op zijn gouden hoofdje een krans van die witte bloemen droeg. Het kwam op mij toe, dat zonnige kind, het strekte zijn armpjes naar mij uit. Ik tilde het op en drukte het tegen mij aan: het was of ik al het geluk van de wereld aan mijn hart hield.

Onzinnig? Ja. Witte bloemen; een naakt kindje: wat wil dat zeggen? Niets! Niettemin, ik was gelukkig terwijl ik zoo lang ongelukkig was geweest. Ik lag te lachen, toen ik wakker werd in de zon die door mijn oogleden scheen. Opeens dacht ik aan dien mislukten Lofzang van de Zon, dat ergerlijke vod. En dacht ook: Vader moet weten dat ik het verwerp voor vod.

Ik liep naar zijn kamer. Hij zag mij verbaasd aan.

“Wat heb-je? Wat is er gebeurd?”

Ik kreeg een gevoel als stond ik voor een gevaarlijken sprong. Alles in mij spande zich. Ik sprong.

“Vader! dat lofgezag van de Zon was een vod, een misdrijf! Ik schaam er me voor.”

Ik voelde dat ik vuurrood was geworden.

Vader lachte een weinig.

“Welneen, het was een heel aardig dingetje.” “Het was niet de Lofzang van Franciscus.”

“Neen, dat was het niet. Maar waarom te spre-

ken van misdrijf en schaamte en zulke geweldige dingen? Je kondt toen nog den Lofzang niet begrijpen; je dwaling was te denken dat je het kondt. Nu! dwaling is noodig. Wij vinden den rechten weg niet dan door dwalen langs omwegen.”

Zóo was vader; zoo wijs en zoo zacht.

Ik wilde iets van Franciscus weten, nu. Langs een winkelraam gaande den dag te voren, had ik een Fransch boek over hem zien liggen en was verder gegaan omdat alles mij hinderde wat mij herinnerde aan mijn vod van een Lofzang.

Nu ging ik den winkel binnen, vroeg naar het boek, keek het in, en las dat de schrijver naar Assisi was gegaan en er lang gebleven om Franciscus te leeren begrijpen in zijn eigen land, waar zooveel nog hetzelfde was als zevenhonderd jaar geleden, en in den dagelijkschen omgang met zijn volk, stedelingen als boeren, eenvoudigen en geringen zoowel als mannen die van de studie van Franciscus en zijn tijd hun levenswerk hadden gemaakt. Nog altijd, zoo schreef hij, verhaalden de menschen in Assisi van de wonderen die hij wrocht, van zijn zachte wijsheid, van zijn vroolijkheid. Verhalen niet voor letterlijke waarheid aan te nemen, zeker, maar die méer dan letterlijke waarheid zijn, omdat zij niet het voorbijgaande en enkele, het feit, maar het blijvende en

algemeene, den geest, bewaren van Franciscus en zijn tijdgenooten. Hij was Franciscus' gangen nagegaan door die stadjes en dorpen waar hij zijn blijde boodschap van de liefde die gelukkig maakt had verkondigd, en geleerd dat het ware leven het leven in broederschap, eenvoud en arbeid was, stadjes en dorpen met bochtige straten, smal, op schaduw en koelte gebouwd, kerken met beelden van den Heiland en de Lieve Vrouw en de heiligen beschilderd, waar de menschen in en uit loopen zoo tusschen hun dagelijksche bezigheden en genoegens door, pleintjes om een fontein heen door platanen beschaduwd, waar vrouwen water komen halen en kinderen spelen als zevenhonderd jaar geleden. En over de blakende witte wegen tusschen wijngaarden en maïsvelden gaat landvolk naar zijn dagelijkschen arbeid als toen; en des avonds als zij moede naar huis keeren gaat een speelman voor hen uit met een fluit, een viool, een doedelzak op wiens deuntje zij lichter beginnen te stappen en moede hangende hoofden richten zich op, als toen Franciscus' bruine broeders, zijn Joculatores Domini zoo met hen gingen en hen opvroolijkten met een blij-vroom liedje. Beurt om beurt in gezelschap van zulke menschen, en in bibliotheken alleen, was hij ten slotte, zoo schreef hij, tot een eigen voorstelling van Franciscus van Assisi gekomen.

Toen ik, al bladerende het blijde Maria-liedje vond, Stabat Mater Speciosa, en den lofzang in Franciscus' Italiaansch en in Fransch van onzen tijd, nam ik het boek mede naar huis.

Ik las er in dien geheelen dag, den geheelen nacht, in één adem van begin tot einde. Terwijl ik er verder in kwam, er meer van begreep, werd dat verre lang geledene hier en nu, werd verhaal leven.

Daar lachte Franciscus mij aan, daar danste hij heen, die vlinder van een jongen, een en al vroolijkheid en gratie en jolige nukken, hij trekt prachtige kleeren aan of heel gekke, dat de menschen maar naar hem zullen kijken, dat zij het hoofd over hem schudden is hem even lief als dat zij hem bewonderen, hij verzint de dolste grappen, hij is een echte vroolijke Frans! Zijn vader die zoo gul lijkende Pier Bernardone, die kwaadaardige Bourgeois Gentilhomme, die rijke wèl zijn wereld kennende koopman die zooveel van het zwierige Frankrijk hield, waar hij zijn beste klanten had voor zijde en brokaat en goud- en zilverlaken, wist wèl waarom hij hem Frans noemde inplaats van plechtig Johannes zooals zijn goede Moeder hem had laten doopen, terwijl Pier juist op reis in Frankrijk was. Dat Fransje zou wel gedanst hebben op mijn vlinderdeuntje, vlinder als hij was! zou het wel hebben gespeeld op een sierlijk ingelegde gitaar, naar mooie meis-

jes lonkend terwijl. En die jonge ridder dan, op zijn prachtig opgetoomd strijddros aan het hoofd van een keurbende jonge edelen den oorlog inrijdend, dien een Fransch veldheer op bevel van den Paus het volk van Zuid-Italië aandeed, is dat geen echte Fransoos met zijn lachenden bluf: “Ik weet dat ik een groot vorst zal worden!”

Hij komt terug, wel is waar den volgenden dag al, bleek en ontdaan en wil niet zeggen wat hem is gebeurd, en dadelijk moest hij te bed gaan liggen, terwijl zijn arme moeder schreide en bad, en zijn vader, die hem met volle handen over zijn toonbank heen het goud had toegeschoven voor zijn dollen feesten met den jongen adel van Assisi, zoo giftig naar dien ijelenden koortslijder loenschte of hij hem liever dood had gezien dan zoo belachelijk. Maar als hij na die lange weken van ziekte en zielelijden voor goed zijns vaders huis verlaat om zich aan Christus te wijden, “Tot nog toe heb ik U Vader genoemd, maar van nu aan zeg ik alleen maar Vader tot Onzen Vader die in de Hemelen is”, doet hij het weer met iets als een Franschen zwier. Dat is een “beau geste”, dat gebaar waarmee hij zijn mantel van brokaat, zijn onderkleedij van zijde en fijn linnen, zijn schoenen zelfs den scheldenden en tierenden Bernardone voor de voeten legt; en als hij barrevoets het veld ingaat, moedernaakt

ware hij gegaan, had de rechter die hem tevergeefs tot terugkeer in het vaderhuis had vermaand, hem niet bewogen zijn eigen mantel omgeworpen, zingt hij een Fransche ridder-romance.

Ik hoorde hem zingen, dien troubadour!

En het was ook terwijl ik las van de wereld om hem heen of ik onze eigene van den Oorlog en den Na-Oorlog herkende. De schijn was wel anders: edelen in als vestingen bemuurde en betorende paleizen in erfelijke vijandschap tegen elkander, maar vereend tegen de rijke kooplieden en dan weder vereend met de kooplieden, tegen het arbeidende volk: en elke stad tegen elke andere stad; en de Gouverneur tegen den Bisschop, en tegen elkaar de Paus en de Keizer; dat alles weg nu. Maar de werkelijkheid toch dezelfde; strijd van machtigen onderling om de oppermacht, en van machtigen te samen tegen alle niet-machtigen. En om aanvallenden en afwerenden heen, de menigten der weerloozen, der allerellendigsten, in den oorlog verminkten, berooide vluchtelingen, verhongerenden. Die ten eenenmale verlorenen van wie een ieder ontzet zich afwendde, de melaatschen van toen, dat zijn de in het aangezicht geschondenen, zonder oogen, zonder neus, zonder kaak, de gueules cassées, van nu.

En na elke overwinning afgrijselijkheden door

overwinnaar op verwonneling bedreven, martelingen, duivelsche wellust in pijn aandoen, als waarvan ook nu iedere vijand iederen andere beschuldigt en die elk verontwaardigd loochent en die elk begaan heeft.

En na den moord en den brand de honger als levende geraamten in vuilnis krabden naar wat eens voedsel was geweest.

En na den hongersnood de pest. In leeggeplunderde huizen waren, alléén, ellendigen vergaan; en op hoopen lijken waarvan doodelijke stank afsloeg, vochten de raven die met bloedigen snavel in leege oogholten hakten. De heuvels menschlachtsel op de slagvelden van België en Noord Frankrijk moeten gruwelijker nog zijn geweest. De gieren van die nachtmerrie die mij zoo lang had gekweld, schreeuwden. Ik vluchtte.

Maar ik deed het dichtgeslagen boek weer open; Franciscus was voor die verschrikkingen niet gevluht. Half hersteld nog maar van zijn lange koortsen was hij aan een stok naar dat armelijke, al half vervallen kerkje achter olijven en cypressen gestrompeld waar boven het altaar de Gekruisigde met medelijdende oogen de wereld overzag die hem gekruisigd had; en met geheel zijn hart, geheel zijn verstand en geheel zijn ziel, met zijn lijf en zijn leden had hij zich weggegeven aan de Opperste Liefde. En alweer, is dat bij ons niet evenzoo gebeurd?

Hoevele mannen en vrouwen hebben alles verzaakt en zijn de gloeden van de oorlogshel in gegaan om te redden wat nog te redden was, om te verplegen, om althans den dood te verzachten. Dezelfde uitersten stonden schril tegenover elkaar; van haat, woede, wreedheid, waanzin, een hel; een Paradijs van liefde, zachtheid, zelfopoffering. Neen ik kon niet toegeven wat die man die van den tijd van Franciscus verhaalde, zei; dat nooit de heilsbegeerte zoo groot was geweest als toen. Neen! zij is even vurig nu. De geheele menschheid brandt van verlangen naar het eindelijke heil; naar liefde, naar vrede, naar geluk des harten. Want de geheele menschheid zucht in ellende, en vrees voor ellende nog erger. En niemand die uitkomst weet van al diegenen die uitkomst beloofden, noch de staatslieden, noch de mannen van de wetenschap; ieder nieuw verbond dat de staatslieden sluiten maakt van alle niet-verbondenen vijanden; iedere ontdekking en uitvinding die mannen der wetenschap doen, vermeedert de macht van dooden en vernielen.

Zij alleen weten raad, die niet macht en bezit maar liefde willen. Als Franciscus raden zij; broederschap; eenvoudig leven zooals de natuur het wil; arbeid van elk voor allen, allen voor elk. En als om Franciscus lachen om hen de wereldsch-wijzen.

Dat is immers altijd zoo geweest; de schijnwijsheid lacht om de ware wijsheid, het oogenblikkelijke licht om het blijvende, het fatsoenlijke licht om het heilige.

Zij zijn onze heiligen, die gevers van goeden raad van vandaag, de denkers, de dichters, de kunstenaars, de werkers aan de samenleving die een leven in broederschap, in arbeid en in eenvoud willen.

Zij vasten niet en kastijden zich niet als die heiligen van vroeger; want zij gelooven niet meer dat zelfkwellend iets verdienstelijks is en iets goeds uitwerkt. Maar zij hebben alle zelfzucht van zich gedaan, zij leven niet langer hun eigen leven maar het leven van de menschheid; en dat is het wezen der heiligheid.

En zij doen wonderen. Want zij beuren anderen uit het geringe leven op in dat groote en dat is het wezen van het wonder. Is eenig wonder van toen vergelijkbaar met het groote wonder van nu, dat wij allen zien en hooren en met handen zouden kunnen tasten? Daar aan de andere zijde van de wereldzee, die kleine, bruine, broodmagere bebrilde man, die Groot-Franciscaan, Werelds Minnebroeder, heeft een geheel volk opgebeurd in het hoogere leven. Toen de onderdrukker met vuisten hen beukte en met de wapens verscheurde die sterkere, scherpere vuisten zijn, lieten de scharen hun lichaam weerloos aan hem over terwijl

hun ziel zegevierde, in vergevende liefde. En als uit zulke hoogten, nooit te voren nog zoo lang de wereld wereld is, door een geheel volk bestegen, velen, vele honderden, vele duizenden, vele tienduizenden of millioenen weder zijn afgedaald naar de gewende laagte, als zelfs onderling vijanden werden die in enkel liefde den Aartsvijand Haat hadden weerstaan, toch staat nu voor altijd en eeuwig dat lichtende spoor op de hoogste hoogte. Dit hebben menschen bereikt; dit kunnen, dus dit zullen, menschen wederom bereiken.

En overal roepen jubelende stemmen die nieuwe Blijde Boodschap uit, overal zingen dichters daarvan en beelden kunstenaars het uit, blijde Goochelaars Gods, overal hooren menschen en zien en richten het moedeloos voorovergezakte hoofd weer op en gaan met lichtere schreden naar hun werk van iederen dag. De wereldoorlog zal ten laatste een woord zijn geworden, zoo als de oorlogen van Franciscus' tijd een woord zijn geworden. Weet van een millioen menschen één er van? Kent er één de namen van de Pausen van toen, van de Keizers en van de adellijke geslachten die elkander belaagden en vermoordden en aan verzoeningsmaaltijd vergiftigden? Maar geheele volken weten van Franciscus van Assisi, volkeren die nog niet bestonden in zijn tijd: en zijn woord ontroert hun hart.'

Ik zei:

‘Als met die oeroude Aziatische tempel muziek waarvan wij nog den nagalm hooren in onze kerken, en ons hart wordt er door ontroerd, is het gegaan met hem. Zoo denk ik, zou Uw vader gezegd hebben.’

‘Dat heeft hij gezegd, dikwijls als wij daarover spraken, hij op zijn kussen en ik naast zijn bed, met dat boek dat voor mij leven was geworden.’

Ik zei:

‘Verhaal mij toch van Franciscus!’

want ik begreep, zoo zou hij mij verhalen van zichzelf.

Hij dacht een oogenblik na, voor zich ziende en zag daar iets dat hem aantrok; een groengouden kevertje dat op zijn rug spartelde om overeind te komen. Met zijn fijngespitste vedelaarsvingers - en zij waren blauw van het braambessen eten - vatte hij het diertje aan en keerde het om, weg was het.

‘Nu; ik weet niet meer van hem dan wat in dat boek staat of eigenlijk wat ik er uit begreep of nog eigenlijk wat ik er door beleefde.

Dat is, vooral, de vreugde.

Wat blijdschap was in dien man! en hoe heerlijk groeide en bloeide die blijdschap in de natuur! Dat was ook wat mij had aangetrokken tot zijn Lofzang van de Zon, zelfs toen ik die blijdschap nog niet waarlijk verstond of kon

verstaan... Ja; en dat blijde Maria-liedje is in diezelfde vreugd geschreven; een volgeling van hem was de dichter; en hij schreef het in herinnering aan een Kerst-mis in het woud die Franciscus vierde met het landvolk van de streek. Een liefallig boerenmeisje was de Moeder, een kindje lag op het hooi in de kribbe, een os en een ezel stonden er naast, en de boeren met vrouw en kind kwamen uit de geheele streek met fakkels naar het bosch om Franciscus' Kerstpreek te hooren. Hoe heerlijk moet dat zijn geweest! De Italiaansche winternacht in het woud, door de boomkruinen henen - veel altijd groene staan tusschen de kale - de hooge doorschijnend donkere lucht niet de héel groote sterren, en in het fakkellicht die kleine man met zijn stralengezicht, die het liefelijke wonder verheerlijkte dat God-zelf geboren was onder menschen, als een kindje op moeders schoot daar lag. Omdat een os en een ezel daarbij hadden gestaan vroeg Franciscus alle menschen hun os en hun ezel op het allerbeste voer dat zij maar konden krijgen te onthalen met Kerstmis. Zij zullen het wel gedaan hebben denk ik. Lief volk, Italianen, dat zeggen allen die hen kennen. Ik heb een vriend die lang in Italië heeft geleefd; hij studeert in de Romaansche letteren, een fijn kenner van de Italiaansche poëzie in den tijd van Franciscus is hij; ook hij zegt het. Wij willen te samen naar

Italië om Franciscus. Wij hebben geen geld natuurlijk, wij verdienen de reis. Ik neem mijn mars mee vol Hollandsche dingen die zij aardig zullen vinden daarginder en speel op mijn viool en zing er ook liedjes bij zooals ik hier ook doe. Mijn vriend heeft die al vertaald in het Italiaansch. De beste van deze, zie!’

Hij reikte mij een handvol losse bladen toe uit zijn mars.

Ik las:

‘Alle dinge zijn mij geringe. Ik ben zoo wijd.’ ‘Het daghet in den Oosten, en 't licht schijnt overal.’

‘Heer Halewijn zong een liedekijn, al die dat hoorde wou bij hem zijn.’

En ook van al de schoonste dichters van nu, verzen van liefde, broederschap, lust aan alle oogenschoon en zieleschoon, moed.

En daar hield ik in de hand en las:

‘Hier beginnen de Lofzangen op het Geschapene die de Gelukzalige Franciscus God ter eere gemaakt heeft toen hij te San Damiano ziek lag.

‘Hoogwaardige almachtige goedige Heere, U is de lofprijs, de glorie en de eere,

Alle zegen alleene

Aan U is hij bekwame

En niemand en is er weerdig dat hij U name.

Geloofd zij God mijn Heere

Met al zijner schepselen heere...

Herman legde uit.

‘Ik lees het vers eerst voor, dat zij een begrip krijgen van wat de muziek wil zeggen; en naderhand deel ik den tekst uit. Zoo krijgen menschen die er anders nooit van hooren een heel bezit aan poëzie. Met de wijs onthouden zij vanzelf de woorden. Het gebeurt mij telkens hier en daar zulk een liedje te hooren. Het is een groote voldoening! In Italië zal mijn vriend het vers voorlezen natuurlijk.’

Ik wilde weten of de vriend ook met spelen en zingen den kost zou verdienen op de reis naar Assisi?

Herman schudde van neen.

‘Hij maakt geen muziek; hij goochelt met ballen. Zeven tegelijk, groote en kleine, kan hij zwevende houden in de lucht. Het is betooverend om aan te zien zooals hij daarmee speelt! Met de bevalligste bewegingen, met telkens nieuwe vondsten van omhoog werpen en weer opvangen. Soms is het als een springende, uiteenzwevende fontein. Soms als een troep jongens die krijgertje spelen. Soms als donker loover dwarrelend op den herfstwind. Men staat er bij ademloos van spanning! Bij zijn mooiste nummers heb ik stukjes gecomponeerd, ik speel terwijl hij de ballen op laat

springen en dalen! Wij vangen elkander zonder een enkelen misslag. Hij met zijn ballen en ik niet mijn deuntjes en liedjes bij Hollandsche kramerij, zoo komen wij wel naar Assisi, denk ik.

Zijn moed stak mij aan.

‘Stellig en zeker komt gij tweeën naar Assisi! En dan gaat gij de prachtige basiliek van San Francesco zien met al die heerlijke fresken van Giotto; en...’

Hij riep met een plotselinge heftigheid:

‘Een wijden omweg zal ik maken om dien hoon zijn nagedachtenis aangedaan! ik zou veel geven om Giottos' verheerlijking van Franciscus te zien. Maar toch; Neen! De leugenaars en lasteraars, de duitenplaters, de bandieten!’

Ik vroeg verbaasd wie hij meende?

‘De bouwers van dat praalgraf boven hem die eenvoud leerde en beleefde, meen ik, dieven en sjacheraars van hetzelfde slag als die op hem loerden in zijn laatste ziekte om hem te pakken als relikwie - een allervoordeelgste bezit, zijn gewicht in goud waard, een onuitputtelijke bron van inkomsten! Toen Sint Elizabeth gestorven was kwamen er heiligroovers van dat slag om haar de ooren af te snijden en zelfs de tepels. Maar een geheel lijk! Het is niet uit te rekenen! Hij was toch zoo ellendig ziek; zoo gruwelijke pijnen leed hij dat de dokters er

geen anderen raad meer op wisten dan zijn arm voorhoofd met witgloeiende ijzers te branden. En hij, die zoete, tegen de witte ijzers en het gloeiende kolenbekken: “Broeder Vuur! ik heb je altijd geprezen om je schoonheid en je vroolijkheid; wees dan nu zacht met me, doe me geen pijn!” En het vuur deed hem geen pijn! Hij lachte toen de broeders die het niet hadden kunnen aanzien terugkwamen. “Waarvoor zijt ge weggelopen? Broeder Arts! Ge kunt wederom beginnen als het nodig is!”

Nu dan; zoo ellendig ziek als hij was, zij moesten een omweg maken met dat afgesolde lichaam, om de in hinderlaag liggende roovers te ontgaan die hem binnen hun muren zouden gesleept hebben om te sterven. De bisschop van Assisi bij wien hij te gast was, zette een wacht voor zijn paleis tegen de benden van Perugia, Assisi's oude vijandin. In alle heimelijkheid moest zijn lijk ten grave gedragen worden en zij verborgen het zoo goed dat het eeuwen geduurd heeft eer zoekers het vonden. Dat was het slag van menschen dat voor den Poverello, den Bruidegom der Heilige Armoede, een praalkerk bouwde, een pelgrimsval, een offerpenningen-blok. Neen, neen! daar blijf ik ver vandaan, al trekt Giotto mij nòg zoo. Maar in het bosch van Portiuncula wil ik wandelen, dat klooster voor hem en zijn

vroegste gezellen; een bosch als klooster, een bosch als kerk - daar vind ik Franciscus. En ik zal een paar stukken hout oprapen van den grond bij wijze van viool en strijkstok en mijzelf daarop begeleiden bij een vroom-vroolijk liedje zooals hij deed. Ik zal er een haasje zien, zooals dat opgejaagde kleintje dat een toevlucht zocht op zijn schoot; een valk hooren schreeuwen als die valk die hem bij zijn meditatie in het bergwoud van den Alverno iederen ochtend kwam wekken voor het vroege gebed; heele zwermen vogels, de niet-uit-te-meten-hoe-verre achter-achter-achterkleinkinderen van de vogels die op de weide en in de boomen en in de lucht naar hem kwamen luisteren op dien prediktocht waartoe zijn ziele-zuster Clara hem had overreed - want als wel vaak ware hij maar liever in het bosch gebleven bij de aardige dieren en de mooie bloemetjes, een kluizenaar alléén met God; maar zij, de teedere heldin, wees hem op den nood der menschen... Ik zal met een nachtegaal een wedstrijd beginnen wie het mooist kan zingen tot Gods eer, en zal als hij zeggen: Zuster! gij hebt gewonnen, Uw stem is zoo zoet!' Wie weet! als het een beetje wil kom ik een ouden wolf tegen, een arm leelijk ruig beest, zoo'n beetje kaal en schurftig - men moet rekening houden met het slechter worden van alles in dezen na-oorlogschen tijd - met nog wat

bloed aan zijn muil en ik vraag hem er mij zijn poot op te geven dat hij het verscheuren en verslinden zal laten als ik er voor zorg dat hij geregeld zijn natje en droogje krijgt; en dat doet hij, als de wolf van Gubbio!

Nu lacht ge. Dat gelooft ge niet.'

Ik zweeg. Wie was ik om te oordeelen over de geheimen tusschen de natuur en zielen als Franciscus of als deze vrome Zigeuner Herman Schepers? Ik dacht ook aan een Indo van wien ik op Java wist, die een koningstijger in huis had en twee geplekte panters en een gevaarlijke slang sliep opgerold voor zijn voeten. En Albertus Magnus verstond de taal van de vogels, en Koning Salomo, zoo zegt de legende. Ik zei dus:

'Heel gaarne wil ik het gelooven!'

'Niet waar? Wel, en een mensch die zóo leeft zal immers vroolijk zijn! Dat kan niet anders. Zooals Franciscus zeide tegen dien huilebalk van een boeteling die zichzelf voor heel vroom hield omdat hij iedereen verveelde met zijn betraande gezicht: 'De duivel is treurig. Hij heeft er alle reden toe. Kinderen Gods zijn blijde!'

Daarom immers, kwamen de menschen tot hem bij geheele menigten tegelijk. Bij stedenvol stroomde het toe op zijn predikarties. Steden en dorpen waren leeg van volwassenen gebleven achter hem had hij niet tegengehou-

den met de verklaring dat wie gebonden was aan echtgenoot en kind in zijn huis moest blijven en bij zijn werk, en God dienen op de wijze daarmede overeen te brengen, bij een leven in uitersten eenvoud en het besteden van alle krachten aan het welzijn van allen. En zoo velen deden het, overal, in Italië niet enkel, maar zoo ver als geestdriftigen zijn woord en voorbeeld voortdroegen deden zij het in zulke menigten, dat de Kanselier van den Keizer schreef 'De halve wereld is Franciskaansch geworden!'

Ik las dat en ik dacht: 'Dat zou vandaag weer evenzoo gebeuren, ik zelf zou ook onder die menigten zijn en onder diegenen die ieder op hun eigen wijze, zijn woord verder droegen; en nu weer als toen zouden met de duizenden de enkelen komen, de grooten, dichters als hij dien de Keizer op het Kapitoel tot Koning der Verzen had gekroond, en als Jacopone de Todi die het blijde Stabat Mater en het treurende schreef; vrouwen als Clara, de geheel onvergelykelijke die later Sinte Clara zou zijn, de teedere heldin, die haar vaders paleis verliet om voor vrouwen te doen wat hij deed voor mannen, een bond stichten van in liefde dienenden. Hijzelf wijdde haar tot non. Volgens de leer en wet van zijn kerk mocht hij dat niet, hij had geenerlei gezag, hij was slechts een diaken. Maar zoo getrouw en liefhebbend

zoon der kerk als hij was, tegen leer en wet in, niet eens denkend daaraan, deed hij wat zijn hart hem ingaf. Met zijn kaarsdragende en psalmzingerende Broeders in optocht trad hij haar uit zijn kerkje tegemoet, dien nacht na Palmzondag, toen zij daar aankwam in haar adelijk pronkgewaad zooals zij dien feestdag voor de laatste maal zich aan de stad had vertoond; en met eigen handen schoor hij haar het haar af en reikte haar het bruine nonnenkleed; wijdde hij haar tot Christus' Bruid.

O! als Franciscus in dien tijd zijn Lofzang van de Zon had gezongen, dien tijd van alle, alle geluk, dat had ik begrepen. Wat ik niet begreep, toen, dat was dat hij het had gedaan in den tijd der ellende, toen alles wat hij was begonnen, te niet was gedaan, en hijzelf aan het eind van zijn leven.

Men kan het zich haast niet voorstellen wat de man toen geleden heeft.

In volle verzekerdheid was hij begonnen, Christus-zelf had hem opgedragen, als den apostelen eens, de blijde boodschap te gaan verkondigen van het Naderende Koninkrijk der Hemelen, het Koninkrijk der Liefde. Tot de liefde Gods en de liefde tot de menschen zou hij de wereld bekeeren, haar verlossende van den haat waartoe de Duivel hen door het geld en de macht had verleid. De Paus had zijn Regel voor zijn Broederschap goedgekeurd -

regel die niet anders was dan de woorden waarmee Christus zijn jongeren uitzond: “Gaat heen en verkondigt het Evangelie; neemt niets voor de reize.” De menigten waren hem gevolgd. De edelsten stonden aan zijn zijde.

En alles was vergeefs. Zijn heiligste overtuiging werd voor dwaling verworpen door hen die het oppergezag hadden over de dingen des geloofs. Bezit werd hem opgelegd voor de orde van monniken, waarin van lieverlede, voor hem onmerkbaar, zijn broederschap van minnenden was veranderd. In kloosters moesten wonen wie gewandeld hadden in Gods vrije natuur. Aan een wet moesten gehoorzamen wie hadden geleefd van hun hart uit. Hij had het bestuur over zijn Broeders, zijn vadergezag over zijn gezin, moeten overgeven aan anderer hand. Niets was blijven staan van alles wat hij had opgericht.

O! hij weende tot de heete tranen hem de oogen verschroelden; veertien dagen lang lag hij blind. Hij verging van wroeging want het kon niet anders zoo dacht hij in zijn deemoed, of hijzelf moest schuld zijn aan alles. Hij had niet genoeg liefgehad, hij had zijn heiligen plicht verzaakt, hij had zichzelf meer gediend dan Christus, en daarom verliet Christus hem. Hij leed zoo vreeselijk dat hij zich op het wreedst kastijdde, of de pijn van het lichaam

de pijn van zijn ziel kon verdooven. Hij smeekte tot straf voor zijn zonde en als onverdiende genade tegelijk, om pijnen als die van Christus-zelf, en bezwijmde van zaligheid toen de gekruisigde Aartsengel van zijn vizioen op den berg der meditatie met felle stralen uit zijn doorboorde zijde en doorboorde handen en voeten hem de merkteekenen van Christus' wonden invlijmde.

En die gemartelde kon zingen! hij zong van hoogste vreugde! tot op zijn sterfbed zong hij! Ik kon het maar niet begrijpen.

Tot, plotseling, Vader en zijn liefde voor mij, en Mevrouw Anne's woorden over de ware liefde mij in de gedachte kwamen, de liefde te eenenmale vrij van zelfzucht. Franciscus' werk was voor hem een zoon in wien hij zich had verheugd als Vader in mij, verblijd ook om zichzelf wil. Maar nu zijn werk zich van hem los had gemaakt, anders werd dan hij had gewild, nu moest de nieuwe liefde geboren worden, waarin hijzelf niet meer was. Het was een scheuren van alle teederste vezelen en aderen van de ziel geweest, van de felle pijnen had hij zich blind geschreid. Zelfs het vizioen van die Opperste Liefde die voor alle mensen leed en die wondteekenen die hem teekenden voor den waarachtigen getrouwe van zijn Heer, hadden hem nog niet den allerlaatsten troost geschonken. Dien moest zijn eigen wil en

wijsheid winnen. En hij won! Zooals hij tot zijn Broeders zeide: “Ik heb mijn plicht gedaan.” Het was genoeg. Al het overige was niet zijn zaak maar de zaak van God. Toen was hij niet meer Franciscus wien zooveel leed, dwang, onrecht ondragelijk was aangedaan, maar een zalige ziel die God ziet.

Toen was hij gekomen aan gene zijde van het Ik en zijn kortstondig schijnleven, toen stond hij in het eeuwige Al, in de Volkomenheid, die Vreugde-voor-Altijd is. Hij was Godes; en zijn werk was Godes; en slagen of mislukken, wat de wereld slagen en mislukken heet, Godes.

Daarom kon hij zingen en juichen, God loven om Zon en Aarde en liefdevolle menschen, en zingende Onze Zuster de Ure des Doods tegemoet gaan.

In die eindelijke en plotselinge helderheid, die klaarte, dat bliksemende licht hoorde ik op eens de muziek voor den Lofzang.

In éénen adem heb ik geschreven van begin tot eind. Ik? Neen het, iets in mij dat ik niet kende en toch wèl kende en volkomen vertrouwde, dat mij aangreep als een wervelwind, als een opslaande vlam, en waaraan ik mij overgaf, willoos en gelukkig.

Toen ik den volgenden dag las wat ik had geschreven zag ik: Het is wàar.

Ik kon gerust en geduldig aan het werk gaan,

om het allereigenlijkste van die waarheid al klaarder te laten uitschijnen, dat zij stond als een kristal zoo zuiver, zoo sterk en zoo licht, wie zag moest gelooven, zóó was het! zóó was die man, enkel liefde en vrijheid; een gelukkige Minnaar, als een vogel zoo vrij, een leeuwerik zooals hij zichzelf gaarne noemde. Het is Vaders laatste vreugde geweest die muziek.

Hij zei:

“Nu is alles wèl.”

Ge kent het gedicht? Ja? en die laatste strofe volgend op den lof om de zachte menschen die alle kwaad vergeven om Gods wil: “Wees geloofd onze Heer voor onze Zuster, de Ure des doods.” Vader had het boek naast zijn kussen liggen terwijl ik zong. Hij wees naar dat laatste vers, zijn vinger bij de regels.

“Ook dit is er in.”

Toen dat uur kwam wilde hij den Lofzang nog eens hooren.

De dokter had het verboden; geen aandoeningen!

Maar wij wisten van een betere blijdere wijsheid. Geen langzaam uitsmeulen van een arme laatste vonk; neen! een laaie en Vaarwel!

Ik kon het nog niet gelooven toen ik zijn handen al voelde koud worden in de mijne.’

Ik voelde de tranen warm op mijn wangen, hoewel ik niet schreide.

Eindelijk kon ik zeggen:

‘Wij behoeven het ook niet te gelooven.’

‘O Neen, o! neen!’

‘Neen. Wat beduidt dat: “dood?” Onze onwetendheid. Anders niet.’

Wij bleven lang stil, beiden. Opeens stak Herman mij de hand toe, ik legde er de mijne in. Hij zeide:

‘Vandaag is de verjaardag van dien dag. Daarom zat ik hier het Vlinderdeuntje te fluiten. Het was een begin.’

‘En ik moest het hooren! Op reis elders heen moest ik de reis afbreken toen ik het dorpstorentje zag en het dak van Mariënhof, ik moest het hek binnengaan waar Clara en ik uitzagen naar Uw Vader, ik moest in den verwilderden tuin rondom het huis met de gesloten luiken zoeken naar ik wist zelf niet wat, alleen dat ik het broodnoodig had wist ik, en daar hoorde ik het vlinderdeuntje. En nu weet ik ook wat het was dat ik zocht. En ik heb het gevonden.’

‘Clara's Zomervriendinnetje! wat?’

‘Dat weet ge wel.’

Het duurde een poos voor hij mij aanzag en zeide:

‘Wij zoeken allen tot wij het geheim hebben gevonden van het groote leed in de liefde, dat het begin kan wezen van de groote vreugde.’

‘Ja. Allen.’

Hij stond op.

Daar klonk zijn viool.

Mijn hart begon te bonzen; nu liet hij mij den Lofzang van de Zon hooren.

Overnieuw voelde ik den schroom en de verwachting die mijn kinderhart aan het kloppen hadden gejaagd toen Meneer Schepers, de handen op den vleugel voor het Vlinderdeuntje, tegen Clara zei: 'Luister goed, Jarige, of je dit verstaat!'

Herman tiereliede op zijn viool, het was een wolk van vogels. En daar was zoo veel zon in het bergwoud en gebruis van sterken wind door kruinen die lichtelijk zwaaien, en van levend water, bronnen, beken, watervallen, honderden stemmen.

Een zacht gezicht zag op in den zonneschijn, de kleine tengere man, ruig-bruin omkleed, niet naakte bruine voeten in het gras en de kleine bloemetjes, strekte beide armen omhoog of hij den zonneschijn wilde omhelzen, 'onzen Broeder Zonneschijn, die den dag maakt, en Gij verlicht door hem, en hij is schoon en schitterend met groote heerlijkheid; van U Allerhoogste is hij een Zinnebeeld.'

In leeuwerikkenblijdschap juichte het lied van den zacht-blikkenden man met de wreede wondteekenen aan handen en voeten, en dat weinigje rood van bloed langs de zijde. Hij loofde God om al zijn schepselen, om de Zon en de Maan en de sterren zoo klaar en kostelijk

aan den hemel; om onze Zuster Water, die zoo zeer nederig is en nuttig en kostelijk en kuisch; om onzen broeder Vuur, die schoon en vroolijk is en moedig en sterk, om onze Zuster Moeder Aarde die ons draagt en voedt, die velerlei vrucht voortbrengt en veelkleurige bloemen en gras.

Rondom zijn berg zag hij het land met de vele blanke glanzen van dorpen en steden waar hij zijn blijde boodschap had verkondigd van de liefde die gelukkig maakt. Lieve broeders, lieve zusters, kindertjes, hebt elkander lief! Ziet toch hoe schoon en gelukkig en lief alles is voor wie lief heeft, de hemel met al zijn sterren en winden en wolken, de aarde met haar vuur en haar vloedden, haar gedierte en gewas en gesteente, gijzelven zoo schoon en gelukkig en lief als gij het maar wist en wildet. Och doet toch uit uw hart dien wreeden waan, die uw broeder verandert in uw vijand, dien waan dat bezit en macht gelukkig maken. Enkel angst zijn zij en zorg, argwaan, haat. Werpt af en wordt blijde!

De kleine man, van doorstane smarten zoo wreed geteekend, jubelde.

Om hem heen was zon en blauwe hemel en wind. Onder hem was aarde groen van gras, bos en blank van Alpenviooltjes. En hijzelf was zon en wind en aarde, en land vol steden en dorpen, want hij was de Liefde, die alles is.'

Door tranen heen zag ik op naar dien grooten forschen man uit volle borst de welbekende, welbeminde woorden zingende in den van vlinders doorfladderden zonneschijn.

Hoe schoon was hij, hoe goed, hoe gelukkig! En al hooger in blijdschap steeg zijn lied, al sterker werd het, al moediger, een leeuwerik die op al krachtiger vleugelslag al hooger het blauwe in stijgt.

En zoo als wie een leeuwrik nastaat en naluistert verloren blijft in blijdschap, wanneer dat verrukkend-zoete getierelier en dat duizelige stipje al verdwenen zijn in glans, zoo bleef ik verloren in blijdschap zonder één gedachte, en als ver van mijzelve, toen zijn Lofzang van de Zon al had uitgeklonken.

Tot ik een stem van alledag hoorde zeggen: ‘Nu moet ik verder.’

De marskramer-muzikant wikkelde een zijden doek om zijn viool en borg haar in de kist die hij op zijn mars vastgespte.

Hij schudde een veldflesch aan zijn oor, hield die in de hoogte naar den maaier in het roggeveld:

‘Een kroes karnemelk?’

De man kwam, blijde.

‘Dat is graag aangenomen, Oome Speelman!’ Hoe lang weten wij het nu al en overal op de wereld, dat gedeelde maaltijd broederschap maakt! En toch verraste mij het aloude gevoel,

terwijl wij drieën uit zoo ver uiteen gelegen verten van dagen, landen, belevingen, gedachten, voor een oogenblik samengekomen, daar karnemelk dronken en een snede bruine Brabantsche mik met honing bedruppeld aten. Niet enkel de koele melk dronken wij, wij aten niet alleen het krachtige boerenbrood dat smaakte zooals de rijpe rogge daar op het veld geurde, en den kruidigen honig waar reuk van kwam van dennebloesem, bloeiende boekweit, kamperfoelie, al de geur van de hei; wij aten en dronken broederschap.

En nog een vierde broedertje lokte Herman, als hijzelf een kleine goochelaar Gods; met een druppel honing op zijn uitgestrekte vinger een mooien gelen fijntjes zwart geteekende vlinder, die zijn opgerold slurfje ontrolde en driftig begon te drinken.

De maaier stond op.

‘Ge zijt wel bedankt, vrinden samen!’

De Koninginnepage fladderde weg.

Herman reikte naar zijn schoenen, zijn jas, zijn mars.

‘Het is kermis in Sint Oedenrode. Dat Brabantsche jonkvolk wil pronken en dansen.’

Hij stapte over den straatweg dat het klonk op de keien. Hij floot een jolig deuntje. De maaier in het roggeveld schikte zijn sikkelzwaai en dansende schrede naar de maat. Een jonge vrouw met haar kindje aan de borst kwam in

de deur om te luisteren; goudig blank blonk in de zon de ronde volte waarin het kinderhoofdje zich drukte, daarboven stond glimlachend het frissche jonge moedergezicht.

Een bende kinders zóo uit school zette het op een draf om hem in te halen, de kleintjes aan de hand der grooten, dat ook zij nog meekwamen naar Oome Speelman.

Aan de bocht van den weg hief een oude man die daar gebogen steunde op zijn stok, de eene hand voor de oogen en zag hem na in den zonneschijn.

[IV]

ALS rondom open bloemen de vlinders tintelen en stil sla ik het gade, zoo stil en open als een bloem mijn gelukkig hart, begint voor mij getoover. Van vlinders omfladderd zie ik dien Provençaalschen jongen, uit de slavernij der geldzucht vlinders nagelopen het vrije wijde weten in; zie ik den stillen man, wiens al te vroege hartewond was genezen in het donker dat de vlinders der nacht beschut; zie ik Clara's ernstigen muziekmeester en zijn als een vlinder zoo vroolijken zoon.

En hoevel andere vlinder-minnaars tooveren de kleine toovenaars, Gods goochelaartjes, mij voor de gedachte!

Soms is het een bruine man in sarong en hoofddoek in de deur van zijn bruin gevlochten huisje. Over spiegelende rijstvelden tuurt hij de verte in naar zijn gast. Daar komt een schoone vlinder aangefladderd, half geel half zwart, half schaduw half zonneschijn. En de man roept tot zijn vrouw, die onder het afdakje doende is met den maaltijd:

‘Eh! Moeder-van-Sidin! Daar is de ziel van onzen vriend, in verlangen naar ons zijn lichaam vooruitgesneld!’

Soms is het, geel als albast dat oud is geworden in de zon, is zijn gezicht, een schilder in wijd gewaad met wijde mouwen gehuld, die zijn fijne penseelen heeft neergelegd naast het blad rijstpapier; tusschen een purperen pioenroos en

een luchtig zwevenden kerselaartak, van bloesem doorzichtig wit, aarzelt daar een vlinder. Zijn blik is op den trilwiekenden vlinder. Maar hij luistert naar binnen, naar den val van het vers dat hij in den hoek der voltooide schilderij wil schrijven met teekens waarvan elk een kunstwerk is.

Naar vlinders in minnespel, tweevuldige tinteling in den zonneschijn heeft zeker vaak de dichter getuurd die het schoonste verhaal verhaalde van de Liefde en de Ziel; hij gaf zijner Psyche die Amor had omarmd, vlindervleugels aan de schouders.

Aan den bebloeden sarcophaag, laatste legerstede van den martelaar, zien broeders en zusters in het Geloof op den vlinder, in het marmer gebeiteld. Niet aan het gebroken en verscheurde lichaam denken zij, verschijning eenmaal van hem dien zij liefhebben. Zij denken aan de ziel, die, als de vlinder aan de doorbroken pop, aan haar tijdelijk hulsel is ontstegen, opzwevend in Gods eeuwigheid.

Aan zijn clavecimbaal gezeten speelt een hoofsche in zij de en kanten gekleed man muziek, die als dartelende vlinders fladdert en tintelt.

Een donkere jeugd heeft hij gehad, vaderloos. Nu hijzelf vader is geworden voedt hij zijn beide dochters op tot voortreffelijke maaksters van muziek, de eene wel voor het Hof maar voor het Klooster de andere. En in zijn ouder-

dom zal hij een muziek maken die hij *Leçons des Ténèbres* noemt.

Hij bespeelt het orgel in de kerk waar de Koning de Mis komt hooren met zijn geheele hof. En hij vergeet den Koning in zijn glorie als hij op zijn ontzaggelijk instrument juicht en dondert voor God.

Maar in een liefelijk uur toen hij de vlinders zag spelen in den zonneshijn maakte hij vlindermuziek, hij, François Couperin, dien de jonge Bach zoo zeer liefhad, en dien de Wereld kent als Couperin-le-Grand.

In het armelijke vertrekje, zoo nauw al en nauwer nog door al de kistjes, doozen, kooitjes van glas en ijzergaas vernuftig geknutseld waarin insecten van alle slag hun wonderlijk leventje leven, geen plaats haast is er meer voor hem zelf, beziet de schoolmeester van het doodarme gehucht, Jean-Henri Fabre, een kapel pas uitgekomen, die uit alle kracht haar vale vleugelstompjes op en neder slaat dat de lucht toestroomt in de holle aderen. Flauw nog, verschijnen kleuren. En beschouwende, peinst hij over dat geheim van de kleur, het wonder, geheimzinniglijk gewrocht in de donkere pop, afval die sieraad wordt; en peinst over het leven van dezen vlinder, die zelfs geen honing behoeft, die leven zal van de lucht alleen en den zonneshijn; en den last weer voelend van hem niet voegenden arbeid, door

de behoeften van het lichaam hem opgelegd, vermeit hij zich een wijle in de verbeelding van een ander bestaan, op een anderen wereldbol, onder een andere zon, blauw, rood, of groen, waar redelijke wezens de vreugden van het weten en begrijpen deelachtig zullen worden, ongestoord door den verachtelijken dwang van den buik, oorsprong van alle ellenden der menschheid.

De vlinders die mij omtintelen in den zonneschijn, die mij herinneringen brengen, gepeinzen, verbeeldingen, het eenmaal vreemde nabij maken en eigen, een diep geluk waarin ik mij vereend voel met menigten van vroeger en verre, van nu en hier, van toekomst nog onbevroed, zij doen mij verstaan, die kleine goochelaars, waarom altijd, overal, de menschen hen liefgehad hebben, voor wie een schoone schijn de omhullende openbaring is van schooner werkelijkheid; waarom zij de vlinders, uit den nood der rups in het stof, uit den donker en de harde engte om de pop, den zonneschijn in gestegen en den ruimen wind van het blauwe, zinnebeeldjes der ziel hebben genoemd, speelsche gezelletjes op wegen die het Eeuwige in gaan, goochelaartjes Gods.